

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromanului.ro/index?SOL=1952

PETRU VULCAN

BIBLIOTECA N. GRIGORE CREȚU

ARMÎNA

(ROMÎNCA)

ROMAN SOCIAL DIN EPOCA RENAȘTEREI POPORULUI RO-MÎN DE LA PIND

EDIȚIA ÎNTĂIA

CONSTANȚA
TIPOGRAFIA „OVIDIU" H. VURLIȘ, 1904.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Domnule Dle Critu

Am venit pre la D-v. spre a vĕ consulta în privinţa lucrăreĭ mele în dialectul Macedo-român, aducând şi manuscrisul ne-găsindu-vĕ acasă, vam lăsat acĕstă broşură, pe care doream a vĕ o presenta în persoană, ca semn, că mi v'am cunoscut. Mereu, fiind sărbătoare, cred că voiu avea onoare a vĕ vedea.

Vĕ salut cu tot respectul

22/I 1905. D. Cilicu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

815349

PETRU VULCAN

ARMÎNA

(ROMÂNCA)

ROMAN SOCIAL DIN EPOCA RENAȘTEREI POPORULUI ROMAN DE LA PIND

EDIȚIA ÎNTÂIA

BCU Cluj-Napoca
RBCFG202000858

CONSTANȚA
TIPOGRAFIA „OVIDIU" Ș. VURLIS, 1904.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

198659

853-31/Vulcan, P.)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dlui IOAN M. RÎUREANU

Fruntaşului educător al Tinerimeĭ romîne de ambe-sexe

Închin lucrarea de faţă

PETRU VULCAN

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IOAN M. RÎUREANU

Faptele marilor noştri bărbaţi din trecut rămân ca icoane vii pentru noi, de patriotizm luminat, de însufleţire, de iubirea neamului, de munca spornica în fapte mari şi de rîvnă nestrămutată de a întări Patria în interior şi a o face respectata în afara.

Una din aceste scumpe figuri, dintre puţinele ramase în viaţă, care ilustrează istoria culturei noastre naţionale, e şi bărbatul căruia îi închin lucrarea de faţă.

În adevĕr, pe când alţi bărbaţi din epoca renaşterei noastre aveaŭ de adus la îndeplinire atâtea proecte mari în diferite ramuri ale activităţei spiritului naţional, d. Ioan Rîureanu luînd exemplu de la ante-mergătorii săi nemitaţii *Lazăr, Ion Heliade-Rădulescu, G. Asachi, Petre Poenaru, A. T. Laurian, Ion Maiorescu* şi alţii, începe a publica *Biblioteca de lectură pentru tinerimea de ambe-sexe*, îngrijeşte ani îndelungaţi, ca director al unor institute de băeţi, purtarea şi educaţia tinerimei: priveghiază ca inspector general al şcoalelor şi ca director de liceŭ învăţătura ce se dă în şcoale şi împlinirea datoriei profesorilor: contribue cu cuvîntul şi cu fapta la educaţia na-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţionala, la cultura sufletului tinerimei, inspirându-i iubirea de Dumnezeŭ şi de Patrie, făcênd-o să preţuiască munca, să iubească regula, să respecte ordinea, să-şi cunoască datoriile, fără de cari nu pot exista drepturi: să ştie înalta ei chemare în lume, să se pătrundă de adevĕrul că cetăţeanul e solidar şi rĕspunzĕtor de tot ce se face în societate.

Şi cât de documentat e regretatul N. B. Locusteanu, meritosul publicist, în opera sa „*După exil*“ (volumul I) când zice despre d. Rlureanu că „*dinsul a adus partea sa de var şi cărămidă la ridicarea templului literar al ţĕrei noastre, prin prelucrarea şi publicarea de cărţi necesare pentru formarea inimei, desvoltarea spiritului şi minţei, ca: Istorioare pentru copii, Datoriile copiilor către părinţi, Cristofor Columb, Franklin* (opere alese), *Bunele exemple, Ceĭ doi fraţi, Conferinţa despre economie*, şi altele în numĕr de peste 20 cărţi, apărute în mai multe ediţiuni.

Dar dacă pentru această activitate pe arena publicisticeĭ, care are de obiect educaţia tinerimei, d. Rlureanu şi-a câştigat de la posteritate un titlu de recunoştinţă, noi aceştia cari am avut parte să-l cunoaştem, să-i constatăm caracterul, şi iubirea cu care a îmbrăţişat pe Românii de pretutindeni şi în special pe Aromânii din Macedonia, am găsit bine venită ocaziunea de a-i închina *Armâna*, ca omagiŭ de adâncă stimă şi recunoştinţă, pentru că dînsul ca şi nemuritorul naţionalist, colegul sĕŭ de luptă, mult regretatul V. A. Urechiă, a fost care s'a îngrijit mai mult ca ori-cine de soarta fraţilor noştri de la Pind.

În adevĕr, iată cum se exprimă inimosul şi eminentul naţionalist, fostul profesor la Gopeşi (Macedonia) d. Nicolae Gr. Cosmescu, în primul Almanac Macedo-Român din 1900*) în privinţa d-luĭ Ioan M. Rlureanu, unde găsesc şi câte-va note din biografia sa.

„Ioan M. Rlureanu s'a născut în Craiova la anul 1833, unde şi-a făcut clasele primare şi parte din cele gimna-

*) A se vedea şi Almanacul pe anul 1902, pagina 114, al cĂrui director-fundator e d. Dr. T. Şunda.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ziale, iar la București pe cele liceale, trecînd apoi cu mult succes cursurile de inginerie civilă pentru care a obținut dreptul de inginer.

„A fondat și condus împreună cu regretatul său frate mai mare, George, primul Institut particular romîn de băeți din București, despre care s'a vorbit mult bine. A ocupat cu multă demnitate postul de Inspector general al școalelor. La 1864 fu numit director al Liceului și Internatului Mateiu Basarab din București. Această sarcină pe cît de grea, pe atît de delicată, și-a îndeplinit-o timp de aproape 24 ani, devotîndu-se cu corpul și cu sufletul pentru educațiunea tinerelor vlăstare romîne, ce i-au fost încredințate și din carî a eșit o pleiadă de distinși profesori, ingineri, militari, magistrați, miniștrii etc.

„Am avut fericirea să cunoaștem de aproape pe acest bărbat plin de bunătate, de patriotism și de modestie rară. Casa sa a fost deschisă pentru toți tinerî romînî de peste Carpați și din Macedonia, carî aveaŭ trebuință de sprijinul seŭ moral și material; zecimî de tinerî din aceștî din urmă, ca mai năpăstuiți de soartă, aŭ fost sprijiniți: pe unii primindu-i în Internat, pe alții plasîndu-i prin stăruitoarea d-sale intervenție, la Seminar, la școala Normală saŭ alte pensionate private. Orî-ce preot, care a venit din Macedonia a fost susținut și ajutat de d. Rîureanu.

A fost membru activ al Societații de cultură Macedo-Romîna încă de la fondarea ei în 1879, apoi ca vice-președinte.

„A trimis mii de exemplare din lucrările sale în Macedonia pentru elevii și bibliotecile școlare în formațiune. Aceste cărți, diamante neprețuite pentru educațiunea tinerimei ajungînd în Macedonia*) aŭ fost ca un balsam bine-făcător pentru vindecarea rănilor făcute în sufletul Romînilor de vitrega, superficiala și întunecoasa educațiune străină. Scrierile d-luî Rîureanu introduse în spiri-

*) „Cele mai multe din aceste scrieri aŭ fost primite și distribuite de regretatul meŭ frate Dimitrie G. Cosmescu, fost profesor la școala din Gopeși, din care a eșit cel mai mare contingent de apărători convinși ai ideei naționale romînești."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tul şi inimile tineretului. l'a făcut să fie gata pentru orice eventualitate întru apărarea, mărirea şi înălţarea neamului şi limbei materne.

„D. Rîureanu a fost printre cei d'intîi care a făcut tot felul de sacrificii pentru binele şi fericirea naţionala a Aromînilor.

Este drept însă şi trebue s'o spunem, că la toate aceste frumoase fapte d-sa a fost pururea încurajat şi ajutat de mult stimabila-i soţie, d-na Eufrosina Rîureanu, care, întocmai ca virtuoasele matroane romane, a arătat un viŭ interes pentru tot ce se atinge de înălţarea şi prosperitatea neamului romînesc.

In cît despre meritul şi utilitatea scrierilor d-luí Rîureanu, toate consacrate folosului tinerimei, aŭ scris cu multă laudă bărbaţi luminaţi şi competenţi ca d-nii B. P. Haşdeŭ, I. Heliade-Radulescu, Angelo de Gubernatis, G. Bariţ, D. August Laurian, Cesar Boliac, G. I. Ionescu-Gion, Lupu Antonescu, Valerian Ursianu, G. Adamescu şi mulţi alţii.

Noi vom spune numai că numele acestui venerabil septuagenar e pronunţat cu dragoste, respect şi recunoştinţa de toţi Romînii macedoneni cu sentimente naţionale.

PETRU VULCAN

Constanţa, 14 Septembrie 1903.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ARMÂNA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ARMÂNA

PARTEA ÂNTÂIA

I

Era într'o dimineaţă de primăvara din luna lui Maĭ şi primele raze ale soarelui poleiaŭ vîrfurile Peristereĭ, înaltul munte şi una din ramurile însemnate ale Pindului, la poalele căruia se răsfaţă comunele unite: Magarova şi Tîrnova, locuite exclusiv de Romînĭ.

Cele maĭ multe din casele Magaroveĭ sunt situate chiar pe panta Peristereĭ, unele fiind strejuite de brazĭ înalţĭ, pe cînd Tîrnova e situată pe platoul munteluĭ.

Ambele comunĭ n'aŭ de cît un defileŭ, o cale netedă şi puţin înclinată, care începe de pe *Goriţă*, formînd un unghiŭ din spre Nijopole, apoĭ îndreptîndu-se în zig-zagurĭ străbate mănoasa cîmpie de la nordul Bitolieĭ şi conduce drept pe bulevardul Dragoruluĭ, rîul, ce desparte în două Monastirul saŭ oraşul Bitolia, metro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pola romînismului din Macedonia, unde Romînii în număr de 20 mii formează majoritatea populaţiunei.

Stradele acestor două comuni sunt împetruite şi tot-de-auna curate, în cît la reflexul razelor solare sclipesc ca nişte diamante. Dragorul, care aci e un părăiaş cristalin, e întrerupt prin numeroase iazuri, de asupra cărora locuitorii aŭ construit mori ascunse de priviri şi umbrite de plantaţiuni bogate, nişte păduri în miniatură.

Distanţă de cîţi-va metri de moara lui Bişta, se află casa d-lui Lala, construită din peatră albă, cu trei caturi, avînd în faţă numeroase ferestre, nu tocmai mari, acoperită cu ardesie neagră; curtea e spaţioasă şi în cuprinsul ei se întinde un covor verde ca de mătasă: de jurîmprejurul acestei curţi (ubor) se înalţă un zid de peatră pînă în dreptul marilor porţi de stejar, un fel de citadelă medievală, care ar putea să reziste cu succes orî cărui asediŭ.

Numai din cerdac se poate vedea codrul, care devine tot mai des, cu cît se afundă cine-va în el.

Tot de aicî se mai zăreşte în vecinătatea norilor sburînd pîlcurî de vulturî, iar pe vîrful muntelui cete de ciute sărind din stînca în stînca.

In partea dreaptă a curţei se află staulul lung — încăpător pentru o sută capete de vite mari, căci Lala e unul din fruntaşii economi de vite ai Magaroveî.

Fiind om cu stare — face parte din membrii consiliului comunal şi cuvîntul lui are precădere în orî-ce decisiune, ce o ia consiliul în trebile comuneî.

D. Lala mai e şi epitropul biserice cu hramul Sf. Gheorghe. E om în vîrstă de 45 ani, înalt în talie, roşcovan şi plin la faţă, se poartă ras, mustaţa lungă şi stufoasă îi încadrează bine faţa, iar sub fruntea-i largă scînteiază doi ochi negri şi foarte vioi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E însurat de 20 de anĭ şi n'are de cît o singură odraslă: pe Mia, o brunetă la al 18-lea an pe vremea aceea, aĭ cărei ochĭ marĭ şi negri îĭ moştenise de la părintele eĭ şi tot aşa înfăţişarea eĭ de amazoană, însă Mia maĭ moştenise de la maică-sa Maria, Moscopolită de origină, şi calităţile acele sufleteştĭ, carĭ fac din femee idealul omenireĭ.

Mia, de şi terminase cursul secundar la şcoala greacă din Bitolia, totuşĭ în iarna aceluĭ an rămăsese în oraş, şi nu suise în comuna eĭ de munte de cît în luna Maĭ şi se găsea în căminul părintesc de abia o săptămînă de zile.

Iu revărsatul zorilor al aceleĭ dimineţĭ Kendra, consăteanul d-luĭ Lala, un romîn din tribul fărşerot*), de şi cărunt, însă plin de viaţă, văzuse din drum pe Mia deschizînd ferestrele, scuturînd chilimurile şi dereticînd prin casă.

Moş Kendra locuia în Tîrnova şi vederea luĭ aşa de dimineaţă în dreptul caseĭ d-luĭ Lala trebue să fi însemnat ceva...

Văzînd pentru a doua oară pe Mia la ceardac, fără ca ea să'l fi observat încă, Moşu işĭ zise: „treaba de dimineaţă la ce-aşĭ lăsa-o pentru seara“ — şi intră în curte prin poarta întredeschisă cu un pas domol, cu ochiĭ aţintiţĭ spre ceardac, că doar îl va vedea Mia, de a cărei prezenţă avea maĭ întîĭ nevoie.

Însă după ce făcuse cîţĭ-va paşĭ în curte şi n'a putut-o vedea la ceardac, şovăi locului şi se gîndi, dacă trebue să se arate aşa des de dimineaţă feteĭ d-luĭ Lala saŭ să vie maĭ tîrziŭ şi pe cînd stătea la îndoială, de odată se pomeni cu Mia în faţă.

Dînsa coborîse în curte intr'o rochiţă de casă scurtă, cu mînecile suflecate, legată la cap cu un tulpan, şi în mînă ţinînd o cofă, cu care

*) Fărşeroţii sunt Moţiĭ Pinduluĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se îndreptase spre puțul din partea stîngă a curței, să scoată apă proaspătă pentru trebuințele gospodăriei.

La vederea Moșului Kendra așa de dimineață, fata se îmbujoră la față; cum însă moșu Kendra nu era străin pentru dînsa, apariținea lui neașteptată, în loc să o impresioneze în rău, din contra o înveseli, de aceia grăi cu familiaritate:

— Cu bine și norocire Lale*); cărei întîmplări îți datorăm această vizită?

Și fără să aștepte răspunsul moșului la prima întrebare, continuă: Tuliu e sănătos?

— Bine te-am găsit „Frumusețea loculuí“ — sunt sănătoși toți, mulțumim lui Dumnezeu; dar d-voastră?

— Foarte bine, Lale, din mila Domnului.

— D. Lala e bine? urmă Kendra.

— Tocmaĭ dumnealui m'a trimis să'ĭ scot apă din puț — știi apa din puțul nostru, — dînsul e în ceardac, unde'și ia obicinuita-i cafea.

— Da! făcu moș Kendra dus pe gînduri, apoĭ atingîndu'și fruntea cu mîna:

— Doream să'ĭ vorbesc ceva; Nu știu, dacă va avea bună-voință să mă primească.

— Vaĭ de mine, Lale; ce fel de vorbă e asta? Poftim sus saŭ dacă voești să te anunț, iată mă daŭ fuga să umplu cofa și mergem amîndoĭ.

— Da, maĭ bine așa, grai moș Kendra. Du-te dragă, du-te, eŭ te aștept.

— Vin numaĭ de cît, zise Mia și sveltă ca o căprioară se repezi spre puț, pe cînd bătrînul o urmări cu ochiĭ umezi de lacrimĭ.

In timpul acesta moșu se gîndi: o, scumpe înger, tu trebue să fi bănuit motivul viziteĭ mele așa de dimineață la d-voastră; bucuria ta

*) Un titlu, care se dă oamenilor în vîrsta, sinonim cu unchiule.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la vederea mea mi-o spune în de-ajuns... Pînă eri nu știam nimic, dar scrisoarea lui Tuliu mi-a luminat mintea și m'a îndrumat aci să vă prepar eŭ fericirea... O, dacă aș fi convins că și tu, frumoaso, ții la el, așa precum mi-a destăinuit dînsul în scrisoarea-i, că ține la tine, sarcina mea s-ar ușura mult... Afacerea ce mă aduce aci s'ar termina cu succes, dar nu știŭ încă și eŭ trebue să fiŭ cu băgare de seamă în cazul unui refuz.

Dar iată pe Mia că se apropie de moș Kendra și i-a întrerupt firul gîndirilor prin glasul ei melodios:

— Iată-mă, Lale, mi-am umplut cofa, acum putem merge.

Mia trecu înainte, moșu o urma pînă la pragul scăreĭ.

Fata fu repede sus, umplu o sticlă cu apă, o așează pe o tavă, puse alături un pahar și veni lîngă tatăl ei.

— Tată, Moș Kendra dorește să'ți vorbească.

— E... cine ai zis?!...

— Moș Kendra, tată, din Tîrnova.

— Ce dorește acest Fărșerot de la mine așa des de dimineață?

Mia dete din umeri.

— L'am întrebat și mi-a spus că are să'ți vorbească ceva între patru ochi și m'a rugat să'l anunț.

— Spune-i că nu pot să'l primesc, n'are ce căuta la mine un Fărșerot.

— Tată!...

— Ce fel, tu vrei să'l primesc?

— Negreșit că vroi; ar fi cea mai mare necuviință din partea noastră să'l lăsăm să plece așa și nu'i frumos de loc, tată.

— Atunci fie, să'ți fac pe voe; dar ia'mi tava, ciubucul și cafeaua și du-le în cămin — acolo zi'i să poftească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mia respirà cu uşurinţă că a hotărît pe tatăl eĭ să primească pe Kendra, care aştepta în pragul de jos al scăreĭ. De jur-împrejurul camereĭ-cămin, spaţioasă şi bine luminată, se aflaŭ aşezate pe pardoseală saltele de lînă, de-asupra cărora eraŭ aşternute nişte chilimurĭ artistice lucrate de Maria Moscopolita. Locul paturilor îl ţineaŭ mindirurile, carĭ întreceaŭ cu o şchioapă în înălţime saltelele, prevăzute în dreptul pereţilor cu nişte perinĭ lungĭ avînd forma hexagonală, căptuşite cu păr des de capră, pe carĭ putea să'şĭ reazime cotul musafirul saŭ oameniĭ caseĭ, cînd se aşezaŭ la masa cea rotundă, cu picioarele scurte, încăpătoare pentru 20 — 30 de inşĭ şi construită anume să nu maĭ fie trebuinţă de scaune.

Pe peretele din dreptul ogeacului se afla un ochiŭ de fereastră, construită în zid pentru isoana Maiceĭ Domnuluĭ în faţa careia ardea candela zi şi noapte. Lîngă icoană se zărea o sticluţă cu aghiazmă, iar în apropiere atîrnaŭ de un cuiŭ un mănunchiŭ de şimşir şi altul de siminoc, carĭ împărfumaŭ cuprinsul. Pe peretele opus era aşezată oblic o oglindă şi pe cămin se afla un sfeşnic.

D. Lala, cu un şir de mătăniĭ în mînă, de carĭ nu se despărţea, se aşezase „a la turca" pe mindir lîngă cămin şi părea că se gîndeşte la vizita munteanuluĭ pe care nu'l suferea de loc... Ce maĭ caută acest mojic la mine — îşĭ zise el — cînd glasul Mieĭ se auzi de la uşă:

— Tată, iată pe Moş Kendra; apoĭ acestuia:

— Poftim, Lale, ia loc pe mindir; tata e la tabet; eŭ vă las să vorbiţĭ singurĭ; şi Mia îşĭ văzu de trebĭ.

D. Lala, în aceiaşĭ poziţiune ca maĭ nainte, fără să'şĭ întoarcă nicĭ capul măcar spre Moş Kendra, răsucind mereŭ mătăniile cu nervositate, întrebă cu glas sec:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce pofteşte domnul?
— Bună dimineaţa, domnule Lala.
— Bună să'ţi fie inima.
— Am venit să aflu resultatul convorbirei noastre de eri, dacă nu te superi; erau de faţă mai mulţi şi la noutatea ce ţi-am comunicat, aĭ tăcut şi acum între patru ochi cred că mĭ-aĭ putea vorbi liber...
— Ptiu... ha... făcu Lala a batjocură, apoĭ continuă: da hazliu eştĭ, măĭ creştine?! Din familia mea?
— Să fie bine-cuvîntată de Dumnezeŭ şi lăudată de oameni, d-le Lala.
— Aşa să fie, însă nu-ĭ făcută pentru neamul vostru armînesc... Orĭ poate că d-ta ţĭĭ cu orĭ-ce preţ să mă rîdă şi babele din sat?
— Să mă ferească Sfîntul, nicĭ-odată nu m'am gîndit la una ca asta: însă aĭ zis: neamul meŭ armînesc; aĭ putea să'mĭ spuĭ din ce neam eştĭ d-ta, d-le Lala?
Lala, la întrebarea Moşului Kendra, cu greŭ îşĭ stăpînĭ mînia, de aceĭa învîrti cu multă nervozitate mătăniile şi zise, simulînd un fel de nepăsare falşă:
— Nu prea am nevoe să mă spovedesc ţie ce sunt, dar trebue să 'nţelegĭ odată că un *elin* nu o să se înjosească să'şĭ mărite fata instruită după un fiŭ de Fărşerot ca d-ta..... m'aĭ înţeles acum?
Moş Kendra, stăpîn deplin pe sine, grăi foarte calm:
— Atîta ura pe bieţiĭ romînĭ-Fărşeroţĭ....! Ce ţĭ-aŭ făcut oare.... staŭ şi mă gîndesc. Ce răŭ simţit-aĭ din partea lor vre-odată! Mă iartă că te întreb.
— Moartea mea nu putea să'mĭ facă maĭ mare reŭ: eĭ m'aŭ calomniat că aşĭ fĭ dintr'aĭ lor şi numaĭ atunceĭ voiŭ rămîne liniştit, cînd n'oiŭ maĭ vedea picior de Romîn în toată Mace-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

donia și nu m'oiŭ mai întîlni cu mutrele lor prin comună.

Lala vorbea cu spatele spre Moș Kendra și de și observase de mai multe orí că convorbitorul sĕŭ stătea în picioare, nu s'a îndurat să'l poftească să ia loc pe mindir.

La ultimele cuvinte ale luí Moș Kendra simți un fior de groază, la care se alătura scîrba ce i-o inspira consătеanul luí cu o asemenea purtare, dar se stăpîni și de astă-dată îí zise cu demnitate:

— Sunt romîn, d-le Lala, cum m'a făcut mama și nu'mí pot schimba felul acum de hatîrul unuia și altuia. Mai bine prefer să văd sîngele'mí să roșească pămîntul de cît să'mí schimb nația. Romîn Fărșerot, cum aí zis, însă cu inima curată, uite ca oglinda aceía de colo, și cu cugetul senin și dacă am venit să'ți stric liniștea, am făcut-o cu dragostea în suflet ce trebue să o avem unul pentru altul, să fim buni, cum a zis Hristos; așa suntem noí Fărșeroții.

Motivul pentru care am îndrăznit să-ți calc pragul caseí, îl cunoști foarte bine! mă gîndeam să ne 'ncuscrim; dar cele ce mí aŭ auzit urechile, mă pun pe gînduri.

Urăștí pe Fărșeroți și nicí d-ta nu'ți daí seamă de ce. Și totuși, oamenií aceștia sunt leventi, cinstiți și buní pentru a înfrunta primejdia, cînd amenință dușmanul . . . De aceía mă doare în suflet, cînd văd cum Grămostenii, din tribul cărora și d-ta faci parte, se leapădă de frații lor Fărșeroți, cînd nimic nu-í desparte, cînd vorbesc aceiași limbă, aŭ aceleași frumoase datinĭ, și nu le lipsește nimic să'și zică frați. Eŭ cred că a fost un moment rău și cu el s'a dus și ura d-tale pentru Fărșeroți, orí, zizania asta nu-í așa că nu poate aduce nicí un bine d-le?

— M'aí plictisit cu discursul d-tale, destul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îți zic; nu pot să te mai ascult — zise Lala înălțînd din umere și învîrtind nervos mătăniile.

— Credeam că ne vom înțelege la urma urmei că ne vom întinde mîna și . . . . . ți-așĭ fi dat să cetești scrisoarea fiului meŭ Tuliu, dar fiind-că ești așa de supărat și mă gonești din casă-ți, plec d-le Lala, te las cu bine.

N'apucă Moș Kendra să se întoarcă pe loc, cînd auzi pe Lala:

— Să văd acea scrisoare . . . !

— Dacă îți face plăcere, să ți-o cetesc eŭ, căcĭ e scrisă romînește.

— Ascult.

Moș Kendra suspină îndurerat, scoase scrisoarea din silaf (chimir) și ceti:

Iubite tată,

„De la Dumnezeŭ bine — pe care vĭ'l doresc și voŭă.

Află, dragă tată, că a sosit numirea mea de la Ministerul Instrucțiunei Publice al Regatului Romîniei pentru funcțiunea de institutor în Magarova, unde voiŭ veni ca atare în curînd....

Socotesc dar că a sosit timpul să'ți fac o mărturisire și fiind-că e vorba de viitorul meŭ, n'am să caut multe ocoale înaintea ta. In două cuvinte, tată, veĭ înțelege totul. Ascultă: cunoști pe Mia, unica fiică a consăteanului nostru Lala. Mă cunoștea și o cunoșteam din copilărie, de pe cînd hoinăream liberĭ prin codrul Magarovei; de cîte orĭ nu i-am adunat *„beale“* (bile) la *„Cheatra-l Ghiorgu“*.

E bine, amicița din copilărie s'a transformat în dragoste. O iubesc, tată, și nu cred să mă înșel dacă așĭ afirma în locul eĭ acelașĭ lucru despre mine. De cînd învățam în Bitule, eŭ la liceul romîn, dînsa la școala greacă, noĭ n'am lipsit o zi de a nu ne vedea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi acum să vin la chestiunea ce mă interesează.

A sosit vremea să'mí leg viaţa de aceea a uneí scumpe tovarăşe, cu care să'mí întemeiez o gospodărie, aşa precum aí făcut şi tu, şi strămoşii noştrii.

Tovarăşa aceîa nu'mí poate fi alta de cît Mia, fiica d-luí Lala, un suflet bun şi luminat, o inimă de aur, pe lîngă frumuseţea eí clasică, cu care farmecă pe muritor.

Du-te, dragă tată, acasă la onoratul nostru consătean, şi cere-í mîna Mieí pentru fiul tău Tuliu. Spune tu d-luí Lala cîtă dragoste curată ne leagă sufletele şi fără să te ruşinezí de loc, arată-í, cum te-aí pricepe tu maí bine, că Mia e viaţa, speranţa, viitorul meu, în fine, astrul luminos, care 'mí conduce paşíí în calea sfinteí datoríí.

Îţí sărut mîna şi mă închin cu smerenie".

fiul tău *Tuliu Kendra.*

188... Maí 1, Bitolia.

In cursul cetireí Moş Kendra aruncase de cîte-va orí ochií spre Lala şi observase cum acesta făcuse cîte-va mişcărí şi gesturí de protestare, din care a putut deduce starea-í sufletească în plină revoltă.

Ce o fi să fie — îşí zise Moşul — trebue să o încheí într'un fel cu el. Îndoí scrisoarea în patru, o aşează de unde o luase şi măsurîndu-l cu atenţie, aşteptă. Aşteptarea nu-í fu de lungă durată, căcí Lala isbucní ca o furtună, de astă dată întorcîndu-se cu faţa spre Kendra:

— Maí bine o turceşe, de cît să-o mărit după un Fărşerot! Auzí! Pe fiica mea Mia să îndrăznească! Niciodată! Mare ne-cinste mi-aí făcut cetindu'mí scrisoarea fiuluí d-tale, Kendro . . . Ştiaí conţinutul eí şi de aceîa aí ţinut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu tot nadinsul să nu mă scuteşti de durerea ce mi-a pricinuit-o.

Te poftesc bătrîne fără minte, să eşi din casa mea şi de azi înainte să nu mai îndrăzneşti să'mi calci pragul porţei, contrariŭ să ştii că pun slugile să te pue la locul d-tale.

Era prea mult cea ce i-a fost dat moşului Kendra să audă din gura acestuí om lipsit de bun simţ: de a sta cu spatele la el şi de a-l ţine în picioare timp de o oră în casă'i. Îl cuprinse un fel de ameţeală, cînd îl auzi că'l dă afară ca pe un cerşetor.

Fărserotul de felul lui e mândru, e sincer, e iubitor, dar şi răzbunător pînă în pînzele albe şi de aceía, în ultimul moment nu mai ripostă Kendra obrăzniciei grecomanului, ci întregul trib fărserotesc însulat, rămas neatins de molima unei culturi falşe cu care spoeşte propaganda greacă o parte din Armîni, porecliţi de dînşii *„Cufovlahi“*.

Glasul Moşului răsună înspăimântător:

— A . . . d-le Lala, destul ţi-aĭ bătut joc de mine! Pe un Kendra ţi-aĭ permis să'l goneşti din casa d-tale ca pe un cerşetor!

Fărserotul — ţi-am spus adineaurí, e mîndru de neamul lui şi află de la mine că e plămădit din aluatul vitejiei.

El ştie să'şí apere cinstea, cînd cine-va i-o atacă; dvs. grecomanii ne-aţí ne-cinstit neamul, nu noi . . . Fărserotíi ştiŭ să'şí păzească limba, moravurile şi familia de cotropirea străinului; răŭ de parte din Grămostenî, precum eştí d-ta, care nu te pricepí să'ţí păzeştí nicí limba, nicí familia, nicí chiar sufletul, pe care ţi l-aĭ vîndut străinului, de ţi-a întunecat mintea şi ţi-a înveninat inima. Nu mă înşelase presimţirea că eştí un om răŭ crescut.

Întrasem în casa ta cu dragostea ce o port

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în suflet fiului meŭ, dar nu mi-aşi fi putut închipuĭ sà aĭ o inimà atât de neagrà.

Acum ştiŭ ce fel gîndeştĭ de noĭ : rău de tot, d-le Lala... Eĭ bine, cu răŭ te-om ajunge... Nu uità cum m'aĭ primit în casa d-tale.

Cinstea'ţi de gospodar din comunele noastre am s'o spînzur de vîrful celui maĭ înalt brad din pădurea Magarovei.

Ţine minte, căcĭ Kendra nu uità lesne ziua de astà-zĭ...

Moş Kendra eşi furios, fără să se maĭ uite la Lala, care se desfigurase şi rămăsese cu ochiĭ sgîiţĭ spre uşà, fără să maĭ fie în stare să pronunţe un singur cuvînt.

II

Soarele, care se ridicase cu două sulițe pe orizont, scălda în potopul luĭ de raze Magarova. Zefirul primăverei adia lin prin frunzele arborilor, se strecura printre ierburĭ şi florĭ spre a-le înviora cu suflul luĭ brahmanic şi dus de aceiaşĭ ţintă, da raità văilor şi tuturor ungherelor nestrăbătute de altul. El maĭ venise să dea un mic ajutor soareluĭ, care se silea să svînte de rouà podoabele pămîntuluĭ.

Simu-Birina, baciul turmelor d-luĭ Lala şi un fel de intendent, liberase din staul vitele cele marĭ, puse sub paza a cincĭ ciobanĭ, niște Farşeroţĭ giganţĭ, semănînd fiecare cu un Atlas. Nu i-am putut vedea cum es din staul pe poarta din dos, mînînd circada vacilor la păşunat în pădure, trebuind să asistăm în cămin la scena dintre Lala şi Kendra.

Era Bucuvala printre eĭ, un voinic în vîrstà de 30 de anĭ, a cărui înfățişare aducea cu a ligianuluĭ Ursus din Sienchievics. Bucuvala e drept să ne împrospăteze 'n minte pe anticul uriaş, căcĭ voind să dovedească camarazilor săĭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca e mai *gione* de cît ei toți, se agăța adese ori de coarnele taurului și-l țintuia loculuí și dacă ar fi avut cu ce să-l plătească, sta gata Bucuvala să le dovedească că e în stare să'i răsucească grumazii. Simu-Birina era șeful tuturor păstorilor de la stînele d-luí Lala.

Toți urmaú să-í dea ascultare. La ordinele sale vacile fusese mulse sub privigherea Marieí, soția d-luí Lala, care era sufletul acesteí marí gospodăríi.

Era harnică Maria Moscopolita, austeră în moravurí, însă bună ca pîinea caldă, cînd trebuia să fie ast-fel. Pe cînd Mia diretica prin casă și am văzut-o primind pe Kendra, Maria se găsea ocupată în staule, iată de ce n'am putut-o vedea în cămin.

Dînsa, secundată de Simu, prepara brînza, o punea în strecurători, după ce o făcea să se închege, separa untul bătînd laptele în putinee, în fine, făcea totul și nu se simțea nici-odată trudită, știind că contribue la prosperarea caseí, la îndoirea averei agonisită din tinerețe.

Toamna, Simu avea însărcinarea să desfacă prin centrele principale ale Macedonieí brînzeturile cele fine: în burdufurí saú în putiní, untul, laptele îngroșat în putinee, munca unuí an, opera Marieí, care se transforma în aur pînă în toamnă.

Maria recomandase luí Simu să aibă grijă și de rostul stînelor, să nu se facă risipă de lapte și altele, și tocmaí era să iasă pe poartă pentru a merge la stîní, cînd fu zărit de Lala, care părăsit de Kendra, rămăsese uluit pe mindirul de lîngă fereastra ce da spre poartă, cugetînd la cuvintele amenințătoare ale luí Kendra foarte îngrijorat.

Își zicea: în tinerețe Kendra a fost căpetenie de haiducí... vezí de aceia m'a amenințat că'mí va spînzura cinstea de vîrful celuí

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai înalt brad din pădure. Ah... ce să mă fac, dacă și-o fi pus în gînd munteanul să mă prade formîndu'și o ceată de hoți...

N'ar fi nemerit oare să mă sfătuesc cu Simu în privința asta? Să-l pîndesc aci și cînd va trece, să-l chem? El a comis o mulțime de năzdrăvănii — să vedem nu va putea să mă scape de un dușman periculos...

In împrejurarea de față simțea nevoie de curajul și puterea brațului său, dar n'a avut timp să se gîndească, dacă Simu și întregul lui personal ar primi să lupte împotriva unui Fărșerot. Negreșit, dacă Lala ar fi judecat în acel moment asupra situației, ar fi făcut mai bine să se fi asigurat de concursul autorităților, căci expunînd afacerea din punct de vedere național, s'ar fi expus unui pericol inevitabil, ar fi atîțat spiritele Fărșeroților, cari ar fi fraternizat cu Kendra — fostul Celnic, a cărui influență se resimțea în rîndurile Armînimei.

N'a avut timp, zic, să cugete mai serios, căci Simu tocmai atuncea eșise din staul și se îndreptă spre poartă pentru a merge la stîni.

Lala îl văzu și la vederea lui avu o tresărire. A... uite Simu, trece la stîni cu cîrligul de oi pe umeri! Să-l chem. Strigă de la fereastră:

— E.... Simu, Simu, vino pînă sus; am ceva pentru tine!

— Viu numai de cît, stăpîne — se auzi glasul lui Simu, întorcîndu-se spre scări din drumul lui și în cîteva clipe fu înaintea d-lui Lala.

— Apropie-te, Simu, să te văd.

— M'ai chemat stăpîne?

— Da, da, te-am chemat, Simu; poftim ia loc pe mindir.

Simu nu fusese poftit nici-odată de stăpînul său să stea pe mindir înaintea lui.

Ce o fi avînd astă-zi domnul cu mine — altă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dată se purta aspru și totdeauna cicălitor, își zise baciul.

— La stînă, stăpîne, sunt învățat să umblu și să stau în picioare; acolo n'aș putea o clipă să stau locului; de aceia rămîi, d-ta în pace pe mîndir, că eŭ te pot asculta din picioare.

— S'a întors lumea pe dos, bunul meŭ Simu; nu știi ce'mi văzură chiii, ce'mi auziră urechile?

— Vre-o nenorocire, pe care n'o știu eŭ — să ne ferească Domnul, zise baciul, făcînd semnul crucei și aruncîndu-și privirea misterioasă spre icoana Maicei Domnului.

— Auzi tu, Simule, Kendra, cunoști pe fostul Celnic din Tîrnova...

— Cum să nu, cine nu cunoaște pe Moș Kendra? Ce e cu el?

— A venit să'mi ceară mîna Mieĭ pentru fiul său Tuliu... Auzi tu, Simu, și judecă băete, dacă nu'ĭ o insultă pentru mine obrăznicia Fărșerotului.

Simu avu un zîmbet șiret pe buze, de aceia privi aiurea să nu'l observe Lala, ale cărui apucături le știa el și ura ce o hrănea împotriva Armînilor.

Intre ei n'avusese loc pînă aci nici o discuțiune cu privire la naționalitate. In tîrg, în curtea bisericeĭ și prin diferite familii, cînd se găsea în cercul mai multor notabili, Lala se afirmase ca un apostol al elenismului; cu oameni de felul lui Simu, însă, nu'și permisese să discute lucruri pe cari ei, neînțelegîndu-le, ar fi putut să se expue unei situații ridicole, de oarece se simțea că nu va fi în stare să'ĭ convingă nici-odată că toți sunt „eliní". Chestiunea dintre el și Kendra fiind pusă pe tapet din punct de vedere al familieĭ, nu se sfii să numească pe Kendra Fărșerot obraznic înaintea lui Simu, care răspunse:

— S'a gîndit mult Romînul, ha, ha, mă iartă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stăpîne, că nu'mĭ pot reține rîsul în fața voastră. Firește, omul aspiră să intre în neamurĭ.

— Să'ĭ daŭ eŭ pe Mia, floarea mea, lăudata satuluĭ, instruită în școalele elene, cum nu-ĭ alta în Magarova și Tîrnova, unuĭ mitocan, să mă blesteme Vlădica Mateiŭ... Un Fărșerot să îndrăznească să intre în familia mea! A... asta e o mare insultă, Simu, tu nu o găsești insultă?

— Se înțelege! Ce staĭ de vorbești. Maĭ bine o turcești de cît să te lașĭ a fi înduplecat — încheie sentențios Simu, măsurînd pe Lala cu coada ochiuluĭ, spre a se convinge ce efect aŭ produs cuvintele luĭ asupra grecomanuluĭ.

Sfatul luĭ Simu îl mulțumea pe Lala, care urmă misterios:

— Mi-aĭ plăcut în tot-d'a-una cum mi'aĭ servit, Simule, de aceia te-am chemat să vorbim între patru ochĭ. Uite ce e: e întrebarea cum am putea să ne scăpăm noĭ de acești tîlharĭ, carĭ îmĭ caută pricină de a mă lovi — respingîndu-le intențiunea; căcĭ trebue să știĭ, Simu, că Kendra m'a amenințat că'și va răzbuna, îndată ce a văzut că l-am refuzat. Averea noastră: oile, caprele, cirezile de boĭ, vacĭ, caĭ și catîrĭ sunt pe cîmp, așĭ putea zice că toate sunt în puterea hoților, cînd și-ar pune în gînd să ne fure.

Simu înțelese șiretul de ce e vorba: stăpînul se bizuia pe dînsul, găsi dar momentul să profite de împrejurare, măcar de nu i-ar aduce nicĭ un folos material rolul ce și'l lua față de Lala, dar se gîndea că tot are să predomine pe viitor voința luĭ Lala. Răspunse cu mîndrie:

— Să nu ducĭ nicĭ o grijă, stăpîne. Cred că pe un Simu nu l-aĭ schimba așa de ușor nicĭ pe zece Kendra. Am fost și eŭ în viața mea căpetenie de *andarți* *) m'am luptat în munțĭ în contra dușmanuluĭ, însă pentru cruce și decĭ

*) Haĭducĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

am curajul și experiența ca să pui la locul lui pe acel ce ar îndrăzni să ne atace...

— Bravo, Simu, așa te vroi, voinice.

Baciul continuă :

Iacă merg la stîni să dau ordin păstorilor să fie cu ochii în patru și zi și noapte, și de îndată ce ar surprinde vre-un Fărșerot împrejurul stînei...

Lala, satisfăcut de cele ce auzea din gura lui Simu, îl complectă :

— Să tragă în vînt focuri.

— Și la nevoe și în carne vie.

— Să trăești, Simu ; nu uita că la o asemenea veste, vei fi cu prisos răsplătit.

— Mă duc, stăpîne.

— Du-te, Simu, și nu-ți uita datoria.

— Sănătate bună, stăpîne, n'ai nicî o grijă.

— Să fii sănătos, Simu.

III

Lala se mai liniști puțin în urma convorbirei avută cu Simu-Birina, care îl asigurase în ce privea paza vitelor, cum și de o eventuală călcare din partea lui Kendra, dacă acesta și-ar fi pus în gînd să'și formeze o ceată din Fărșeroții săi și ar fi luat comanda ceteî împotriva lui Lala — lucru ce'l practicase el în tinerețe.

Rămas singur în cămin, dânsul depăna în gând o mulțime de ideî, care de care mai ciudate.

Intăiu se temea să-și dea gândurile pe față înaintea lui Simu, în a cărui sinceritate nu se putea încrede orbește, înainte de a fi dat dovezi prin fapte, ca să-i poată destăinui tot ce are pe inimă.

Pentru că, deși îl știa că face parte din tribul grămostean, totuși se gândea : nu toți Grămosteniî sunt de opiniunea lui, ba cunoștea pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unii din ei mai romîni de cît cei mai fanatici Fărşeroţi.

Să înceapă lupta făţişă cu Kendra, iar nu-i venea la socoteală, de oare-ce ar fi stîrnit ura partidului fărşerot împotriva lui şi o vorbă nechibzuită lăsînd să-i scape din gură faţă de Simu, l'ar fi primejduit, dacă acesta nu i-ar fi fost într'adevăr devotat cu trup şi suflet.

Tocmai acuma îşi aminti de ciobanii săi că sunt Fărşeroţi şi prin succesiune de idei se opri cu gîndul cîte-va momente asupra lui Bucuvala: regele codrului.

— Acesta să fi fost elin din ai mei, îşi zise Lala, apoi le arătam eu Armînilor. Ti... ce păcat.

Lala ura pe consătenii săi pentru motivul că nimeni nu voia să-i recunoască calitatea etnică de „elin" şi de cîte ori venea în contact cu notabilii comunei, conştienţi de naţionalitatea lor, aceştia îl luau peste picior, nu mai ţineau seamă de poziţiunea lui şi `i spuneau cuvinte cari îl usturau la inimă:

— Auzi... „elin" — capra a iaca cui — îi ripostau cei mai zvăpăiaţi.

— Poţi să-ţi trimiţi fata şi la Atena ori la Troia dacă pofteşti, tot Armînca noastră va rămîne, căci sîngele apa nu se face, d-le Lala, îi răspundeau cei mai în vîrstă.

Frase răzleţite din autorii clasici eleni, pe cari nu le înţelegea, învăţate în copilărie la şcoala greacă locală, cu un dascăl ruginit şi el de o cultură falşă — veneau să-l însufleţească şi să pronunţe anateme asupra acelora cari îi negau dreptul de a se socoti urmaşul lui Pericle. Îşi blestema adesea ori soarta că l'a predestinat să trăiască în mijlocul unor „barbari" în cît să fie nevoit să-şi neglijeze limba-i scumpă „elină", din care cauză vorbea pe cea greacă modernă în aşa fel în cît impresiona pe auditor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca un ungur, care s'ar încumeta să declame versurĭ în romînește.

Neștiința limbeĭ neo-grecești, orĭ limbajul ziarelor, o raporta la faptul că trăește între Armînĭ și nu la motivul că el însuși era romînul rătăcit în marea panelenismuluĭ, care nu putea să știe înaintea altor limbĭ de cît pe cea maternă.

De aceste gîndurĭ era dominat, cînd trecu în salonul de primire, unde își aținti privirile pe pereții ticsițĭ cu tablourĭ, carĭ reprezintaŭ acte și scene din timpul revoluțiuneĭ grecești de la 1821, vederea Acropoleĭ cu templele'ĭ antice, familia regală, în fine fragmente din istoria antică și moderna a Greciei, patria luĭ presupusă.

Printre aceste tablourĭ fusese aninat nu de mult de mîna Mieĭ și unul, care reprezenta un Împărat, încununat pe cap cu o coroană de stejar și la față neted, fără urmă de mustață. Ĭi spusese ea numele acestuĭ împărat, dar el îl uitase și ar fi dorit să știe dacă și el face parte din pleiada acelor marĭ elini pe carĭ îĭ diviniza.

Maria nu se interesa să știe ce însemnează cutare scenă, orĭ cine era acel războinic ce merge înaintea oasteĭ sale. Ea își vedea de gospodăria caseĭ, — singurul eĭ ideal.

Lala ar fi vrut să cunoască părerile Mieĭ despre ideia de patrie, de istoria poporuluĭ elin în care se confunda pe el cel d'intîiu. Pînă aci fusese mică și nu'și permisese să discute lucrurĭ, ce nu o priveaŭ să le știe.

Acum era mare, acum Mia putea să judece, și de oare ce ea era cheia afacereĭ, pentru care venise Kendra, dorea să știe ce gîndește ea de acești „barbarĭ" oierĭ, cum îĭ considera.

Căcĭ, dacă și dînsa va fi apărătoarea elinismuluĭ — lucru, ce'l credea cu siguranță — apoĭ și pe Maria o va avea de partea luĭ și odată familia fiind cu el, va fi destul de tare să poată deveni maĭ curînd apostolul elinismuluĭ,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-i convingă pe toţi ca un Mahomed, să adopte cu mic, cu mare principiile, credinţa, obiceiurile lui.

Iată de ce aştepta cu nerăbdare să vie Mia, care plecase în plimbare pînă la stînă.

O văzu de la fereastră încă, intrând pe poartă cu un mănunchiŭ de florĭ, în mîna şi după cât a observat, fata era veselă.

Trebue să arăt şi eŭ maĭ puţin gînditor, să iaŭ lucrurile pe de departe, să o sondez îşĭ zise.

A... iato că sue... a sosit!

— Bună-seara, tată! Trebue să fie tânziŭ, soarele e spre asfinţit — făcu Mia, împrăştiind viaţă în toată încăperea de până aci tăcută.

— Bună-seara, Mie, tu eştĭ? Ce facĭ, fata tatelĭ? Aĭ petrecut bine azĭ?

— Foarte bine, tată — şi după ce a luat seama bine la el: eştĭ trist orĭ îmĭ pare?

— De loc, fata mea; ia, mă tot gîndeam să ĭes la stînĭ, să văd cum staŭ turmele, căcĭ Simu îmĭ spusese al-altă-erĭ că s'aŭ îmbolnăvit cîte-va oĭ şi când cine-va se gândeşte, pare că e trist.

— Uite şi eŭ vin de la stînĭ, tată, am asistat la mulsul oilor, ah, ce frumos era! Şi cât m'am plimbat, am adunat florĭ de munte; priveşte ce frumos buchet ţĭ-am adus, ştiind că'ţĭ plac mult florile; poftim ia miroase-le că's dătătoare de sanătate.

— Iţĭ mulţumesc, să trăeştĭ. Sunt frumoase, ce e drept, dar tu le întrecĭ pe toate pînă acum.

Fata observă că părintele eĭ era gânditor şi vru să-ĭ risipească gândurile triste, de aceĭa luă două scaune, căcĭ în salon se obicinuesc scaunele şi în Macedonia, le apropie unul lîngă altul şi zise cu drăgălăşie:

— Vreaŭ să şezĭ lângă mine, tată, să'ţĭ povestesc ce frumuseţĭ am văzut prin pădure, lînga stînele noastre, unde muritorul s'ar crede că e în apropierea raiului. Căcĭ în adevĕr, ce poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi mai drag de cât să stai un ceas cu privirea în zarea Peristerei, când zefirul adie blînd şi'ţi aduce parfumul atîtor flori, prin care se simte puternicul miros de brad şi de molift: să auzi clopotele de la grumaziî taurilor cum se amestecă cu trilurile privighetorilor în de seară; să priveşti la sborul vulturilor, cum fac rotocoale molcume de-asupra capetelor păstorilor noştri şi pe uriaşul Bucuvala, cum îi ia la semn; orî dincolo de *cheatra'l Ghiorgu,* cum se pierde în desişul codrului un cîrd de ciute. Iar de îndată, ce luceafărul serei se arătă pe cer, cum încep liliecii să iasă din ascunzătorile lor şi 'n dansurî fantastice, cum spintecă umbrele serei, care se îngroaşe din ce în ce, pe când licuricii pe jos fac să licărească printre ierburî milioane de lumini, apărînd şi disparînd cu clipita.

Oh, eŭ nu sunt în stare să'ţi zugrăvesc nicî a mia parte din podoabele firei, cu carî sunt înzestrate locurile noastre...

Ce să-ţi spun, tată, e un adevărat rai — eŭ nu'mi pot închipui mai frumos, mai sublim, raiul ca împrejurimile Peristerei noastre, de care nu te poţi sătura şi rămîî fermecat, extaziat, în admiraţiune mută pentru splendorile firei bine-cuvîntate.

Acum pricepî de ce am întârziat atîta. Oh, de nu m'aşî fi gândit că trebue să vin acasă, aşî fi rămas să mă îngîn cu stelele, carî îmî par mie mai scînteietoare, mai vioae sub cerul Peristerei noastre. Priveşte într'acolo, nu este aşa că sunt alt-fel de cum le-am văzut din Bitolia?... Parcă zîmbesc, nu ştiŭ cum...

Lala asculta, transportat de povestirea Mieî. Toate aceste câte i le spuse ea, le văzuse şi el în tot-dauna, dar cum se făcuse că până a nu i le picta Mia, el nu putuse observa nimic altceva de cât turmele oilor, cirezile şi pe ciobanî. Sufletul luî nu simţise poezia firei, precum o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

simţia Mia, înaintea căreia vieţuiaŭ nu numaĭ animalele, ci şi florile şi frunzele, apele şi stelele.

— Cu alte cuvinte îţĭ place mult la noĭ; nu ţi'ĭ dor de loc de oraş?

— Oh, nu se poate schimba aşa de uşor raiul cu un oraş, tată! Florile şi iarba munţilor noştri, cîntul păsărelelor, murmurul apeĭ de isvor, adierea zefirilor cu nimic nu se pot asemăna. Locurile noastre sunt o grădină bine cuvîntată, dăruită de Dumnezeŭ bieţilor *Armînĭ*.

Lala avu o tresărire. Mia se făcu că nu bagă de seamă şi continuă:

— Cînd aud cîntecul păstorilor noştri, cum îşĭ doinesc armîneşte, cînd îĭ văd horind şi însoţind hora lor cu cuvintele:

Narga), narga, gione**) 'n cor,*
Fiŭ de Domn, fiŭ de Domn,
Că se 'nalţă pulberea
Fiŭ de Domn, fiŭ de Domn!

simt o bucurie nespusă şi-mĭ zic: cé bine c'am mântuit cu şcoala, unde nu'mĭ era dat să simt adevărata fericire!

Ce dulce, ce poetică e viaţa Armînilor noştri!

— Armînii noştri, aĭ zis tu?! zise Lala stăpînindu-şi emoţiunea.

— Aĭ noştri, dar aĭ cuĭ să fie, tată? Nu suntem şi noĭ Armînĭ? Ce are a face că păstoriĭ noştri sunt Fărşeroţi şi noĭ Grămosteni?

— Taci, taci, să nu te audă cine-va.

— Cum să nu m'audă cine-va? Nu te înţeleg de ce îmĭ ziceĭ să tac!... Am rostit ceva de care ar trebui să roşesc?

Iţĭ cer ertare, dacă am greşit.

— Ce aĭ zis, altă-dată să nu maĭ spuĭ; de aceĭa, te iert, fată agcamie ce eştĭ.

---

*) Incet, domol.
**) Voinice.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar fă-mĕ să înţeleg ce răŭ am zis?

— Nu vroĭ să'mĭ mai amintesc ce aĭ zis şi nicĭ că'ţĭ permit să mă maĭ întrebĭ: aĭ înţeles?

Bătrînul devenise galben la faţă; de ar fi auzit din gura vre-uneĭ străine ceĭa-ce auzise din gura fiiceĭ sale, era în stare să devie un criminal; ar fi înăbuşit cuvintele în peptul aceleĭa, ce îndrăznea să apoteozeze în faţa luĭ viaţa Armînilor.

Ea să-ĭ afirme că e Armână!

Mia după un moment de gîndire, reluă cu glasul tremurător:

— Dragă tată, vroiŭ să ştiŭ cu ce te-am putut supăra atât de mult? Ce ţĭ-am făcut să mă certĭ? Nicĭ-odată n'aĭ fost aşa de aspru cu mine. Spune'mĭ, te conjur pe ce aĭ maĭ scump şi'ţĭ făgăduesc să fiŭ pe viitor înţeleaptă, să te ascult. Haide, nu me fă să plîng, din veselă ce eram.

Cuvintele eĭ, stăruinţa aceasta, Lala le-a luat drept cântă din partea fiiceĭ sale şi că nu prin vre-o intenţiune oare-care a apoteozat pe Armânĭ; de aceĭa, el se crezu în drept să curme din capul locului răul, ca nu cum-va maĭ pe urmă să se deprindă cu moravurile lor şi să se pomenească cu ea armânizată.

Apucînd'o de o mână, o trase spre el şi urmă în chip misterios:

— Aĭ pronunţat nişte cuvinte, carĭ m'aŭ mîhnit mult.

Mia privi la el mirată.

— Dar spune'mĭ pentru Dumnezeŭ, tată, ce am făcut?

— Aĭ zis că'ţĭ plac Fărşeroţiĭ; îţĭ stă frumos ţie, Mieĭ luĭ Lala, să vorbeştĭ ast-fel?

— Şi aceasta e vre-o crimă oare?

— Aĭ zis ca şi tu eştĭ Armână...

— Cum m'a făcut mama, ce fel voeştĭ să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fiŭ? Nu cum-va să'mĭ fie ruşine de a-mĭ zice Armână?

— Mamă-ta şi eŭ suntem elinĭ, iar nu Armânĭ, ţipă Lala furios.

Mia din serioasă pănă aci, de odată isbucni într'un rîs în care se nuanţa ironia cea maĭ crudă:

— Ha, ha, ha! Ce e?... Ia maĭ zi odată... De-aceĭa mi te-aĭ mîniat atâta pe mine; credeam că-i ceva serios, dar cu părere de rĕŭ véd că e prea puţină seriositate în motivul care ţĭ-a pricinuit supérarea. Eraĭ maĭ raţional, dacă susţineaĭ că eştĭ un strănepot de aĭ luĭ Alexandru Macedon, fie şi un scoborîtor din Piru, Regele Epirului; dar elin... o, ho... tată, tată, las'o maĭ domol, să nu te audă vre un strĕin?

— Iţĭ baţĭ joc de mine, haĭ?

— Dar orĭ cît m'aşĭ sili să te cruţ, tată, nu pot... Rîde omu de o prostie şi fără voia luĭ... Auzĭ d-ta, sunt o criminală, fiind că mĭ-am zis Armână şi te desmint că nu eştĭ elin... Dar maĭ întîĭ aĭ cunoştiinţă de limba acestor strămoşĭ, carĭ nicĭ n'aŭ visat că vor avea parte de un urmaş depărtat înrudit cu eĭ ca broasca cu uşa, care să'ĭ apere cu atîta înverşunare de atacurile uneĭ fiice nevrednice... Oh! tată, tată, nu ştiŭ căreĭ împrejurărĭ datorim aceasta neînţelegere.

Lala tremura din picĭoare. Pe faţa luĭ nu maĭ rămăsese un pic de sânge. Scrîşnea din dinţĭ şi nu maĭ era în stare să articuleze un singur cuvînt. La orĭ ce se putea aştepta, dar la potopul acela de ironie şi sarcasm din partea fiiceĭ sale, nicĭ-odată. Fu o minune că o fire nervoasă ca a luĭ a putut să reziste, să nu'l apuce damblaua.

După maĭ multe minute, limba i se deslegă, şi atunceĭ maĭ mult ţipă la ea:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Smintită ce eşti! Eŭ nu sînt Armîn şi nu voiŭ lăsa să fiţi nici-odată nici tu, nici mama-ta. Aĭ auzit? Nu vroĭ şi va fi precum zic eŭ.

— Smintită!... zise Mia, luînd un ton ameninţător şi ridicîndu-se de pe scaun. Ia-ţi cuvîntul înapoĭ, tată, să nu'ţi pară rău maĭ tîrziŭ. Nu vreĭ să fiĭ Armân, însă eşti şi veĭ rămîne aşa, n'am ce'ţi face.

— De-aceĭa te-am trimis să înveţi în Bitolia, să rîzi de mine; de-aceĭa am cheltuit o avere întreagă cu tine, să'ţi baţi joc de originea mea... Ah, fată netrebnică ce eşti!

Dar nici Mia nu se lăsă — conflictul se iscase pe neaşteptate, unul trebuia să cadă învins.

— Îmi bat joc de originea ta... eŭ îţi apăr originea pe care tu o renegi. Eŭ am învăţat o limbă străină, pentru că aşa a fost voinţa ta, însă limba mea, care am auzit-o de la mama mea, a fost ţinta tuturor sforţărilor mele.

Străinii, pe mîna cărora m'aĭ dat să mă instruiască în sensul vederilor lor, s'aŭ isbit de mine ca de un scut de oţel, căcĭ ştiam bine eŭ că toată lumina ce o reflectaŭ asupra mea era falşă, avînd de scop final să mă înstrăineze de mama, care nu'ţi seamănă de loc—căcĭ ea e Armînă-moscopolitană, o origine cu mult maĭ nobilă de cît a orĭ-cărui alt neam. A... dacă aĭ fi fost un străin, ştiam ce aveam de făcut, eram în stare să mă apăr de insulte, dar îmi eşti tată, şi nu pot de cît să plîng, plînsul neamului pe care tu'l renegi.

Şi luîndu'şĭ capul în mîni, se porniră din ochiĭ eĭ mariĭ şi frumoşi lacrimi fierbinţi, carĭ 'i brăzdaŭ faţa aprinsă.

— Oh, mamă, mamă, la ce m'aĭ făcut, îngîna ea, cînd îşi făcuse aparițiunea Maria, care privi uimită din prag cînd la fiica sa, cînd la soţul eĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apoĭ precipitîndu-se spre fiică, exclamă :

— Draga mamei, comoara mea, tu plîngi? Te-o fi certat poate tata-tăŭ!

Şi întorcîndu-se cu faţa spre el, se răsti :

— Pentru ce aĭ certat-o, omule? Cu ce ţĭ-a greşit fata să o certĭ abia sosită din Bitolia?

Şi sărutîndu-şĭ odrasla pe frunte, îngînă dulce:

— Taci, drăguţa mameĭ, nu maĭ plînge; lasă că mĭ-o da el socoteală mie de durerea ce ţĭ-a pricinuit...

Mia se silea să-şĭ înăbuşe plînsul: Lala se plimba furios prin salon de colo până colo.

Mia grăi în fine :

— Să-ţĭ spue tată cu ce ĭ-am greşit, mamă, să mă numească smintită, netrebnică, şi câte alte.

Muma, la auzul acestora, păru ca muşcată de un şearpe. Privi pe Lala ameninţătoare :

— Tu mi-aĭ graţiat fata cu asemenea frumuseţĭ, ma!

— Şi de aĭ şti, mamă, pentru ce, continuă Mia.

— Pentru ce, dragă?

— Fiind-că ĭ-am zis că sunt Armînă.

Maria îl măsură iar ca o leoaică care-şĭ vede ameninţat puiul :

— Nu vorbeştĭ prea luminate, atinge-te-ar para focului să te atingă.

Apoĭ feteĭ :

— Armână, fata mea, dar ce pustiului vrea d-luĭ să fim ; ia *Armânĭ* ca toată lumea. Or maĭ fi existând şi alte neamurĭ de oamenĭ, dar aci la noĭ nu se dovedeşte.

Lala, de şi voia să evite un nou conflict cu soţia sa, cu care ştia el că nu o poate scoate la capătĭŭ uşor, fiind o fire austeră, totuşĭ auzind că confirmă cele spuse de Mia, n'a putut să se stăpînească, de aceĭa strigă furios :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tu eşti mai nebună ca fiică-ta, vedea-te-aşi mai rău să te văd.

— Cum să nu! făcu Maria cu ironie.

Da ce ţi-a făcut fata să te porţi cu ea ca un ianicer? Pentru prostiile tale, pe cari n'am vrut să ţi le iaŭ în seamă, nu'ţi permit să'mi faci fata smintită, aí auzit?

— Nu vroi să vă mai aud spunênd că sunteţí Armâne. Eŭ sunt capul vostru şi voí trebue să faceţí ceía-ce voiŭ face şi voiŭ zice eŭ. Nu voiŭ îngădui ca tocmaí voí să'mí ştirbiţí reputaţia faţă de „protipendada“ elenismuluí din Bitolia, unde am interese cu bancherul Danabasi, Economu şi alţií. N'am făcut până acum caz, dar de azí înainte o voesc şi voí veţí trebui să vă supuneţí orbeşte voinţeí mele: ast-fel o dictează interesele noastre, interesele, aţí înţeles?

Maria, nedând multă atenţie cuvintelor soţuluí eí, îí ripostă:

— Cum ne-a lăsat Dumnezeŭ, nu putem să fim alt-fel; ce pofteşti tu să ne schimbăm sîngele din vine pentru reputaţia şi bunul tăŭ renume de înfocat elin?

— Cu gura ta de scorpie mă veí înebuni, femee rea ce eşti... A!... tu aí întors minţile şi feteí; acuma înţeleg eŭ...

Mia, care până aci ascultase cearta dintre mamă şi tată, grăi:

— Eşti nedrept, tată, noí nu ţí-am cauzat nicí o supărare până acum.

— Dar aí citit — fără îndoială — scrisoarea, ce mí-a trimis-o Tuliu prin tatăl sĕŭ.

Mia plecă ochií în jos şi'şí şopti:

Hm... aci îí era ţinta să ajungă. Apoí privind pe părintele sĕŭ drept în ochí, rĕspunse cu seninătate:

— E da, ştiam ce ţí-a scris Tuliu, nu voiŭ fi nicí odată în stare să te mint.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi ce aĭ de zis în privinţa acesteĭ afaceri?

— Că mi-í drag Tuliu şi când mí-o veni ceasul, l-oiŭ lua de bărbat cu voia ta şi a mameĭ, să vă dea Dumnezeŭ zile.

Maria, care fusese atentă la acest interogator, isbucni:

— Foarte frumos, draga mea. Tuliu e un voinic de frunte şi cel maĭ frumos din satul nostru.

Lala scrîşni din dinţí. Credea că va înebuni. O zi întreagă de sbucium îl enervase la culme. Grăi tremurând:

A... v'aţi făcut planul, lua-v'ar dracu să vă ia... Dar vom vedea a cuĭ voe se va face. Veţi auzi voĭ, nesocotitelor, cum voiŭ drege eu pe Tuliu şi pe Kendia al vostru.

Şi eşind pe uşă afară ca o furtună, strigă:

— La Simu, Lala, chiar de mĭ-ar cere în schimb şi întreaga avere, trebue să mă scap de Fărşeroţi, carĭ tind să'mĭ strice casa.

IV

Mama şi fiica n'aŭ putut înţelege rostul cuvintelor din urmă ale luĭ Lala, care le părăsise în culmea furieĭ sale.

Rămase singure, fata continuă a se jelui măseĭ:

— Dacă m'ar fi dojenit un străin, fiind-că mĭ-am zis Armână, nu m'ar fi durut, dar să mă insulte tata, vezĭ asta mă doare, dragă mamă.

Mia era adînc mîhnită în suflet, în urma sceneĭ petrecute între ea şi tatăl eĭ.

Maria căută să o liniştească şi s'a silit să o convingă să nu ia în seamă dojenele tatăluĭ sĕŭ, că aşa e el, că numaĭ ea ştie ce îndură adese-orĭ din cauza grecomanilor, carĭ i-aŭ întors mințile.

— In totdeauna mă ceartă, maĭcă, că nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

știŭ să vorbesc grecește, ca și cum fără asta n'ar putea trăi lumea.

Fața cu arătările mă-sei. Mia suspină cu durere și reflectând serios, zise:

— O sărmanul tată, el nu'i de vină, ci după cum aĭ spus tu, mamă, aceĭ ce i-aŭ întors mințile...

— Firește că așa e, de aceĭa n'are ochĭ pentru aromânime, adăogă Maria.

— Și de s'ar găsi picior de grec în satul nostru, n'așĭ avea de zis nimic; dar așa staŭ și mă gîndesc, cum au ajuns lucrurile aci în cât frații cu frații să se sfîșie ca lupiĭ...

L-aĭ auzit ce-a zis, când a eșit pe ușă afară: vă voiŭ drege eŭ pe Tuliu și pe Kendra al vostru... Oare să n'aibă vr'un gînd reŭ mamă? !...

— Bine zicĭ, copila mea; eŭ am uĭtat de vorba asta; de aceĭa merg să'l caut, să'ĭ aflu intențiunea. Mai știĭ ce se poate întâmpla! Tu rămîĭ liniștită, să nu ducĭ nicĭ o grijă; pe toate le voiŭ pune eŭ la cale în cât să rămîĭ mulțumită.

— Bine, mamă, bine; du-te de'l îmbunează, cum te-aĭ pricepe tu mai bine; iar eŭ voiŭ aștepta veștĭ bune de la tine.

Maria eși, cu tot amurgul, care se lăsase peste satul liniștit; știa ea unde'și poate găsi bărbatul pe o așa vreme.

Mia căzu pe gînduri. In jurul eĭ o tăcere de cripdă. Luna inunda cu un torent de raze salonul tăcut prin cele patru ferestre. Dînsa rămăsese nemișcată pe acelaș scaun, cu privirile lăsate în jos, cu mînele cruce pe pept, și cu mintea căutînd să străbată întunericul, ce o înconjura — întunericul din suflet și nicĭ de cum al sereĭ acelei fermecătoare, căcĭ în salon era lumină, o lumină argintie, fantastică, din basme, prielnică a da gîndirilor viață.

Primul punct la care se opri Mia fu între-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

barea părintelui ei privitoare la scrisoarea lui Tuliu și ura cu care el pronunțase acest nume atât de drag ei, motiv ce o făcea să tresară.

Sermane Tuliu, i se adresa fata cu gândul; cum se potrivește iubirea ta, ce o hrănești în suflet pentru mine și toți ai mei, cu ura ce ți-o poartă tata ție și familiei tale! Și de ce ura asta? Pentru că i-a intrat în cap că e grec... Ce vrea să știe el de revolta ce m'a cuprins, când l'am auzit zicându'mi: sunt „elin“ și trebue să faceți cea ce vroi eu! Vai, ce pacoste a intrat în casa noastră! De ar fi însă numai atât! Îi pasă tatei că Tuliu e alesul inimei mele și că n'aș primi cu nici un chip să mă mărit cu un altul? Dar cine știe, dacă de azi înainte voiu mai putea să'l véd vre-odată.

Cine știe!... Tata e înverșunat rău, de când cu scrisoarea lui. Oh, Tuliu, ce bine era să nu ne mai fi cunoscut!

Ochii fetei se umeziră de lacrămi arzătoare, cari îi brăzdau fața, dar ea nu le mai ștergea urma și'i picurau pe mîni, cari și le împreunase a desnădejde.

Era atît de singură acum, în cît putea să-și dea frîu liber durerei și curs lacrimelor.

Intr'un așa moment de restriște îi defilară prin minte zilele pline de farmec de odinioară, când se întîlnea cu Tuliu în casa Eugeniei, Domnicăi și a Vasilichiei, verele lui după mamă, cari locuiau în Eximezar a Bitoliei, unde în fie-care Duminecă și sărbătoare discutau cu entusiazm asupra multor chestiuni de ordin politic național și unde se înălța templul unui tineret entuziast, înarmat cu știința și lumina adevărului, arme prin cari urma această tînără societate, mărită cu timpul, să dea asalt la tot ce era șubred, ruginit și pestilențiat de microbii inoculați în inimele și conștiințele acelor bătrîni, ce urmau să sfîrșească în întuneric, bol-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

navĭ sufletește, fără speranță de lecuire, fără conștiință asupra adevăratei lor origini, renegîndu-și limba, moravurile și datinele strămbune, perzîndu-se în rîndurile acelor rătăciți trădători de neam, cari ridică cu milioanele lor fortărețe inexpugnabile inamiculuĭ Armînuluĭ.

Se duceau bătrînii aceștia îndărătnicĭ, dar pe urmele lor se ridica tinerimea instruită în școalele romîne, care vedea lumea și o înțelegea alt-fel de cum o văzuse bătrînii. Din rîndurile acestei tinerimĭ făceau parte Tuliŭ și Mia.

Conform principiilor și vederilor d-luĭ Lala, Mia fusese instruită la școala centrală greacă de fete din Bitolia; cum însă amicele eĭ, verele luĭ Tuliu, învățau la școala romînă, împreună cu multe alte fete de marĭ comerciantĭ și industriașĭ romînĭ, și ea singură la școala greacă cu fetele cîtor-va renegațĭ, se simțise parcă înstrăinată de sanctuarul familieĭ, în societate, acolo în casa luĭ Marcu Pambuccilu, tatăl verelor luĭ Tuliu, unde se vorbea romînește și acest fapt îĭ dete o mulțime de cauze de cercetat.

In casa mame-seĭ nu pomenise altă limbă de cît pe cea armînă. In Magarova ființă și o școală romînă de fete, însă tatăl eĭ n'a voit cu nicĭ un chip să facă pe voia Marieĭ și a dat-o la școala greacă și tot așa la Bitolia.

Fiind în contact zilnic cu verele luĭ Tuliu, cum și cu acest inimos Farșerot, ea a avut prilejul să se desfăteze în graiul romînesc cult și din zi în zi ciuda Mieĭ creștea împotriva părinteluĭ eĭ, că de ce a înstrăinat-o de aĭ săĭ și ambiția'ĭ creștea de a pătrunde taina purtăreĭ luĭ, cum și setea de a gusta dulceața graiuluĭ romîn în operile bardului de la Mircești și ale aceluĭ profet-poet, care a cîntat „Fata din Cavaia" și „Florile Bosforuluĭ".

Intr'o ședință Tuliu a citit membrilor adună-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reĭ o descriere a sa despre emigrarea periodică a Armînilor de la munte la cîmpie iarna, și vice-versa în primă-vară.

Tuliu tratase acest subiect ca să atragă luarea aminte a auditoruluĭ asupra vieței poetice a Armînului, invidiată de cele-l'alte naționalități conlocuitoare în Macedonia.

Mia, care n'avusese încă fericirea să vadă scena emigrăreĭ, rămase fascinată.

Își aducea rînd pe rînd aminte de toate pasajiile dizertațieĭ lui Tuliu și viața Romînilor îĭ părea din ce în ce mai frumoasă, mai interesantă din toate punctele de vedere.

Ce n'ar fi dat ea să se fi văzut în grupul acelor fete de Armînĭ, după cum i le descrisese Tuliu, îmbrăcate în portul lor pitoresc și cu tot ce aveaŭ mai scump în lăzĭ, asemenea și flăcăiĭ și nevestele, și bărbațiĭ, și bătrînii, sărbătorind reînvierea fireĭ în timp de 2—3 săptămînĭ între defileurile munților și pădurilor virgine ale Pinduluĭ, plecînd din „Vlaho-Iani" pentru ca să ajungă la Samarina. Vedea par'că în fața eĭ acea familie mare, nestăpînită de nicĭ o patimă, bucurîndu-se de cea mai perfectă sănătate, făcînd popasul lung pe pajiștele verzĭ; auzea cavalele ciobanilor, vedea în jurul lor încingîndu-se o horă, distingea printre cîntece doinele lor tînguioase, apoĭ clopotele de la grumaziĭ taurilor dînd de veste că Celnicul (patriarhul tribuluĭ) a dat ordinul plecăreĭ și în grabă bărbațiĭ, încărcînd lucrurile lor, pentru a mai înainta încă două ore pînă la ultimul popas al zileĭ.

Își mai aducea aminte de cîte-va părțĭ din dizertația lui Tuliu, prin care povestea că, treĭ sute pînă la patru sute familiĭ luaŭ masa la o laltă pe pajiștea vre-unuĭ luminiș de codru, cum pe fețele tuturora se putea ceti veselia și dorul, ce mîna pe fie-care de a'și regăsi casa, de care se înstrăinase șease lunĭ de zile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Simțea farmecul acestei vieți poetice, care înviorează sufletul Romînului, cum nu se mai întîmplă la nici un alt popor din lume în zilele noastre : știa că și ea face parte din marea lor familie, și fiind-că se vedea vecinic înstrăinată de ai săi, o făcea să simtă un dor nețărmurit, o dragoste de Armînii săi, de care nu'și putea da seamă...

O, de-ar fi fost ea o Jeanne d'Arc, să apară în fruntea lor, să-i electrizeze pe toți prin cuvinte înflăcărate de imbărbătare, să-i facă să simtă și ei superioritatea rasei lor, să-și revendice un drept sfânt, că lor li se cuvine prioritatea in toate, că ei sunt descendenții legionarilor lui Paul Emiliu, carî aŭ cucerit Corintul, că ei sunt plămădiți din aluatul vitejiei și al virtuței, in fine, că ei sunt nobili prin sînge.

Știindu-se crescută în instituțiuni, carî aŭ de obiect distrugerea a tot ce nu e clin, și cu deosebire armîn, nu știŭ ce ură simți în acel moment împotriva a tot, ce era străin într'însa, îi venea să se sfîșie, să se nimicească.

Bucuros ar fi vrut să uite tot ce învățase, de aceia se forță din răsputerî să se folosească de împrejurare : rugă pe Tuliu s'o inițieze în limba maternă, să-i fie profesor, și fiind-că nimic nu i se opunea să fie stăpînă pe situație, ceru să'i împrumute din operile scriitorilor noștri de seama.

Tuliu se simțea din cale afară fericit și nu mai știa de dragul ei văzîndu-i setea, ce o manifesta de a se împărtăși de tot ce se publică în romînește, de a fi în curent cu toată mișcarea intelectuală din Romînia. Verele lui Tuliu o supranumiseră *Armîna* și aveaŭ dreptate, căci ea simțea ast-fel.

Și totuși, în fața profesoarelor și colegelor de clasă Mia trebuia să'și înăbușe acest sentiment, să fie cu băgare de seamă, să nu scape

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vre-un cuvînt romînesc, căci s'ar fi expus rîsului și umilinței.

Care dintre fiicele Romînilor ce primeau instrucțiunea greacă, ar fi îndrăznit să'și afirme naționalitatea ?

Se fereau negreșit, să vorbească în romîneşte. Era înființat un fel de serviciŭ de spionaj, al cărui personal se recruta dintre eleve, cu scop de a urmări în meditații saŭ pe stradă pe acele din colegele lor, cari eraŭ amice intime, să le surprindă, dacă nu cum-va vorbesc limba armînă, cu care se îndeletnicesc părinții lor și în cazul cînd eraŭ prinse, eraŭ denunțate corpului didactic, care le micșora nota la purtare și cu siguranță eraŭ lăsate repetente.

Toate le putuse suferi Mia, dar să'și ascundă originea, asta i-a fost peste fire.

La întrebarea profesoarei de istorie, pe care a făcut-o elevelor, din cine se trag, cum se chiamă strămoșii lor, pe cînd toate cele-l'alte aŭ răspuns cu jumătate gură — că strămoșii lor sunt elini — Mia singură și-a afirmat cu mîndrie naționalitatea și a răspuns cu multă siguranță :

„După tată fac parte din tribul grămostean, după mamă din cel moscopolit, cari triburi își aŭ începutul în vechea și nobila familie romană. Astă-zi eŭ sunt „armînă", doamnă".

Profesoara strîmbă din nas ; nu se aștepta la o afirmațiune atît de îndrăsneață în chestiunea naționalității, din partea Mieĭ în fața claseĭ.

Colegele eĭ o măsurară de sus pînă jos cu o curiozitate ciudată. De aci încolo rămase „armîna„ claseĭ.

Dar pentru prima oară această calitate etnică apărea în lumea aceĭa tînără și începuse a forma obiectul discuțiunilor corpului didactic.

Ideĭa aceasta era menită să lumineze multe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

conștiințe. Un singur cuvînt, „armîna“, cuprindea mare înțeles... Era ca și cum o nouă doctrină venea să se răspîndească, care amenința din temelie organisația veche, la baza căreia nu se putea găsi de cît frauda, mincĭuna și întunerec, așezămînt, care a dăĭnuit nesupărat de nimeni și neluat în seamă pînă în epoca renașterei Armînilor, cînd nicĭ ei nu bănuĭaŭ ce li se prepară, cînd nicĭ protivniciĭ nu'și puteaŭ închipui că se vor trezi așa de curînd din somnul letargic.

„Armîna“, mîndră de originea ei, n'a vroit să mai dea nicĭ o lămurire colegelor sale, că de ce s'a purtat așa de „obraznic“ cu profesoara, dar continua cu multă plăcere prelegerile și conferințele sărbătorile și duminicile în societatea Eugeniei, Domnicăĭ, Vasilichiei și a luĭ Tuliu.

In niște ast-fel de împrejurărĭ amiciția din inima eĭ pentru Fărșerotul Tuliu, pe nesimțite fu substituită printr'o iubire din acele mute, mistice, pentru care nu există graĭ să fie mărturisită.

De la poartă cînd era întîmpinată cu drag de amicele eĭ, primul cuvînt al Mieĭ era:

— Tuliu e aci?

Și dacă i se răspundea negativ, cu greŭ își ascundea întristarea.

Să fi bănuit ceva verele luĭ Tuliu — cine știe? In lipsa luĭ, într'o zi ele aŭ cetit Mieĭ una din poeziile cele mai recente, scrisă de Tuliu într'un caet, care se cunoștea a fi cea mai nouă producțiune poetică după data și locul ce ocupa. Purta ca titlu *Zina Peristereĭ.*

Mia citi:

Peristera, stincă 'naltă,
Cînd te văd inima'mĭ saltă,
Mă 'nfior de al tău dor
Și de dragul tău eŭ mor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O pădure'i lîngă tine,
Unde draga vieții'mi vine —
Zîna codrilor frumoasă :
Cu privirea'i luminoasă
Luminează geana ta
Și adînca valea ta.
Cînd imĭ cîntă ea sub plop,
Toată jalea mea o'ngrop ;
Cînd imĭ cîntă ling' isvor,
S'o răpesc m'apuc'un dor ;
Și cînd glasul și'l ridică,
Frunza'n codru se despică :
Și de'mĭ cîntă sub o plută
Mă îa dor de lumea tută.)*

Emoțiunea ce-í produse această poezie se ceti pe fața eĭ. Rămase surprinsă.

La cine face aluzie, se gîndi ea... Plecă ochiĭ în jos, căci i se părea că fie-care literă îĭ șoptește :

Tu eștĭ zîna pe care o cîntă Tuliu.

In acel moment avu un zîmbet fericit pentru fete, iar pentru Tuliu un cuvînt de admirațiune.

— O să-l rugăm — ziseră ele — să ne arate nouă cine-í zîna luí și într'adevăr fetele nu întîrziară să afle din gura luí Tuliu, cine e zîna.

Acum ele știaŭ și comunicarea lor provocă o explosie de veselie între amice. Mia le strîngea de mînă, le apăsa la sîn și le ruga să nu maĭ vorbească de asta. Pudoarea eĭ feciorelnică o făcea să fie timidă în fața ne-cunoscutuluĭ și apoĭ austeritatea moravurilor nu permite vîrstelor tinere a se îndeletnici cu asemenea glume.

Era destul atît că Mia și Tuliu privindu-se de aci încolo în ochĭ, își ceteaŭ în gînd, era destul că fetele știaŭ că amîndoĭ se iubesc, de și nu și-aŭ mărturisit-o.

Această stare de lucruri a durat pînă ce Tuliu a obținut catedra, apoĭ se hotărî să vor-

*) In dialect, în loc de toată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

beasca unchiului său în ce-l privea viitorul. D. M... l-a ascultat și după ce s'a informat de starea lucrurilor, hotărî ca soția sa să pregătească pe Mia de intențiunea lui Tuliu, iar el își luă sarcina să comunice lui moș Kendra, căruia urma să-i dea misiunea să aducă la cunoștința lui Lala decizia luată.

Așt-fel aŭ mers lucrurile: Moș Kendra a primit într'un plic două scrisorĭ: una a lui Tuliu, cu care s'a îndrumat la d. Lala și alta a d-lui M. către Kendra, prin care îl încunoștiința de cele descrise mai sus.

Mia cunoștea conținutul scrisoarei lui Tuliu către părintelui său. El o scrisese cu consimțimîntul eĭ și apoĭ pornise în sat.

La toate aceste se gîndea Mia și atitudinea părintelui eĭ o aducea la disperare. Ea încă nicĭ nu știă de modul purtăreĭ tatălui eĭ față de venerabilul bătrîn.

Ar fi murit de rușine, de ar fi știut una ca asta.

Apoteozînd viața păstorilor romînĭ, dînsa a țintit să lămurească o situațiune, care apăsa orizontul vederilor sale, ca și cum ar fi stat grămădițĭ niște norĭ groșĭ și negri, prevestitorĭ de furtună. Pe acești norĭ ea a căutat să'ĭ risipească, să răsară pe urma lor soarele speranțeĭ, dar vremea trecea și furtuna tot maĭ aprigă devenea și ea se simțea ca apucată de niște valurĭ furioase, împotriva cărora trebuia să lupte, să fie viteză.

La aceasta s'a gîndit, cînd vru să'și șteargă urma lacrimilor cu batista.

Dar de o dată Mia tresări. I se păru că cineva e la ușă. Sări de pe scaun și fixă umbra, care apăruse în pragul ușeĭ. Nu se înșelase, era cine-va, dar nu putea să-l distingă, căcĭ într'acolo era întuneric. Cînd fu lîngă umbră, ea 'ĭ pronunță numele maĭ mult în șoapte:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mie dragă, tu aci singură plîngi?

Deşi în şoapte făcută această întrebare, Mia a recunoscut pe cel ce'ĭ vorbise. Răspunse tremurînd de emoţiune:

— Tuliu! Tu eştĭ, scumpul meŭ Tuliu, orĭ mă înşelă ochiĭ?

— Eŭ sunt, eŭ, dulcea mea Mie!

Dînsa se precipită în braţele luĭ şi maĭ de dor, maĭ de spaimă, lăsase capul eĭ pe umărul voiniculuĭ, ce o strîngea cu căldură la piept şi 'ĭ sărută cînd obrajiĭ, cînd pleoapele, fruntea saŭ părul, cum nimerea.

Mia, după ce se reculese, grăi:

— Dumnezeule mare, cum aĭ ajuns pînă aci? Nu te-aĭ gîndit ce poţĭ păţi de la tata? O, tu nu'l cunoştĭ ce aspru e şi ce ar fi în stare să'ţĭ facă, Tuliu! Uite cum tremur de frică!

— Iubirea ce nutresc pentru tine nu ştie ce e frica. Trimisesem pe tata cu scrisoarea pînă la d. Lala, după cum ne înţelesesem, să aranjeze eĭ lucrurile cu privire la viitorul nostru. Părintele meŭ mi-a povestit cu inima strînsă de durere cum l'a gonit din casă ca pe un cerşetor.

De aceĭa, mi-am luat inima în dinţĭ să înfrunt orĭ-ce primejdie, numaĭ să ajung pînă la tine, Mie, să ne înţelegem, am suit scările, am ajuns pînă aci, fără ca nimenĭ să mă oprească în cale saŭ să mi se opue. Se vede, Dumnezeŭ cunoscînd ce dor mă mistue pentru tine, a pus la cale lucrurile ca întîlnirea noastră să nu fie turburată de nimic şi de nimenĭ. Ţĭ-era dor de mine, dragă Mie?

Mia, adînc mişcată de cele ce auzise din gura tînărului Fărşerot despre cele întîmplate între moş Kendra şi tatăl eĭ, rămase locului maĭ mult ameţită şi răspunse cu capul plecat:

— De dor mă întrebĭ, voinice! Ah! dar e cuvînt să exprime dorul meŭ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce frumos aĭ grăit, suflete iubit, și ce dragă ți-e privirea în acest moment... Și mă maĭ întrebĭ cum de am înfruntat primejdia ajungînd până la tine. Oh, ce preț ar maĭ avea viața departe de tine?

— Fermecătoare cuvinte, voinice, dar să nu uităm împrejurările, grăi Mia clătinînd ușor din cap.

— Și anume carĭ, Mie? Spune-mi-le dragă, mă simt destul de puternic să pot birui orĭ-ce piedică.

— O piedică foarte mare, Tuliu.

— De d. Lala vreĭ să zicĭ?

— Eĭ da; după cele ce mi-aĭ spus...

— Îl vom ruga amîndoĭ ca pe un Dumnezeŭ și am speranța și credința c'o să ne bine-cuvînteze. Ĭ vom mărturisi iubirea noastră, ce ne leagă și un părinte are inimă bună pentru odrasla luĭ.

Dar Mia căută să-ĭ atragă luarea aminte:

— Iubirea ce o nutrești pentru mine te face să vezĭ toate lucrurile în bine, voinice; însă eŭ mă cutremur, cînd mă gîndesc la dînsul; vaĭ, ce s'ar întîmpla, dacă ne-ar găsi pe amîndoĭ la o laltă pe vremea asta înaintată; el a eșit furios din casă acum un ceas, pentru motive pe carĭ le veĭ afla în curînd și nu poate să întîrzieze mult, trebue să sosească, dragă Tuliu; de aceea grăbește-te a eși neobservat de nimenĭ, precum aĭ venit și mîne sau într'o zi potrivită veĭ veni în persoană la tata, să-ĭ arătăm dorința noastră.

Tînărul, gîndindu-se la primejdia la care o expunea pe Mia, reluă:

— Aĭ dreptate, scumpa mea, mă iartă că ți-am pricinuit cîte-va momente de zbucium sufletesc prin prezența mea neașteptată în casa ta părintească, pe o așa vreme, cînd nu se cuvenea; dar, vezĭ tu, pentru mine orĭ-unde și orĭ-ce pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mejdie ar fi, numaĭ la gîndul că am să fiŭ lîngă tine, iadul chiar mi s'ar părea paradis.

Ast-fel, intrînd aci, mi-am închipuit că am ajuns în altarul Domnului, unde se cuvine să-mĭ plec genunchiĭ şi să-mĭ fac rugăciunea cea maĭ sfîntă.

Cuvintele luĭ avură darul de a o transporta într'o lume ideală şi să uite pentru moment primejdia, ce ar fi ameninţat pe Tuliu; de aceea, într'un moment de fericire, cuprinzînd mînile luĭ într'ale sale, zise:

— Nicĭ o dată pînă acum n'am avut fericirea s'aud din gura-ţĭ asemenea cuvinte, carĭ m'aŭ mişcat mult. Se zice că, în împrejurărĭ grele poţĭ cunoaşte pe om. Maĭ grea împrejurare ca acum, Tuliu, cînd aşĭ vrea să te reţin, să te ştiŭ în apropierea mea şi totuşĭ să fiŭ silită să te depărtez, nu-mĭ pot închipui.

Ah, să fi fost mama cel puţin lîngă noĭ, n'am fi avut de ce să ne jenăm.

— Ah... da, draga ta mamă, unde este, întrebă el, ruşinat că uitase pînă aci să se intereseze de dînsa.

— Şi ea este cu tata, cred că are să vie în curînd.

Apoĭ continuă firul întrerupt al vorbireĭ:

— Tocmaĭ acum am înţeles cît mi-a preţuit învăţătura ce mi-aĭ dat-o.

Şi mă întreb: avea-voiŭ parte să-ţĭ ascult în tot-d'auna cuvîntul? Ah, Tuliu, Tuliu, de aĭ şti tu cît sufăr din pricina tateĭ! Cine ştie de va consimţi la unirea noastră...

— Iĭ vom hotărî amîndoĭ, dulcea mea Mie. Nu fi tristă de asta; dar să plec, căcĭ... şi tînărul Fărşerot, grăbit de a eşi şi emoţionat, apăsă buzele sale însetate pe fruntea Mieĭ, care, auzind un zgomot de paşĭ precipitaţĭ pe scărĭ, se retrase cu spaimă în interiorul salonuluĭ.

Lala, care fusese informat de vecinul său Taş-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu Pișca, cum că fiul lui Kendra se dusese acasă la el, deși la început n'a vrut să creadă cu nici un chip, dar la urma convingîndu-l și alți inși, cari văzuseră pe Tuliu, se năpusti ca o fiară spre locuința sa, intră într'o cameră de jos, unde păstra armele, luă din cui un cubur*) și cu el amenințător, apăru în pragul salonului.

— A, Fărserot ticălos — țipă el — urmărind pe Tuliu.

Aci te găsesc, cîne spurcat... Ce cauți în casa mea pe vremea asta, hoțule, aĭ venit să'mĭ necinstești casa mizerabile?

Tuliu, înțelegînd intențiunea lui Lala, cît aĭ clipi din gene, încleștă mîna pe țeava armeĭ, și ridicînd brațul sus, Lala rămase aproape dezarmat, nefiind în stare să mai facă nici o mișcare. In zadar smunci el arma, căci Tuliu îl fixase locului, așa în cît acțiunea lui Lala fiindu-i paralizată de puterea voiniculuĭ, tatăl Micĭ gîfîia și se forța să se scape de Tuliu, fără să poată isbuti însă.

Mia, care era martoră la această scenă înfiorătoare, își dete seama de pericolul, ce amenința pe Tuliu, de aceea veni în mijlocul lor.

Mai întîĭ încercă să lămurească pe tatăl eĭ asupra intențiunilor curate ale lui Tuliu:

— Cea dintîĭ trebue să cad eŭ, tată, de glonțul armeĭ tale, apoĭ Tuliu... Haide lovește...

— Și pe tine, șearpe înveninat, însă întîĭ trebue să piară acest mizerabil, care îmĭ necinstește casa, zise el înecat și scrîșnind din dinți, pe cînd se lupta încă cu Tuliu.

Mia, auzind acestea, apucă la rîndul eĭ arma de pat și cu iuțeală de neînchipuit, o smulse din mîna amîndorora, se apropie de fereastră, și înainte de a o asvîrli, dojenind cu privirea pe tatăl eĭ, grăi;

*) Pistol cu cremene

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dacă Tuliu ţi-ar fi necinstit casa, eŭ l-aşĭ fi ucis înainte de a te hotărî tu la aşa ceva; dar cum nimenĭ nu hrăneşte asemenĭ gînduri necurate, la dracu să se ducă această armă.

Tuliu, care se cutremurase, cînd auzi pe Lala că voia să ucidă pe Mia, văzîndu'l dezarmat, îl lăsă liber şi cu glasul luĭ de bronz, făcu să răsune încăperea:

— Aşa ţĭ'ĭ vorba, d-le Lala, aĭ venit cu gîndul să ne ucizĭ... Eĭ bine, orĭ ce plată cu răsplată! Aĭ necinstit pe tata, dar te-am iertat pentru iubirea, ce o nutresc fiiceĭ tale; acum însă, cînd eştĭ un criminal, te vom judeca ca pe atare.

Dar înainte de a lua o hotărîre definitivă, îţĭ daŭ timp de cîte-va minute: orĭ te pocăeştĭ de crima, ce aĭ voit să o săvîrşeştĭ, şi ne daĭ consimţimîntul tăŭ de a ne însoţi şi să trăim cu bine; orĭ preferĭ răzbunarea Fărşeroţilor!

Lala, în inima căruia clocotea ura în contra a tot ce era Armîn, nu răspunse de cît:

— Nicĭ-odată! Lasă ne vom socoti noĭ în curînd. Orĭ eŭ, orĭ voĭ...

In zadar Mia se sili să'l înduplece prin lacrimĭ, puterea răŭtăcireĭ covîrşise pe aceĭa a sentimentuluĭ de tată.

Tuliu, părăsind casa luĭ Lala, grăi către Mia:

— Curaj şi fiĭ vitează precum ţi'ĭ sufletul curat, o, fiică a luĭ Lala!

Părintele tăŭ ne-a deschis ochiĭ şi ne-a declarat războiŭ, pe care trebue să'l primim. Războiul acesta se va întinde din casa asta maĭ departe, pentru că motivul luĭ e o chestie socială; vaĭ de vrăjmaşiĭ acesteĭ cause!

D. Lala e fruntea inamiculuĭ nostru. Eroŭ va fi acela, care'l va îngenunchia.

Aceste zise, Tuliu se perdu din faţa luĭ Lala, după ce a înfăşurat cu privirea'ĭ duioasă pe Mia, zdrobită de atîtea emoţiunĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARTEA A DOUA

I

In partea de miază-zi a Magaroveĭ, într'un luminiș de codru, în cuprins de cîte-va hectare, eraŭ instalate stînile d-luĭ Lala, unde un popor întreg format din ciobaniĭ turmelor alcătuiaŭ o lume a parte, cu datinile, moravurile și ocupațiunile lor.

Printre acești ciobanĭ, toți din tribul fârșerot, cunoaștem din treacăt pe Simu Birina grămosteanul și pe uriașul Bucuvala, dar maĭ eraŭ aci tot atît de vrednicĭ de luat în seamă fraților Gușu și Tega Șcreta, niște vînătorĭ, ce luaŭ pasărea din sbor, Coli Ghiza, spaima banditilor, Cara Petra și Vlaho Dima, frații Ianula, oamenĭ cu bune cunoștințe de carte, un fel de magistriĭ aĭ poporuluĭ, și încă vre-o ₫ece voĭnicĭ, aceștia din urma maĭ tinerĭ și neînsurați.

Stînele acestea eraŭ împrejmuite cu țarușĭ bătuți în pămînt, împletiți cu nuele de sălciĭ. Distanța de cîți-va metri șerpuește părîul cristalin al Peristereĭ, printre blocurĭ de stîncĭ eratice, prăbușite aci în neregulă din vremea po-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

topului, spun locuitorii, și a căror vedere te înfioară prin măreția lor sublimă.

Unele sunt negre, și mușchiul crescut în scobiturile lor le schimbă posomorîrea eternă, altele sunt aramii, pe alocurea crăpate, și poartă pe spate o altă stîncă uriașă, fixată de cea din josul ei numai într'un punct, amenințînd văzduhul cu înălțimea ei și inspirînd fiorî de moarte aceluĭ, ce ar îndrăzni să străbată aceste locurî pentru a trece în sat.

In spatele stînilor se înalță pinii și brazii — strejî eterne și neadormite, printre carî se zărește o potecuță șerpuitoare, ce se perde în codru

Stînele ast-fel situate, formează în fața un fel de *agora*, (piață) unde la intrarea fie-cărei e o colibă, în care locuește cel ce răspunde de vitele, ce se adăpostesc noaptea înăuntru, cu cînii ceĭ marî și flocoșî, unii albî ca neaua, alțiĭ negri ca cărbunele, mulțî cu pete și stele în frunte, alțiĭ cu urechile și cozile crestate, tovarășiĭ lor nedespărțiți.

Își cunoaște fie-care porecla, ce o poartă.

Bucuvala are pe Bella, cel maĭ levent și mai aprig din ceata cînilor, de groaza cărora nu se zărește țipenie de om necunoscut prin apropierea stînilor.

Fraților Șereta aŭ pe Musa, Coli Ghiza are pe Maleo, poreclit așa după numele banditului pe care l'a răpus, în urma răpireĭ fratelui sĕu de 16 anî de către numitul bandit.

Și maĭ sunt cățelele: Heavra (frigurile), Rofia (fulgerul), Lamnia (scorpia), Ponda (pustia), Farșeroata, Grămosteana.

Era spre asfințit și în fața stînelor secuncziĭ aprinseseră focurile și atîrnase căldările cu apă pentru facerea bărdanului (mămăligeĭ) de cîrligele fixate în partea de sus de treĭ țărușî bătuți în pămînt în sens oblic spre a se uni la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căpătîie, unde erau legaţi cu curele de tei afumate şi întărite de vechime, formînd un fel de piramidă.

Sosirea timpului mesei pentru cei mari, cari erau ocupaţi încă cu mulsul oilor, determina o mare activitate printre cei însărcinaţi cu preparatul bucatelor.

Se vedea aci unul amestecînd mălaiul cu făcăletele, dincolo altul apucînd căldarea cu o otreapă şi răsturnînd-o pe *călpitor,* un fel de scîndură lată şi rotundă, fără picioare, care servea de masă, apoi aşezînd la distanţe lînguri respectabile şi în străchini mari turnînd laptele, ce aburia, desfăcînd strecurătorile cu urda cea proaspătă şi dulceagă încă, tăind feliî de brînză, aşezînd cîte un căţel de usturoiu în dreptul fie-cărnia, deschizînd solniţele şi punînd la îndemîna celor mari piperul, bucliţa (ploşca) cu apă şi tot ce necesita la masă, ca să nu se mai scoale nimeni de la locul lui odată aşezaţi.

In timpul mesei nici un grai. Odată ce Bucuvala îşi făcea semnul crucei era imitat de toţi şi în urma gurile nu mai aveau vreme de vorbit.

„Nu e bună vorba în timpul mesei, trebue respectată masa", a zis odată cel mai în vîrstă şi s'a respectat cuvîntu'i pentru totdeauna. Şi dacă vre-un cîne se obrăznicea să supere pe vre-unul, atunci cînd mîncau, arunca pe tăcute cu piatra în el, sau îl lovea cu vîrf şi îndesat fără să zică o vorbă, care ar fi fost contra obiceiului acestei republici în miniatură şi liniştea nu era întreruptă de cît de schelălăiturile cînelui, ce se depărta ruşinos pe după stînî.

După ce sfărşeau cu masa — lucru ce se anunţa iarăşi prin semnul crucei, atunci începeau să vorbească doi cîte doi mai mult pentru a fi auziţi numai între dînşii, ori se amesteca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi al treilea în vorbă şi atunci discuţiunea devenea mai animată.

Subiectele de vorbă variaŭ între vîrste: cei maturi se întreţineaŭ asupra vre-uneĭ noutăţi, ce le sosise în ziua aceĭa din Magarova saŭ Tîrnova; alţiĭ socoteaŭ veniturile, ce vor aduce la toamnă brînzeturile cele pregătite de dînşiĭ.

Flăcăiĭ vorbeau de ciute, de vulturi, de lupi, şi de vulpi, cu cari s'a întâlnit vre-unul din eĭ.

După masă, zic, era liber fie-care să vorbească în şoapte saŭ să vocifereze. Să nu uĭtăm că taifasul celor în vîrstă se prelungea adese orĭ pînă în miez de noapte, pe lîngă tradiţionalele cafele negre ce le sorbeaŭ cu sete din filigeane marĭ, după ce făceaŭ să se ridice dinaintea lor rotocoale de fum albăstriŭ.

Flăcăiĭ aveaŭ grijă să strîngă lucrurile, să le aşeze la locul lor, apoĭ puteaŭ să facă ce 'ĭ tăia capul: să repete, pentru nu ştiŭ a cîta oară, jocul oineĭ, dus de dînşiĭ la cea mai ideală perfecţiune printr'un instinct minunat şi nicĭ de cum să le trăsnească prin cap vre-odată să se mîndrească cu acest talisman strămoşesc.

Flăcăiĭ eraŭ flăcaĭ şi simţeaŭ nevoia uneĭ gimnastici corporale înainte de a'ĭ birui osteneala şi să adoarmă fără grijă.

Dintre toţi numaĭ Kosta, fiul lui Ianula cel mare, 'ĭ plăcea să asculte la conversaţiile maĭ marilor, să spuie şi el din cînd în cînd cîte ceva, pînă cînd îl biruia somnul. Odată pus capul jos şi rezemat de vre-un butuc, însul adormea fără să se gîndească că lupul ar îndrăzni să dea tîrcoale stîneĭ, căcĭ unul din atîţia, trebuia să rămîie de veghe pentru toţi, lucru ce'l făcea fie-care cu plăcere, de oare ce 'ĭ venea rîndul odată pe lună.

Această stare de lucrurĭ domnea la stînele d-luĭ Lala, cînd îşĭ făcu apariţiunea Simu Birina, în grupul unde se auzea glasul şi rîsul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui Bucuvala, care avea un motiv să rîdă, după cum vom observa, în urma povestirei, ce i-o făcea Kosta asupra unui atac, ce l-a avut din partea unor băeți de grecomani în ziua precedentă.

— Bună-seara, voinicilor, grăi Simu la spatele lor, ștergîndu-și năduşeala de pe frunte.

— Fii bun venit între noi, Simu, răspunseră aceștia, poftindu-l să ia loc între dînșii, să le mai spue ce e de nou pe la Magarova și Tîrnova și dacă s'a mai produs vre-o ciocnire între greci și romîni pe unde-va, cari începuseră de un rînd de vreme și se repetaŭ prin biserici și școli.

Simu avea de îndeplinit o misiune printre ciobanii săi.

Lala, eșind furios din casa sa, în urma certei violente ce o avusese cu Mia și Maria, a căutat pe Simu, l-a pus în curent cu scenele petrecute și cum în momente de furie omul nu știe ce face, lui Lala i-a scăpat din gura: „dau o sumă de 10 mii lei aceluia, care m'ar vesti că Kendra și Tuliu aŭ fost uciși, pe cînd se încercaŭ să atace stînele".

Lala s'a ferit să propună direct lui Simu că el să fie executorul, dîndu-i lui rolul de comandant și lăsîndu-i latitudinea să'și recruteze singur oastea, de care avea mare nevoie, gîndindu-se că se vor presinta împrejurări în chestia luptei dintre ei, „elenii" și vlahuții, ca să aibă pe ce se sprijini atunci.

Simu era un grămostean sărac la început, însă avea aspirațiuni să ajungă o personalitate marcantă în lumea asta, dar știa el că pentru a parveni, îi necesita aur. Cei 10 mii de lei promiși de Lala, îi gîdilară simțul auzului.

Voia să profite de împrejurări. Trebuia să'și studieze oamenii, să-i sondeze în suflet, să vadă cum simt și ce fel cugetă ei despre chestia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

națională, apoĭ desemnîndu-le pe Kendra și pe Tuliu ca pe ceĭ maĭ periculoși societățeĭ, vroĭa să știe ce vor zice. Se va găsi vre-unul, care să se ridice împotriva lor, să devie chiar criminal, cînd binele societățeĭ și averea stăpînuluĭ ar reclama-o. Da, luĭ Simu Birina, cu conștiința luĭ dubioasă, nu i se părea ceva grozav, dacă în urma expunereĭ luĭ, ar cîștiga spiritele și altul ar comite o crimă, după urma căreia s'ar fi îmbogățit.

Maĭ știa el un lucru: că acel care dă tonul acesteĭ republicĭ e Bucuvala.

Chiar de i-ar fi avut pe toțĭ de partea luĭ, tot n'ar fi izbutit să facă vre-o isprava, dacă Bucuvala ar fi fost contra.

Simu se așează în grupa luĭ Bucuvala, Coli-Ghiza, a fraților Șereta și Ianula.

Își aprinse țigara, fumă de vr'o cîte-va orĭ, luă un aer observator asupra stînelor și zise:

— Cum staŭ lucrurile pe aci, tovarășilor? N'ațĭ observat ceva particular care să vă atragă luarea aminte, ceva neobicinuit?

Răspunse Coli Ghiza:

— Lucrurile staŭ nu se poate maĭ bine, Simu. Noĭ n'am putut observa nimic; poate aĭ d-ta să ne comunicĭ vr'o noutate?

— Da, de aceĭa am și venit.

Bucuvala, setos de noutățĭ de altă natură, de lucruri și fapte, carĭ l'ar fi făcut să rîdă de prostia omenească, fu atent la Simu.

Simu urmă:

— Stăpînul mĭ-a făcut o destăinuire gravă.

— Gravă? întrebă Bucuvala.

— Da, scumpe Bucuvala; i s'a scris o scrisoare nesemnată, pe care o bănuește a fi din partea luĭ Kendra, prin care îl învită să-ĭ trimită prin cine-va — știĭ la *priporul Cheatra-l Ghiorgu* — două miĭ de lire, contrariŭ să se aștepte la un atac; de aceĭa v'am întrebat, dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

n'aţĭ fi observat ceva anormal împrejurul stînilor, căcĭ în caz afirmativ, va trebui să puneţĭ la loc pe rău făcător, să nu vă surprindă nepregătiţĭ.

Simu, finind cu noutatea lui gravă, privi semnificativ pe Bucuvala, care zise:

— Ce fel de vorbă este asta, Simu Birina?

— Ştiu şi eŭ, vere...

Cei-l'alţĭ tăcură şi aşteptară să continue Bucuvala, care urmă:

— Mie mi se pare că d. Lala sufere de mania persecuţiuneĭ din partea Fărşeroţilor. După cît sunt informat, şeful nostru îşĭ ia în serios rolul de apostol al elenismului în mijlocul nostru.

De cînd, mă rog, Fărşerotul a luat locul banditului ordinar, să smulgă miile de lire de la fraţiĭ săĭ pe căĭ neoneste, criminale?

— Adevărat, grăi Coli Ghiza: Maleo avea obiceiul acesta şi eŭ, cum ştiţĭ, l'am răpus, pentru că sufletul luĭ frate-meŭ cerea din parte-mĭ răzbunare.

— Da, frate Simu, urmă Bucuvala: să-ĭ spuĭ d-luĭ Lala, să nu se teamă din partea Fărşeroţilor şi eŭ în numele lor, deşi n'am citit încă scrisoarea, de care ziceĭ, resping cu indignare o asemenea calomnie, ce se debitează în comunĭ, pe seama lor.

— Dar dacă ar fi un adevăr ceĭa ce spun— zise Simu, încercînd să dibuiască conştiinţele şi neîndrăznind să acuze pe Kendra în faţa lor, căcĭ a văzut că nu s'a prins de loc „gravitatea" vesteĭ şi Fărşeroţiĭ rămîneaŭ tarĭ şi convinşĭ de cinstea lor.

— Dacă ar fi un grăunte de adevăr, apoĭ acel ce a avut laşitatea asta, aparţine judecăţeĭ noastre: ne vom constitui în tribunal marţial, după obiceiul loculuĭ, şi sentinţa noastră va fi hotărîtoare. Dar eŭ nu văd în vestea d-tale de cît o intenţiune, o rea voinţă din partea parti-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

duluĭ greco-man din Magarova, să ne compromită spre aşĭ ajunge maĭ repede scopul pentru care luptă.

Le cunosc eŭ maşteşugirile, dar îmĭ bat joc de toţĭ!

Aicĭ noĭ suntem Armînĭ şi nu primim obiceĭurĭ corupte.

Acel ce se va abate de la moravurile noastre, ce ne guvernează şi carĭ 's legĭ sfinte pentru noĭ, eŭ îĭ voiŭ fi D-zeul luĭ răzbunător.

— Ura „s'bănează" (să trăiască) Bucuvala, isbucnirĭ toţĭ într'un glas, ca şi cum ar fi exprimat o dorinţă unanimă.

— Auzĭ d-ta — continuă uriaşul — s'aŭ făcut stăpînĭ pe casa Domnuluĭ, zidită cu munca şi sudorile noastre şi nu permit să servească un preot romîn în biserica noastră, să înţelegem şi noĭ ce spune, şi cînd ieş din biserică te întîmpină cu un „calimera", ca şi cum le-ar amărî gura un „bună dimineaţa".

E... vedeţĭ fraţilor, starea asta de lucrurĭ e de nesuferit! De sfîntul Gheorghe m'am dus la biserică şi în loc să ieş senin din locaşul Domnuluĭ, am eşit amărît şi atît de indignat, în cît de mĭ-ar fi adresat vre-un simandicos pe al săŭ „calimera" în curtea bisericeĭ, l'aşĭ fi cîrpit peste obraz să-şĭ culeagă măselele de jos. E, dar mă ştiŭ eĭ pe mine, m'aŭ semnalat printre adversarĭĭ lor, de aceĭa nu îndrăznesc să-mĭ stea în cale.

Cuvintele luĭ Bucavala le mergea la inimă tovarăşilor. Eraŭ oameni simplĭ, ce e drept, neajunşĭ încă la gradul uneĭ perfecte conştiinţe naţionale, dar prin instinct simţeaŭ înjosirea, ce le venea din partea acelora, carĭ îĭ socoteaŭ că sunt nomazĭ, rămaşĭ în urmă cu cultura.

Copiiĭ lor, carĭ se purtaŭ ca şi părinţiĭ în port naţional, cu căndușea (haina) de dimie albă, înfloratăpe la margini, cu găitan negru în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desenurĭ minunate, cu iţarĭ tot de dimie albă, cu cămaşa creţurĭ pe dinainte şi văzută în afară, ca la Romînii din Ardeal, încinşĭ cu un sileaĭ (chimir) prevăzut cu mai multe despărţiturĭ, unde'şĭ păstrează custura ciobănească şi fluerul, iar în picioare încălţaţĭ cu opincĭ aduse la vîrf; dacă străbăteau uliţele Magaroveĭ după trebuinţe, erau atacaţĭ de copiiĭ grecomanilor şi numiţĭ „cuţo-vlahĭ“. In ast-fel de împrejurărĭ se încingea adeş o păruială straşnică între beligeranţĭ şi tot-d'auna copiiĭ robuştĭ aĭ Fărşeroţilor snopeaŭ în bătăĭ pe adversarĭ şi de aci ura alimentată între fraţĭ de acelaşĭ sînge.

Tocmaĭ Kosta, fiul luĭ Ianula, povestea maĭ marilor săĭ o scenă de asemenea natură în momentul cînd sosise Simu în mijlocul lor, de aceĭa Bucuvala rîdea şi bătînd cu mîna pe umăr pe flăcaŭ, iĭ prezicea de a deveni un viteaz Fărşerot.

Dar Simu încheie:

— Eŭ totuşĭ mĭ-am făcut datoria, venind să vă transmit un ordin, care vă priveşte să'l execuţaţĭ, în caz de vr'un atac din partea cuĭ-va. Averea stăpînuluĭ e pe cîmp deschis şi urmează să fie păzită de răŭ-făcătorĭ. Aveţĭ învoelĭ cu el, angajamintĕ, carĭ vă obligă la datoriĭ în schimb.

— In privinţa asta nu ne temem de cît de D-zeŭ, vere Simu, să nu izbească în vite cu vr'o boală, Doamne fereşte; în colo, să fie liniştit, să nu ducă nicĭ o grijă.

Bucuvala căzu pe gînduri. Uriaşul acesta era indignat în sufletul luĭ, simţea că se ţese ceva la întuneric şi nu putea ghici pe urzitor, care venea să le strice liniştea. Se gîndea: dacă ar pune mîna pe instigator, l'ar face fărîme.

In mintea luĭ trecu în revistă devotamentul şi credinţa tuturor tovarăşilor şi nu găsi motiv să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bănuiască măcar pe cine-va de a fi capabil să urzească ceva criminal.

Se gîndi la Kendra și la Tuliu, două naturi distinse cu carí se mîndreaŭ Fărșeroții și nu'și puteu da socoteală de ce tocmaí pe acești oameni cădea bănuiala lui Lala de a'í fi răŭ voitorí. El n'avea de unde să știe dragostea dintre tînărul Fărșerot și fata lui Lala, cum și ura ce acesta o hrănea amîndurora de cînd a aflat că doresc să-í ia fata.

Despre Simu nu se încumetă să creadă ceva răŭ. Il știa că e omul interesului, dar nicí o dată nu și-ar fi închipuit că pentru baní e în stare să-și vîndă sufletul draculuí și prin urmare că el e instigatorul, care vroia să jertfească pe Kendra și pe Tuliu pe altarul ureí lui Lala, în schimbul celor zece mií de leí.

Simu, șiret din fire cum era, își luă seama că trebue să fie prudent, să nu maí pescuiasca în apă turbure.

In gîndul luí fecund în născocirí, plăsmui alt-ceva. Sondînd spiritele Fărșeroților și convingîndu-se de starea lor, el se gîndi să-și îndrepte aíurea atențiunea. Mijlocul îl găsi.

La stîní n'avea altul afacerí o dată pe săptămînă cel puțin, de cât morarul Dimce, care aducea pe caií săi sacií cu mălaiŭ de la moara-í din Dihuva. Acest morar putea să-í fie un instrument orb pentru un bagatel, daca ar fi simulat lîngă el un fel de destăinuire, apoí ca o atenție din partea d-luí Lala că s'a gîndit să'l însărcineze tocmaí pe el, Dimce Morarul, să ia seama cînd sue la stîní, să observe mișcările luí Kendra și ale fiuluí săŭ, carí și-aŭ pus de gînd să-l prădeze și dacă și-ar lua angajamîntul să fie un paznic credincios al avutului domnuluí săŭ, îl va recompensa cum nu-și poate închipui.

Simu era sigur că Bulgarul va primi propu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nerea-i și va păstra cel mai desăvîrșit mister.

Cu aceste gînduri se sculă să plece el din mijlocul Fărșerotilor, cari cugetau în tăcere.

— În tot cazul vă recomand atențiune, mai zise el la un scurt interval după ce finise cu transmiterea ordinului, și luîndu-și noapte bună, porni pe lună spre Magarova, unde se zăreau pe la ferestrele caselor luminile aprinse.

Bucuvala la rîndul lui își zise: trebue să mă întîlnesc cu Kendra, trebue să pun mîna pe capul itelor ce se țes pe seama a lor noștri — Kendra și un hoț... haida de! Asta nu se poate o dată cu capul.

Și în noaptea aceia Bucuvala n'a putut dormi de loc, făcîndu-și întrebări și dîndu-și răspunsuri asupra situației, care i se părea de tot încurcată.

II

Moș Kendra era tare curios să știe ce resultat a avut Tuliu, pe urma viziteî făcută lui Lala.

Tuliu, enervat peste măsură, nu putu dormi toată noaptea. Se gîndia la diferite planuri de luptă, ce urma să dea împotriva grecomanilor spre a'și răzbuna, pe de o parte, insulta adusă de Lala tatălui său, iar pe de alta, atentatul îndreptat contra sa; căci știa el acum că toată ura lui Lala nu provenia de cît de la rătăcirea lui de a se crede elin sadea, care lupta în contra Armînilor și'și asuma răspunderea acesteî perturbări sociale.

Tînărul fărșerot își zicea:

Da, trebue să lovim în originea răului, să purificăm moravurile de miasmele epidemieî ce s'a lățit în poporul nostru, să-i ridicăm moralul, să-i deșteptăm conștiința asupra originei sale,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi numaĭ atunceĭ nu vom maĭ fi înjosiţi, batjocoriţi şi de fraţiĭ noştri rătăciţi.

Trebue să profit de serbarea distribuireĭ premiilor la şcoala romînă. E o zi cînd aproape întreaga populaţie armînească îşi dă întîlnire în localul şcoaleĭ, spre a asista la solemnitatea încununăreĭ silinţeĭ copiilor lor. Le voiŭ vorbi, le voiŭ arata răul şi combaterea luĭ. Iniţiativa mea va fi sprijinită de dascălul Sîrmacheşĭ, pe care mi-l voiŭ asocia să ducem lupta la izbîndă.

După ce'şĭ făcu aceste reflecţiuniĭ, Tuliu se apucă să scrie. Deschise maĭ multe tomuriĭ de diferiţi autoriĭ cariĭ s'aŭ ocupat de scumpiĭ săĭ Armînĭ şi după ce scria cîte-va paginĭ, introducea în lucrarea sa pasajul ce i se părea luĭ maĭ însemnat, subliniat de dînsul de maĭ înainte, căutînd să fie cît se poate de documentat în cuvîntarea, ce-şĭ propusese să o expună înaintea consătenilor săĭ în ziua numită.

Deşi zorile se revărsaŭ, Tuliu nu simţea nici o oboseală.

Stînse lumina şi dete perdelele la o parte, deschizînd geamurile în acelaş timp, spre a împrospăta aerul din odae.

Tocmaĭ în acel moment Kendra deschise uşa şi'şĭ făcu apariţiunea înăuntru.

Se uită atent la fiul săŭ.

— Bună dimineaţa, Tuliu.

— Bună dimineaţă, tată.

— Te-aĭ sculat, urmă Kendra; eŭ credeam că te voiŭ găsi dormind.

— O... nu-ĭ timpul de dormit, tată! Lupta noastră de azĭ înainte reclamă muncă şi priveghere.

— Şi eŭ tot aşa mă gîndiam, Tuliŭ; iată dar că mă pot felicita pentru faptul că fiul meŭ îmĭ seamănă minunat în toate. Vra să zică şi tu te gîndeştĭ la luptă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Trebue, tată, căcĭ lucrurile aŭ ajuns prea departe.

— Aşaa... făcu mirat Kendra, apoĭ misterios:

— Aĭ să'mĭ comunicĭ ceva veştĭ rele cum văd...

— Ţĭ le poţĭ închipuĭ, tată.

— E, ia spune'mĭ, Tuliu, poate că tu aĭ avut de suferit vre-o înfrîngere maĭ dezastroasă de cît mine.

— Din nenorocire, aşa e, tată...

Şi Tuliu îĭ povesti ce i s'a întîmplat în casa luĭ Lala, cum acesta a avut intenţiunea să'l ucidă atît pe el cît şi pe Mia.

— Şi acum ce gîndeştĭ să facĭ, întrebă îngrijorat bătrînul.

— Gîndesc să'ĭ dovedesc luĭ Lala, că în comunele noastre a pornit să sufle vîntul redeşteptăreĭ naţionale, că Armîniĭ nu îngădue în mijlocul lor renegaţĭ şi indivizĭ infectaţĭ de epidemiĭ, că trebue să se aleagă grîul de neghină, spre a nu fi confundat Armînul cu această plantă nefolositoare, care se înmulţeşte în dauna grîuluĭ şi în sfîrşit, că trebue distrusă neghina...

— Şi pentru toate aceste cîte aĭ spus că vreĭ să le aducĭ la îndeplinire, ce arme ţĭ-aĭ ales?

— Armele mele, tată, sunt adevĕrul şi lumina. Ia, îmĭ prepar cuvîntarea ce o voiŭ ţine la şcoală în ziua de Sf. Petru, înaintea poporuluĭ, prin care mijloc sper să'l cîştig.

Bătrînul nu păru a înţelege modul de a se lămuri a luĭ Tuliu: *adevĕrul* şi *lumina* nu'l prea satisfăceau pe Kendra, care voia ce-va maĭ concret...

— Mie mĭ se par prea slabe mijloacele tale, Tuliu, ca să poţĭ ajunge la isbîndă.

— Dar tu cum înţelegĭ lucrurile, tată, şi cum rezolvĭ chestiunea?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eŭ ?... Eŭ sunt mai practic, fiule, cum aŭ fost bătrînii noştri.

— Şi anume ?

— Uite cum înţeleg eŭ modul de a lupta: Să merg între Fărşeroţii noştri, să le arăt cum staŭ lucrurile şi să le propun ca acela, care'i armîn adevărat să lase stîna şi cîrligul şi să mă urmeze liber în codru, să luptăm cu toţii pentru desrobirea noastră. Pe urma acesteĭ hotărîri, primul, care va simţi neajunsurĭ materiale, acela care va fi lovit în pungă, va fi Lala; căcĭ turmele sale i-or rămîne în voia lupilor, fără ca să poată găsi printre Armînĭ niciĭ unul, care să'l servîască, căcĭ nu'ĭ vom lăsa noĭ. Odată formată ceata mea, să pornesc în contra luĭ Lala, să'l ĭaŭ frumuşel de-acasă şi să'l duc în munţĭ, unde sa mĭ'l judec pentru toate necuviinţele luĭ şi ceia ce acum nu vrea să creadă şi să facă de voe, să fie nevoit să o facă silit; şi tot aşa să procedez cu restul fraţilor de principiile luĭ Lala, până ce voiŭ vedea domnind ordinea şi moravurile noastre armîneşti în toate casele şi pretutindenĭ unde răsună graiul nostru.

Iată cum mă gîndiam să desleg eŭ afacerea. Tuliu îl ascultă cu atenţie şi după ce reflectă asupra împrejurărilor, zise:

— Aĭ dreptate într'o privinţă tată; mijloacele alese de tine se potrivesc obiceiurilor locului, însă nu trebue să uităm că s'aŭ dus vremile acelea cînd dreptatea se făcea cu lopata — te rog să'mĭ ĭerţĭ termenul ce întrebuinţez. Pentru timpurile de acum 30—40 de anĭ se potriveaŭ aceste mijloace, pe cînd azĭ nu mai ajută la nimic; căcĭ azĭ nu se maĭ daŭ luptele sociale în codru, ci chiar în mijlocul poporului unde trăim.

O dată era permis a se revendica un drept pe calea indicată de tine; aşa, o fată era dezo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

norată de către vre-un nemernic, străin de neamul nostru, saŭ o familie armînă suferea alt neajuns; într'un asemenea caz tinerii, în vinele cărora sîngele clocotea, se înțelegeaŭ între ei și iată-i haiducind în codru în urmărirea inimiculuĭ; răzbunarea era parțială și nedreaptă... răul nu putea fi curmat, căci același caz se repeta...

Ca să curmi un răŭ, ce bîntue societatea, se simte nevoie de o altă luptă, care să zguduie societatea din temelii, să cucerești spiritele și pentru aceasta singura armă e *cuvîntul*, care după cum știĭ zicătoarea noastră: *„limba oase n'are, însă oase toacă"*.

Ca să lovesc într'un ins, fie acesta Lala saŭ altul, am nevoe eŭ de ceată, după cum spuseși? Și dacă l'am nimici chiar, crezi d-ta ca am ajuns la ținta dorită? Afacerea noastră saŭ mai bine zis rușinea, ce am suferit-o din partea luĭ provine de la răul ce domină societatea noastră. Și arma mea cu care voiŭ lupta împotriva acestuĭ răŭ, e cuvîntul la lumina zileĭ, nu la întuneric.

Bătrînul dete din umeri. Înțelegea ce vrea să spue fiul săŭ, dar par'că tot mai eficace i se părea calea aleasă de el.

— Bine, Tuliu, eŭ am răbdare și credință să văd o dată triumful cauzeĭ noastre pe calea ce aĭ expus-o. Dar cred că veĭ fi de acord cu mine ca să merg într'o zi la stînĭ, unde's domnĭ ceĭ mai viteji dintre aĭ noștri, să-i pregătesc de ziua aceĭa cînd crezi tu că va fi mai potrivită pentru a da lupta cu succes.

Mă înțelegĭ: așĭ vrea ca și eĭ să fie de față, să te asculte și cînd eĭ ți-or lua apărarea cauzeĭ, să știĭ că suntem stăpînĭ pe situație.

— Negreșit că sunt de acord în privința asta; apoĭ trebue să știĭ că voiŭ lua măsurĭ să se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

învite toată armînimea la această serbare, căreia îi vom da un caracter național.

— Atunci ne-am înțeles, grăi satisfăcut bătrînul.

— Da, ne-am înțeles, tată.

Moș Kendra părea întinerit cu 20 de ani; îi venea s'o pornească apostolicește, să străbată în lung și'n lat ambele comuni, să dea de veste tuturora de evenimentul apropiat. Cu zîmbetul pe buze vru sé se retragă, cînd la pragul ușei își făcu aparițiunea Sîrmacheși, institutorul școalei de băeți din Magarova, care venea la Tuliu să ia măsuri în de comun acord, să stabilească programul distribuirei premiilor.

El nu știa nimic de ce se plămădea în casa bătrînului Kendra.

— A... iată și scumpul nostru dascăl, zise radios Kendra, strîngînd de mînă pe Sîrmacheși.

— Treci de mă înlocuește *„gione“* (voinice) Tuliu are nevoe de oameni inimoși ca tine — pentru izbînda cauzei... Vă las singuri să vă sfătuiți asupra serbărei apropiate și vă urez realizarea proiectelor, ce veți pune la cale.

Kendra eși, pe cînd Sîrmacheși îl măsura curios cu privirea, gîndindu-se nedumerit asupra spuselor bătrînului.

Sîrmacheși era originar din Bitolia și după părinți făcea parte din tribul Moscopolit. Era în vîrsta de 25 ani, avea statura înaltă, expresia figurei sale eșea din comun prin vioiciunea ochilor săi negri, prin mustața'i fină înelată la vîrfuri,— prin gura'i conturată de niște buze fine, din cari isvora un suris fermecător. Tatăl său era un artist în arta brodăriei, *„sîrmacheși“*, de unde și porecla ce o purta. Deși om cu puțină dare de mînă, totuși n'a putut fi ispitit de promisiunile grecilor și nici de bursa, ce o oferiau tînărului Sîrmacheși, căci tatăl

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

său ținea să-i dea instrucțiune românească. Astfel, absolvind el clasele primare, trecu în gimnaziŭ și fu unul din primii eleví, carí popularà școala noastră secundară în Bitolia. El îl absolvi cu succes și i se încredință catedra la școala primară din Magarova.

— De ce serbare vorbește moșu, întrebà Sirmacheși pe Tuliu și ce are el pe ziua de azí de arată așa de vesel?

— Ia loc și șezí, îí zise Tuliu zimbind.

Stăí să'ți povestesc, ce se petrece la noí de un cîrd de vreme încoa.

Și Tuliu îí povesti în cuvinte adînc simțite tot focul ce'l mistuia, trecînd peste amorul luí pentru Mia, pe care'l înfășură în cutele inimeí sale, însă aducînd vorba de Lala și desemnîndu'l ca pe cel maí aprig dușman al romînismuluí, càruia nu'í scăpa ocazie de a'și batjocori neamul și de a lupta pentru întinderea influenței grecești printre conaționalií săí, apoí conchise că a sosit momentul să înceapă lupta în contra elenismuluí.

Sîrmacheși îl ascultà cu multă atenție și după ce sfîrși Tuliu, zise:

— O, Tuliu frate, Dumnezeŭ se vede ți-a îndreptat pașií în comunele astea atît de însemnate din punct de vedere al număruluí Romînilor ce le locuesc și unde din cauza poziției lor materiale prospere, se îndreaptă toate săgețile veninoase ale protivnicilor neamuluí nostru.

Silințele mele de a pune stavilă grecizăreí elementuluí nostru rămîneaŭ fără niciun efect, pentru motivul că nu răsărise în mijlocul nostru stegarul, al càruí merit e ținut în seamă de aí noștri. Bătrînii te cunosc din auzite și te admiră. O da, nu vreaŭ să te lingușesc, însă poezia sufletuluí tăŭ s'a altoit în inimile generațiunilor tinere. Subiectele conferințelor tale

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aŭ străbătut şi la noi. Mia luĭ Lala ne-a descris pasaje însemnate din dezertaţia ta despre *Emigrarea Romînilor* şi de aceia mă mir cum tatăl eĭ se găseşte pe drumul rătăcireĭ.

Tuliu avu o paloare pe faţă. Întrebă:

— Mia a vorbit de conferinţa mea?

— Şi cu cît entusiasm încă! Cu ce stil fermecător, lucru care a mirat societatea, în faţa căreia se adresa, căci toţĭ ştiaŭ că'şĭ făcuse studiile în limba elenă.

Să fi stat de o parte să o asculţi, aĭ fi crezut că e un orator de frunte. Ce păcat că tatăl eĭ nutreşte gînduri şi simţiri antinaţionale!

— E vezĭ, iubite Sîrmacheşĭ, aci trebue să ne îndreptăm toată atenţiunea; să cucerim inimile, să înălţăm sufletele, aşa în cît cei rătăciţĭ să simtă ca Beduinul în pustiŭ şi să vadă unde-ĭ oaza dătătoare de viaţă şi unde deşertul. Pentru începutul lupteĭ noastre am ales ziua distribuireĭ premiilor, cînd pentru prima oară voiŭ ţine o conferinţă naţională în faţa poporuluĭ. Iată că lucrez la ea.

De ziua acea veĭ îngriji la rîndul tăŭ să fie pavoazată şcoala cu drapele naţionale şi cu brădet; vom căuta să dăm acesteĭ zile însemnătatea unuĭ eveniment naţional, să ia proporţiĭ prin entuziasmul nostru, să simtă poporul că luminătoriĭ luĭ nu dorm. Veĭ maĭ îngriji să ajungă la timp invitaţiunĭ speciale la toate familiile, pe lîngă care vom redacta un apel înflăcărat, pe care'l vom trimite şi în comunele: Nijopole, Moloviştе, Cruşova şi Bitolia. Trebue să avem cît de multă lume la serbarea noastră. Localul, firește, e mic, dar noĭ vom aranja în curtea şcoaleĭ un pavilion, în faţa căruia vom aşeza scaune şi băncĭ pentru 300—400 persoane. Eŭ prevăd să avem un succes monstru, să se ducă vestea...

Odată curentul format, lupta trebue să o în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tindem mai departe, trebue să isbutim să întronăm limba maternă și în biserică. Ne vom izbi de obstacole mari acolo, dar să nu uităm zicătoarea : *Vox populi vox dei,* și cînd poporul va bate din picior, agenții, instrumentele vor amuți sau vor căuta ascunzătorile.

Iată dar în linii scurte planul meu de luptă schițat pentru idealul nostru național.

Tu ai ceva de obiectat la toate aceste ?

Sîrmacheș era emoționat de cîte auzise din gura lui Tuliu. Acest inimos Fărșerot pe lîngă puterea de concepție, mai era și un spirit de acțiune. El ce gîndea și punea în aplicare, apoi executa proectul, trecînd peste orî-ce piedică ar fi întîmpinat.

Sîrmacheș, emoționat, zic, se ridică de jos și apropiindu-se de Tuliu, îl strînse de mînă cu putere, apoi urmă :

— Mă simt fericit că te cunosc și mulțumesc destinului, care a hotărît ca și eu să iau parte de aproape la lupta, ce voiești să întreprinzi. Te rog să ai încredere în devotamentul meu și de azi înainte mă poți socoti discipolul teu. Toate cîte mi le-ai spus mi-au pătruns în inimă și voiu ști să'mi fac datoria pentru ca izbîndă deplină să fie. De azi chiar mă voiu pune la muncă, voiu lua măsurile necesare pentru a fi aduse la îndeplinire toate punctele din programul pe care'l vom întocmi.

Să trăești și'ți urez sănătate, pentru ca să ne putem bucura de fructele ostenelelor noastre.

Cu aceste proecte ceî doi prietenî înflăcărați și animați de simțiminte nobile, s'au despărțit, după ce s'au înțeles că pe a doua zi să se întîlnească la localul școalei la o consfătuire intimă, împreună cu întreg corpul didactic, pentru a fi aduse la cunoștința tuturor proectele lui Tuliu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

III

Dimineţele Duminicilor şi sărbătorilor, numaĭ după ce *cămbanca* (clopotul) sună de sărbătoare, prin care se anunţă sfîrşitul serviciuluĭ divin în biserică, se poate vedea lumea umblînd prin ulĭţele comunelor Magarova şi Ternova îndrumîndu.se la vizite pînă soseşte ora prînzuluĭ.

De la eşirea din biserică rudele şi prietiniĭ se poftesc la dulceaţă şi cafea. precedate acestea, negreşit, de un păhărel de rachiŭ preparat în casă la alambic, extras din fructele cultivate în grădinile lor vaste.

Aceste vizite se urmează şi după prînz — pe la casele unde nu s'aŭ putut face dimineaţa.

Pe lîngă satisfacerea uneĭ necesităţĭ sufleteşti aceste vizite aŭ un scop: de a alimenta sentimentul familiar, desvoltat în cel maĭ înalt grad la Macedo-romînĭ, guvernaţĭ de nişte datinĭ moştenite şi carĭ le păzesc şi în ziua de azĭ cu sfinţenie.

La un pahar cu rachiŭ şi chiar la o dulceaţă se urează sănătate şi belşug familieĭ, care este onorată cu vizita, întinzîndu-se urările şi asupra celor plecaţĭ în străinătate de anĭ de zile, cu cuvintele: „Dumnezeŭ să'l aducă cu bine“, după ce s'a făcut întrebarea, dacă ceĭ ce aşteaptă pe cel plecat, aŭ primit de curînd vre-o scrisoare.

In Duminica ce precedează ziua Sfinţilor apostolĭ Petru şi Paul, îşĭ dăduse întîlnire în biserica S-ta Maria, Kendra, Tuliu şi dascălul şcoaleĭ romîne din Magarova, Sîrmacheşĭ.

Aŭ eşit cîte'şĭ treĭ din locaşul Domnuluĭ şi fiind-că în curtea bisericeĭ auzul lor a fost izbit de maĭ multe *calimera* date între grecomanĭ, această purtare nu i-a impresionat în bine, de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceia s'aŭ strecurat pe lîngă mulţime şi aŭ eşit ceĭ dintîĭ în stradă.

O dată ajunşĭ aci, primul care luă cuvîntul fu Tuliu:

— E... vă place? Credeţĭ că maĭ pot dăinui lucrurile astfel? Armîniĭ noştri par'că s'ar simţi jigniţĭ să se salute în limba lor...

Kendra suspină cu amărîciune.

— Eŭ cred că în curînd se vor schimba toate, Tuliu, să nu disperăm; această stare de lucrurĭ e opera unor timpurĭ de rătăcire; torţa lumineĭ, care va lumina calea viitoruluĭ, trebue să o aprindem noĭ — răspunse Sîrmacheşĭ.

— Să ne punem pe muncă atuncĭ, scumpe coleg; nu ştiŭ dacă aĭ pregătit lucrurile pentru ziua hotărîtă de noĭ acum o săptămînă.

— Totul este gata, Tuliu: am expediat încă de alaltăerĭ toate invitaţiile la destinaţie. Şcoala începe a fi pavoazată de mîne chiar. Maĭ am un lucru de făcut, pe care vroĭ să'l aduc la îndeplinire chiar azĭ.

— Şi anume care, întrebă Tuliu.

— Vreaŭ să merg în persoană între păstorĭ, să'ĭ invit, dar cu scop de a'mĭ pregăti spiritele.

Înţelegeţĭ: Fărşoroţiĭ noştri sunt vitejĭ şi în orĭce împrejurărĭ ne putem bizui pe eĭ. Sunt un fel de armată a noastră invincibilă — în cazul cînd grecomaniĭ ar deveni agresivĭ.

Kendra din gînditor de odată deveni atent. Întrebă:

— Şi cînd aĭ de gînd să o porneştĭ într'acolo?

— Chiar acum; aşa mĭ-am împărţit timpul; voiŭ prînzi cu eĭ, să am timp pînă spre seara să aduc la bun rezultat lucrurile.

— Atuncĭ dacă'ĭ aşa, te însoţesc dascăle; căcĭ tot acelaşĭ gînd l'aveam şi eŭ, de mult.

— Foarte bine, tată, îl întîmpină Tuliu.

Aşĭ fi venit şi eŭ, dar maĭ am ceva de cercetat, relativ la cuvîntarea mea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lasă că voiŭ şti eŭ să te reprezint Tuliu; tu vezi'ţi de ale tale; noi suntem de ajuns să fim ecoul armînimeĭ.

— Atunci cu bine, Tuliu, zisera dascălul şi moş Kendra, cari se despărţiră de tînărul fărşerot, ce apucase spre locuinţa sa, iar aceştia se îndreptară spre stîncile cratice.

Pe poteca ce şerpueşte la poalele dealuluĭ avînd din spre povîrniş stîncile, mergeau agale aceştĭ doĭ Armînĭ, maĭ mult tăcuţĭ, cu o lume de gînduri în mintea lor, avînd aceiaşĭ ţintă de a înălţa prestigiul numeluĭ de armîn, ştirbit de rău-făcătoriĭ neamuluĭ lor, cari întunecase conştiinţele unuĭ număr însemnat din aĭ lor. Înjosirea la care îl expusese Lala, îl ardea pe suflet pe moş Kendra şi simţia nevoia spovedanieĭ faţă de dascălul priceput al satuluĭ.

— Sunt lucrurĭ şi maĭ grave, dascăle, de cît cazul cu „calimera", de care se revoltase Tuliu al meŭ; oh, cu asemenĭ necuviinţe m'am deprins, dar ce aĭ zice d-ta, cînd ţi-aşĭ spune la ce batjocură am fost expus şi cum am fost gonit din casa ca un cerşetor de către prea cinstitul Lala, acum două săptămînĭ, cînd m'am dus — contrar obiceiuluĭ nostru — să'ĭ cer mîna fiiceĭ sale Mia, pentru Tuliu, căcĭ trebue să ştiĭ că se iubesc.

— Aşa... făcu dascălul, mirat de a nu'ĭ fi spus şi luĭ despre asta Tuliu.

— Vezĭ acum înţeleg eŭ purtarea neaoşeĭ armînce de a se face ecoul sincer al gîndirilor şi simţirilor luĭ Tuliu.

— Apoĭ da, continuă bătrînul, fiul meŭ n'a lăsat să se vestejească această floare a armînismuluĭ în cimitirul panelenismuluĭ, căcĭ tot ce vine de la el, mie îmĭ pare ceva sinistru, unde moartea 'şi-a întins stăpînirea. I-a fost profesorul eĭ, a învăţat-o să simtă romîneşte şi acum între tată şi fiică e o prăpastie neagră.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Întemeiat pe o stare de lucruri limpezită pentru noi, m'am dus, zic, să'i cer mîna, să ne încuscrim, să facem o familie mare și puternică...

Așĭ... ce staĭ să vorbeștĭ: grecomanul a găsit că e o înjosire pentru el, că și-ar pàta onoarea, și-ar compromite reputația făcînd de ginere un fiu de farșerot. Aĭ văzut acum în ce hal ne-aŭ adus episcopiĭ și agenții panelenismului?

Sîrmacheșĭ se gîndea la cele spuse de moș Kendra și părea că vrea să'și încordeze toate puterile, de a izbuti să facă să triumfe romînismul, căcĭ ofensa adusă lui Kendra de Lala o simțea acum și el.

Timpul era liniștit, cerul senin și soarele inunda pàmîntul cu razele luĭ arzătoare.

Să ne odihnim puțin la isvor, zise moș Kendra, și amîndoĭ se așezară pe iarbă, pentru a face cîte o țigară.

Din vecinătatea isvoruluĭ începe pădurea.

Cînd eĭ se așezară pe iarbă, observară o umbră la marginea pădureĭ, care stătuse pînă aci nemișcată, dar imediat ce l-a văzut, se retrase în tufiș. Dascălul maĭ ager la privire, observă portul aceluia, ce voia să rămîe necunoscut.

— E Dimce morarul, zise el; o fi avînd nevoie de niscaĭva ramurĭ de brad saŭ va fi culegînd *„cuculici“* pentru trebuințele caznice și nu vrea să'l știe satu, de aceĭa se retrase din fața noastră.

Da, era chiar Dimce, care pîndea pe moș Kendra saŭ pe Tuliu, pus de Simu Birina — căruĭa îĭ făgăduise o bună răsplată, dacă va scăpa pe d. Lala de niște hoțĭ, ce vor să'l prade.

Se aștepta să vadă singur pe Kendra, cînd colo el era în tovarășie cu dascălul Sîrmacheșĭ și și-a luat seama că nu'ĭ timpul acum.

Va aștepta o altă ocazie, cînd Kendra va fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

singur, căci Dimce, drept armă n'avea vre-un revolver cu mai multe focuri, ci un simplu pistol mare încărcat cu plumb, arma lui cu care se apăra de lupi.

Il va urmări de la spate și din apropiere era sigur că nu va da greș.

Cît stătură armînii la isvor, urma lui Dimce nu s'a mai zărit.

Să mergem — îșĭ ziseră ei și porniră pe aceiași îngustă potecă.

Pînă la stînci nu mai aveaŭ mult.

Mai făcură o distanță de vre-o 200 pași și zăriră pe căpetenii.

Eraŭ toți ocupați, cu mînecile cămășilor suflecate, unii așezînd *„cașul bătut“* în putini, alții tăind în felii brînza cea proaspătă, unii cosînd burdufurile pentru a fi expediate în tîrguri.

Toți priviră curioși la noii sosiți.

Bucuvala, care ardea de dorința să vadă pe moș Kendra, părăsi repede lucrul, și tot asemenea fraților Ianula, Karapetra, Koli Ghiza și Șcreta.

— Bună dimineața, fraților, ziseră de o dată moș Kendra și Sîrmacheși. Apoi: v'a luat vreun dor de oaspeți?

— Bine ați venit *„duruților“*; da ce dor, cum să nu ne fie dor, nouă celor retrași aci în singurătățile aste — grăi Bucuvala.

Ia poftiți și ședeți pe rogojinile noastre — ca la stîni...

Își strînseră mîna prietinește, se întrebară reciproc de sănătate și cum o duc. Apoi păstorii întrebară pe oaspeți curioși și avizi de noutăți.

— Cel puțin, sperăm să ne aduceți vești bune din comuni.

— Multe și mărunte, fraților, că de aceia am venit în mijlocul vostru. Dar voiŭ lăsa să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vă spue dascălul asupra scopului venirei noastre, căci el e mai meşter la vorbă ca mine.

— Să ne spue de, căci şi noi suntem curioşi să ştim, cărei întîmplări fericite vă datorim această visita.

— Uite ce e fraţilor, grăi Sîrmacheşi: Dumineca ce vine, cum ştiţi, e serbătoare mare, cînd în şcolî se obişnueşte a se încununa silinţele copiilor din cursul unui an. Eŭ actualul dascăl al şcoalei armîne din Magarova cum şi Tuliu, viitorul director al numiteî şcolî, am hotărît să dăm acesteî zile o însemnătate deosebită, făcînd să ia parte la serbare toţi Armînii din triburile prezente în vilaetul Monastiruluî; voim să dăm serbăreî un caracter naţional prin cuvîntările, ce se vor ţine, pentru ca să dovedim partidului adversar, care luptă împotriva noastră, că poporul acesta e armînesc, că el e cu noi la fericire şi la durere; de aceia eŭ, care reprezint corpul didactic şi venerabilul Kendra, careî expresia poporuluî armînesc, am venit aci să vă invităm la serbarea aceasta, pe care am ales-o noi să ne afirmăm sus şi tare existenţa naţională, că noi suntem stăpînî în casa noastră, iar nu străinul, că avem limba şi datinele noastre, pe carî nu le vom da nicî morţî.

Dacă dar şi d-voastră găsiţi că e bun şi sfînt ceia-ce vrem să facem, v'am ruga să ne cinstiţi cu presenţa voastră la serbare, căci noi vedem în Farşeroţii noştri oastea invincibilă a armînismuluî, înaintea căreia se vor risipi ca pleava în vînt nemernicii.

Ce ziceţi, fraţilor?

Era într'adevăr o tăcere adîncă. Toţi ascultaseră cu multă atenţie cuvintele dascăluluî isvorite din inimă şi deşi aŭ vrut să isbucnească în repeţite rînduri în urale entuziaste, to-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tuşi nu îndrăsni nimeni să facă nici o mişcare înainte de a fi constatat ce va zice şeful.

Bucuvala, căci el era şeful lor, răpit de cuvintele inimosului dascăl, se repezi spre el, şi într'un elan de înalt patriotism îl îmbrăţişă şi zise:

— Martor îmi e cerul, dascăle, că sărutîndu-te, îmi închipuiu că sărut neamul armînesc, care începe a se redeştepta din somnul letargic.

Imi place să mă plec înaintea unor apostoli luminători de felul teu. Bravo *„cuşuri“* (vere) să trăeşti, să trăiască Tuliu, să trăiască lumina!

— Ura... repetară în cor toţi ceilalţi şi veniră să strîngă mîna dascălului.

— Nu mă îndoiam de patriotismul vostru, fraţi Fărşeroţi, de aceia am toată speranţa în victoria şi triumful cauzei noastre.

Cred că şi voi aţi simţit înjosirea la care este supus armînul din partea adversarilor noştri, cari ne deţin pe fraţi în căţuşele ignoranţei şi întunericului, cari ne stăpînesc pe nedrept biserica.

— Ea trebue să fie a Armînilor, răsună fioros glasul lui Bucuvala.

Moş Kendra avea ochii umezi de lacrimi. Bucuvala, care'l aşezase la dreapta lui, îl bătu pe umeri, apoi îi zise încet: bucură-te Celnice, că te-a învrednicit D-zeu să ajungi a vedea înălţarea neamului nostru prin fiul tău.

— Da, scumpe Bucuvala: acest gînd mă face să lăcrîmez de bucurie; dar mai cu seamă, cînd vă văd pe voi *„gioni“* şi liventi fărşeroţi, şi mă gîndesc la vremile mele... nu ştiu ce dor mă ia după tinereţe.

Ah, de ce nu sunt şi eu tînăr!

— Ţi-i tînără inima, Kendro... nu păcătui...

Timpul prînzului sosise.

— Trebue să vă fie foame, întrebară fărşeroţii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da, venim chiar de la biserică.

— E... apoi asta e o fericire pentru noi de a lua masa împreună; uitați-vă colo se 'nalță o limbă de fum: se frige de către Gușu al nostru la frigare o vătue; avem și usturoi fraged și de toate, ce a dat D-zeŭ pentru a putea să ospătăm doi oaspeți scumpi nouă.

Bucuvala dete ordin să se așeze masa. Intr' un *„pugur"* aveaŭ rachiŭ de fructe, care se obișnuește la zile mari.

Pugurul începu să se plimbe din mînă în mînă, și înainte de a bea unul făcea urări pentru reușita serbărei, la care urmaŭ să asiste cu toții.

Pe toate fețele domnea o veselie comunicativă și se discuta cu multă aprindere asupra marelui eveniment al zilei.

Fărșeroții aveaŭ familiile lor la Ternova, unde țineaŭ case cu chirie. Toți prin urmare trebuiaŭ să coboare de cu sîmbătă seara în sat, să fie din vreme pregătiți de marea sărbătoare.

Mergeaŭ pînă acolo cu entuziasmul lor, în cît la caz de vre-o obrăznicie din partea vre unui grecoman, îi promiteaŭ să'l pedepsească strașnic spre a da o pildă tuturor.

Intre aceste masa fu terminată.

Dascălul întreținu pe Fărșeroți cu mai multe subiecte din domeniul istoriei romane, atrăgîndu-le atențiunea asupra strălucitei lor origini.

Moș Kendra și Bucuvala se sculaseră și uriașul avînd a comunica ceva între patru ochi, se retrase cu moșu în partea dosnică a stînilor.

Cînd fură mai departe, Bucuvala reluă:

— Doream de mult să te întîlnesc, căci aveam să'ți comunic ceva.

— Spune'mi, zise moș Kendra.

— Simu Birina, acum două săptămîni, a venit și ne-a spus că aĭ fi adresat o scrisoare anonimă lui Lala, prin care'l amenințaĭ, că dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu'ţi va trimite la pripor două mii lire, îl vei călca: este adevărat sau a bătut cîmpii Birina? Eŭ în tot cazul am respins cu indignare afirmaţiunea luĭ şi-am calificat-o de calomnie.

— El a îndrăznit să spue una ca asta! întrebă Kendra abia stăpînindu-şi mînia.

— Da, el.

— E un mişel atunci acest Simu Birina ca şi stăpînul său... Da, am avut un conflict cu Lala şi în urma insulteĭ ce mĭ-a adus, l'am ameninţat că'ĭ voiŭ spînzura cinstea de mare gospodar, dar nicĭ-odată nu m-am gîndit la o asemenea mişelie, de care nu'mĭ închipuesc să fie capabil un armîn.

— Şi care a fost motivul acestuĭ conflict? întrebă Bucuvala.

Şi Kendra 'ĭ nară toată întîmplarea din casa luĭ Lala şi 'ĭ descrise amorul luĭ Tuliu pentru Mia.

— Aşa staŭ lucrurile — făcu Bucuvala clătinînd din cap; acum am început să înţeleg istoria, însă încă nu'ĭ pot şti toate ascunzătorile, totuşi sper să desleg ghicitoarea. Cu alte cuvinte, Lala s'a simţit ofensat de a'şĭ da fata după un Fărşerot.

E bine, îl voiŭ face să se simtă prea onorat, nene Kendra. Bine că ştiŭ.

Veniră în mijlocul Fărşeroţilor şi fiind-că ajunsese vremea la nămează, oaspeţiĭ îşĭ strînseră mîna călduros şi'şĭ urară a se vedea sănătoşĭ Duminica viitoare la serbarea şcolară.

IV

O mişcare neobicĭnuită domnea printre locuitoriĭ ambelor comunĭ în ziua sărbătoareĭ Sfinţilor Apostolĭ Petru şi Paul. Partidul grecoman în frunte cu Lala era nedumerit de a şti pentru ce în ziua această se găseaŭ la căminele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor toţi păstorii săi, lăsînd turmele în seama celor secunzi şi fapt neobicinuit încă în alţi ani, se văzuse lume venită de prin Nijopole, Moloviste, Bitolia şi chiar din Cruşova.

Şi mai cu seamă din Bitolia sosise din ajun numeroase familii, cari toate la o laltă se întîlnise dimineaţa o parte la biserica Sînta Maria, o altă parte la Sfîntul Gheorghe în Magarova.

Nu'şi puteau da seama nici Lala, nici Pişca, nici Bişta şi restul grecomanilor, prin ce împrejurare se găsea lumea aceasta aci, căci nu se serba în ziua aceia hramul nici unei biserici. Nu e vorba, Lala ar fi putut afla, ce se petrece între Armîni, dacă Mia n'ar fi avut grijă să ascundă invitaţia corpului didactic cu privire la serbarea distribuirei premiilor, după ce a luat cunoştinţă de programul serbarei, despre care a comunicat şi măsei.

— Ce zici tu, mamă, a întrebat-o dînsa, să rugăm pe tată să ne însoţească la examen?

— Să nu faci o greşală ca asta, fata mea, căci ar fi să ne aprindem focul în cap.

Abia s-au potolit certurile în casa noastră... El nu numai că nu ne-ar însoţi, dar ne-ar opri de a ne duce şi pe noi, răspunse Maria cu multă dreptate.

Se înţeleseră dară, să onoreze şi ele această serbare şi spre a nu da de bănuit lui Lala, găsiră cu cale să treacă în rîndul vecinelor cari comunicase Mieî cu entusiasmul în suflet că sunt invitate la serbare şi venise mai multe să se informeze, dacă şi Mieî i s'a făcut această onoare — ştiind pe Lala ce om era...

— Se putea să nu fim şi noi invitaţi — răspunse Mia cu zîmbetul binevoitor pe buze şi stabili în mintea ei raportul dintre mişcarea aceasta socială şi cauza care o provocase, căci nu se mai întîlnise cu Tuliu şi n'a avut de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unde să'ĭ ştie proectele, totuşĭ prin instinct ghicise, că el nu va dormi în urma conflictuluĭ iscat între el şi tatăl eĭ.

Fetele şi femeile din sat aşteptaŭ nerăbdătoare momentul serbăreĭ, pentru că acest eveniment presinta din sine însu'şĭ însemnătatea, ce i-o dedese iniţiatoriĭ şi fiind-că era un caz fără precedent în Magarova.

Apelul şi programul corpuluĭ didactic se comentase în diferite sensurĭ şi în imaginaţia populară luase proporţiile unuĭ spectacol, ce merita să fie văzut.

Poporul se bucura de iniţiativa luată de corpul didactic armîn, însă nicĭ unul nu simţise emoţiunile într'un grad atît de profund ca Mia din ziua cînd s'a vestit prin publicitate de ce urma să se petreacă în ziua de Sf. Apostolĭ.

Într'adevăr, Mia n'avusese un moment odihnă de cum a primit invitaţia.

Nu doar că'ĭ păsa de oposiţia, ce i-ar fi făcut-o Lala, cînd ar fi aflat şi el ceĭa-ce nu ştia, ci la gîndul că va putea să vadă pe Tuliu al eĭ, vorbind poporuluĭ în numele ideeĭ de naţiune romînă, pe Tuliu pe care nu'l văzuse din seara drameĭ înlăturată, mulţumită curajuluĭ eĭ; o făcea să simtă fiorĭ plăcereĭ sufleteştĭ, să nu poată închide ochiĭ toată noaptea.

Vaĭ, ceasurile carĭ o apropiaŭ de momentul revedereĭ fiinţeĭ iubite, eraŭ atît de însemnate în viaţa eĭ!

Numaĭ cine a trecut prin asemenea împrejurărĭ, e în stare să aprecieze ast-fel de momente, carĭ ţin pe om cu mintea concentrată la fiinţa iubită, pentru care are un cult.

Mia îşĭ simţea în piept bătăile inimeĭ neregulate, faţa i se decolora, acĭ se impurpura, acĭ devenea palidă şi simţea un fel de înecăciune, cerul gureĭ i se usca repede, părea cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

totul distrasă în lumea gîndurilor sale, şi orîcît se silea să'şi maschese emoţiunea cu o liniştе aparentă, totuşi se trăda lesne printr'o tresărire bruscă fără voia ei, printr'un gest pripit şi nu la locul luĭ...

Intr'o asemenea stare sufletească se găsea Mia, cînd înconjurată de maĭ multe Magarovence, se îndrumase la localul şcoaleĭ.

Tuşea Ziţa — admiratoarea frumuseţeĭ sale fizice şi intelectuale, strîngînd-o de mînă, o privi cu dragoste în ochĭ şi'ĭ observă :

— Tu arzĭ ca şi cum aĭ fi după friguri *„dailеana"* noastră, nu cum-va nu ţi-e bine ?

— Ba mă simt cum nu se poate maĭ bine, tuşe ; ţi se pare ; ard, fiind-că poimîne întrăm în luna luĭ cuptor şi soarele îşi dă silinţa să coacă toate fructele ostenelelor omuluĭ... Vino încoa sub umbrela mea, să ne apărăm de arşiţa solară.

Şi Mia dete braţul tuşiĭ Ziţe.

Femeile ascultară răspunsul Mieĭ şi fie-care se gîndea la înţelesul cuvintelor eĭ. Din fiecare casă se vedeaŭ eşind grupurĭ-grupurĭ de familiĭ, învestmîntate în haine de sărbătoare. Portul negru al femeilor în vîrstă, legate la cap cu caftanurĭ negre, contrasta cu rochiile subţirĭ de diferite culorĭ ale fetelor, croite pe talie, orĭ cu portul pitoresc în alb, cusut la margină cu ibrişim al Farşeroţilor saŭ cu acel al Grămostenilor maĭ închis şi cu ilecurile lor împodobite cu zecĭ de perechĭ de nasturĭ lungăreţĭ avînd la vîrf adaptat cîte un mărgean.

Pe lîngă această lume a satelor, se maĭ vedea îndrumîndu-se la şcoală şi numeroşĭ bărbaţĭ în antereie de vară de *„chitabie"*, orĭ în sachourĭ şi jachete, însă cu toţiĭ purtînd fesurĭ pe cap, aceştia din urmă locuitorĭ aĭ Bitolieĭ.

Cînd lumea se apropie de şcoală, strada care ducea într'acolo, fu deodată populată, în cît

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la un moment se formă un convoĭ impunător, ca şĭ cum ar fi fost ziua Botezuluĭ.

Romînii cu casele în vecinătatea şcoalei, scosese la cerdacurĭ chilimurĭ şi fie-care îşĭ împodobise stîlpiĭ cu ramurĭ de brad.

In faţa porţilor, corpul didactic construise un arc de triumf, de-asupra căruia fîlfîiau sute de steguleţe tricolore.

Profesoriĭ avizase pe *Muteşeriful*, adică pe reprezentantul Ministeruluĭ instrucţiunei publice invitîndu-l să onoreze cu prezenţa sa această serbare şcolară.

Muteşeriful delegase pe Iusuf Efendi, profesor de limba turcă la liceul romîn din Bitolia.

Corpul didactic din Bitolia fusese iniţiat în cauză şi contribuise moralmente la reuşita deplină a serbăreĭ.

Mia şi soaţele eĭ apucase să intre în curtea şcoaleĭ înainte de a fi capturată strada de lumea amintită.

Cînd Mia a zărit pavilionul din curte construit cu multă artă, în mijlocul căruia se găsea o masă lungă şi pe ea maĭ multe buchete de florĭ în pahare, cununĭ şi numeroase cărţĭ destinate premiilor, simţi un fior; dar sufletul eĭ tremură, cînd zări pe Tuliu în haine negre, în mijlocul colegilor săĭ de luptă, carĭ aŭ salutat-o cu un profund respect.

Răspunse înclinînd uşor din cap, împurpurîndu-se la faţă.

Tuliu la rîndul luĭ tresări înfiorîndu-se. Stătuse la îndoială, dacă Mia va fi în stare să înfrunte orĭ-ce neajuns spre a avea fericirea să o prenumere printre auditoriĭ săĭ; şi acum, cînd a văzut-o, părea transfigurat şi se credea că'ĭ răpit de un cor de îngerĭ şi dus în sborurĭ fantastice.

Nu o văzuse de atîta vreme şi'ĭ era aşa dor de Mia, de draga luĭ Armînă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ah, ce n'ar fi dat să se fi putut găsi în apropierea ei, să se uite în ochii cari îl urmăreau misterioşi!

Pînă aci avusese grija discursului său, dar în faţa Mieĭ se simţea inspirat ca de un duh sfînt şi nu maĭ avu nevoe să memoreze frazele în ordinea cum le aşezase.

Simţea necesitate de a vorbi de iubirea luĭ stîngherită, de d. Lala, careĭ purta ură în inimă şi'l dispreţuia pe el un „*gione*" cum nu se găsea altul, pentru că era armîn.

Şi dorul de a'şĭ vedea neamul înălţat, scos din drumul rătăcireĭ — a acesteĭ rătăcirĭ, ce făcuse din amorul luĭ prima victimă — apoĭ dragostea Mieĭ, eraŭ cauze mariĭ, care-l puneau în categoria unuĭ Cicerone, ce urma cu verva luĭ, cu elocinţa'ĭ de maestru, să spulbere pe un Catilina şi în cazul ce'l privea pe protivniciĭ idealuluĭ său naţional.

In faţa acesteĭ lumĭ, care umpluse spaţiul vasteĭ curţĭ, îşĭ luă seamă că nu e chip să maĭ fixeze pe Mia cu toată atenţia, să'şĭ maĭ încrucişeze privirile cu ale eĭ, de aceea, pînă a nu începe solemnitatea distribuireĭ, se sui în cancelaria şcoaleĭ, ale căreĭ ferestre răspundeaŭ în curtea tixită de lume.

La una din ferestre îşĭ făcu aparițiunea, prefăcîndu-se că ia seama la numărul cel mare al spectatorilor, carĭ tot maĭ veneaŭ şi'şĭ luaŭ loc pe ultimele bănci aranjate în ordine.

Mijlocul acesta a fost dat ca un semn Mieĭ, care îl văzu şi cu sfiiciune privi în jurul eĭ. Lumea convorbea în grupurĭ-grupurĭ, şi toată discuţiunea se învîrtea în jurul persoaneĭ luĭ Tuliu.

Fărşeroţiĭ îl iubeaŭ, pentru că era din aĭ lor şi se mîndreaŭ cu asta.

Mia îşĭ aruncă ochiĭ din noŭ la fereastră, dar cu multă prudenţă — ca şi cum întîmpla-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea ar fi făcut-o să-şi oprească privirea într'acolo.

Văzu pe Tuliu stînd cu mînile cruce pe pept conteplîndu-o în adoraţiune mută.

Dînsa plecă ochiĭ în jos. Simţea necesitate să plîngă în acel moment, dar se înarmă cu tot curajul. Ridică încă odată privirile; de astă dată surprinse pe Tuliu că-ĭ mulţumea cu zîmbetul pe buze şi printr'un gest din cap.

Fărşeroţiĭ in frunte cu Bucuvala ocupaŭ primele băncĭ, cu femeile lor gătite cu paftalele la brăŭ şi cu cicerona (diadema) pe frunte. Şcolariĭ de ambele sexe eraŭ aşezaţĭ in ordine, la dreapta corpuluĭ didactic.

După ce toată lumea se aşezase la locul eĭ, printre carĭ sosise şi din ceĭ rătăciţĭ, la semnalul dat de Sîrmacheşĭ, elevii intonară imnul Sultanuluĭ, improvizat de Tuliu, şi pus pe note de maestrul Nicol.

Profesoriĭ se sculară în picioare; la rîndul luĭ i-a imitat poporul.

Representantul ministeruluĭ şcoalelor salută, aducînd degetele la frunte în numele Padişahuluĭ, ca semn că simţia adîncă mulţumire.

După o mică pausă elevii intonară: *Trăiască Regele;* cu mic cu mare se ridicară din nou în picioare, iar la sfîrşit urale şi aplause frenetice spintecară văzduhul, pe cînd tineretul, bătînd din palme şi ţinînd capul întors spre vest, în partea unde îşi închipuia că se află situat Regatul Romînieĭ, striga: „Trăiască Romînia"!

Bucuvala auzind pentru prima oară imnul naţional romîn, îşi simţi peptul săltînd şi neputîndu-se stăpîni, îşi descărcă inima într'o puternică cuvîntare adresată poporuluĭ:

— Fraţilor! strigă el, fraţĭ armînĭ... de acum încolo nu vom maĭ rătăci, căcĭ nu maĭ suntem singurĭ în lumea luĭ Dumnezeŭ. Trăit-am vea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curí în neștiința și întuneric, dar iată că acum ni s'a arătat lumina.

...Și cu o încordată mișcare a mîneĭ, arătă corpul didactic și pe elevĭ.

Repet, de acum nu vom maĭ rătăci. Armînĭ suntem. Armînĭ să rămînem! Cel ce'și schimbă neamul pentru interese de nimic, e un păcătos, un blestemat, care părăsește pe D-zeŭ.

Noĭ ne-am născut Armînĭ, ne închinăm luĭ Christos, ascultăm cu credință de M. Sa Sultanul și iubim cu tot focul inimeĭ noastre țara noastră mumă, pe fraților noștri din regat și pe viteazul lor rege.

Trăiască dar armînimea, trăiască M. S. Sultanul, trăiască Regele Carol!!

Toate privirile fură ațintite asupra luĭ Bucuvala, care în aceste momente de inspirațiune li se părea un gigant din basme. Profesorii înșiși nu se așteptase la această surpriză din partea uriașului Bucuvala, al cărui glas fusese ca o trâmbiță de redeșteptare.

Un strigăt de aprobare porni întîĭ de la profesorĭ, care luă proporțiile uneĭ manifestațiuni monstre din partea poporuluĭ ce nu încetase încă de a striga:

— Să trăiască Bucuvala, trăiască Fărșeroții!

Acum venea rîndul luĭ Sîrmacheșĭ, care înainte de distribuire, urma să ție o cuvîntare de deschidere, să arate rolul însemnat ce 'l are școala și influența eĭ civilizatoare asupra popoarelor, pentru ca să lase luĭ Tuliu sarcina cea mare: a convingereĭ saŭ a victorieĭ finale. De alt-fel, toți așteptaŭ nerăbdătorĭ momentul de a auzi graiul poetuluĭ, despre care se dusese vestea că e un orator de frunte.

Timid, Sîrmacheșĭ se ridică de la locul luĭ și după ce 'și plimbă privirile prin public, grăi:

— Frați Armînĭ! Față cu cele zise de inimosul nostru consătean Bucuvala, ale cărui cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vinte avură darul să vă electrizeze inimile, sarcina mea e uşurată şi deci nu'mí rămîne de cât a vă vorbi de şcoală şi rolul eí, lăsînd partea cea maí însemnată, care formează ţinta tuturor sforţărilor noastre, să o aducă la îndeplinire colegul nostru Tuliu, al cărui nume vi'l cunoscut în deajuns.

Azistenţa căută cu dor spre Tuliu, apoí îşí întoarse privirea spre moş Kendra, care stătea la dreapta luí Bucuvala.

Sîrmacheşí continuă:

— Şcoala noastră, d-lor, ne-a rechemat la viaţa naţională, ne-a redeşteptat conştiinţa originei noastre, ea ne-a întărit sufletul, ne-a înălţat moralul şi a făcut pe aceí ce s'aŭ adăpat la luminile eí să se simtă mîndri de ceía ce simt, să privească cu încredere viitorul.

Un ropot de aplause sublinia cuvintele din urmă ale dascălului, care urmă cu liniştea şi seninătatea ce ţi-o dă convingerea apostolatului:

— De aceía, şcoala merită atenţiunea noastră deosebită. Vă voiŭ descrie o pagină a acestei instituţiunî a noastre cu care ne mîndrim, făcînd o paralelă cu şcoala naţionalităţilor conlocuitoare, carí ne dispută dreptul de întîetate, ba chiar cu pretenţia de a ne absolvi—tendinţă greşită, care se razimă pe o temelie şubredă, cu atît maí răŭ pentru eí, — paralela ce vă va da o idee clară despre ceía ce este şi are să fie şcoala noastră în viitor.

Organisaţia şcoaleí la noí e pusă pe aceiaşí bază ca şi şcoalele din Romînia, cu acelaşí program, uşurat de istorie şi încărcat cu limbile: turcă, franceză şi greacă, cu 5 ore pe săptămînă pentru cele dintăí şi cu 2 ore pentru limba greacă.

Fiind deci încărcat învăţămîntul primar de aci cu treí limbí străine şi trebuind a se face

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bine toate materiile, adaogarea claseĭ a 5-a era necesară.

Spiritul învățămîntuluĭ este practic, așa că în unele școlĭ armînești se învață și comptabilitatea, de oare-ce părinții elevilor fiind industriași și comercianți, doresc ca copiiĭ lor să capete în școală tocmaĭ ceĭa ce le trebuește în viața de toate zilele.

Corpul didactic primar este cu mult superior celuĭ grecoman și celuĭ bulgar.

Moralitatea și curățenia vieței, întîetatea corpuluĭ didactic armînesc, față de cel grecoman și bulgar, nu e supusă îndoeleĭ nicăerĭ în Macedonia.

Dascălul nostru înțelege că trebue să fie pilda vie a buneĭ purtărĭ și'și dă seamă bine că glasul luĭ cu atît va fi maĭ ascultat, cu cît însuși va face și va fi așa cum propovăduește.

El este iubit și stimat de popor, și dacă ar șovăi, atuncĭ n'ar putea trăi în mijlocul poporuluĭ nostru, în inima căruia curățenia de moravurĭ și spiritul de ordine sunt domnitoare.

Și acum să vin la școalele potrivnicilor noștri, înființate cu dascălĭ improvizațĭ, dintre carĭ mulțĭ abia știŭ ceti și scrie.

In școalele grecomanilor orele de clasă sunt exclusiv consacrate limbeĭ elene, dar biata elenă e tot așa de cunoscută profesorilor ca și școlarilor.

In limba latină și turcă aŭ vrut să ne imiteze de ochiĭ lumeĭ, însă fără să le dea vre-o importanță, așa că copiiĭ după 11 anĭ de muncă ies din școală fără nicĭ o cunoștință practică.

Acum și-aŭ îndreptat toată atenția asupra femeeĭ armîne, să ne-o grecizeze dar aceasta nu le va reuși, căcĭ ea a fost scutul de oțel, stînca de granit de care s'aŭ izbit valurile spumegoase ale unor vremurĭ de restriște.

Mia, care era cea maĭ atentă printre soațele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ei, la cuvintele din urmă ale lui Sîrmacheşi, prîvitoare la femeia armînă, simţi un fior prin oase...

Cu greŭ se stăpîni să nu dea semnalul unor aplause frenetice şi pieptul ei sălta cu aprindere.

— Tot aşa staŭ lucrurile cu privire la moralitate şi nu doar că grecomanii ar fi decăzuţi, ci amestecul consulilor şi agenţilor propagandei a introdus moravuri urîte în şcoală, cari nu pot determina progresul.

Cînd şefii daŭ asemenea pilde, să n'aibă ele răsunet în şcoală? Să nu se molipsească corpul lor didactic?

Acum, după ce v'am făcut o paralelă între organizaţia celor trei şcolí cum şi între felul de a fi al corpuluĭ didactic, cred că sunteţi luminaţi deplin asupra şcoaleĭ noastre ca s'o iubiţi din tot sufletul.

Dar presenţa Dvs. în număr atît de însemnat aci, e o dovadă strălucită ca străduinţa noastră n'a dat greş, că v'aţí pătruns de apostolatul nostru.

In numele şcoaleĭ romîne dar, a corpuluí didactic şi a neamuluĭ nostru scump, vă mulţumesc, fraţilor, de dragostea ce aţí avut-o de a ne onora serbarea aceasta, care pune în evidenţă meritul şi silinţa.

Să încununăm, prin urmare, meritul şi să urăm acestor tinere vlăstare viitor, sănătate şi izbîndă în drumul, ce aŭ a străbate pentru binele şi fericirea neamuluí.

Eŭ m'am mărginit numaĭ la şcoală, Tuliu mă va complecta în multe, carí vă vor interesa maĭ presus de toate.

Aplausele mulţimeĭ se repetară, animaţia era de nedescris.

Poporul era mîndru cu asemenea magiştri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cuvintele lui Sîrmacheşi le mersese la inimă şi printre ei îşi şoptiaŭ :

— Dacă dascălul Sîrmacheşi a vorbit ca un orator, dar ce trebue să fie Tuliu ?

Alţii în grupuri discutaŭ :

— Vedeţi, fraţilor, ce calităţi superioare se găsesc în sufletul acestuĭ popor !

Să maĭ îndrăznească vre-unul să dea *calimera* în loc de *bună dimineaţa* la eşirea din biserică că de n'o păţi-o cu mine, zicea unul vecinuluĭ săŭ.

— Să ni se dea biserica ce ne-o deţin grecomaniĭ, afirmaŭ alţiĭ ; e a noastră, zidită de noĭ : pentru ce cu din veniturile eĭ să se întreţină silogurile ? Vrem să ne recunoască toţi superioritatea, nu vom maĭ îngădui să'şi bată joc toţi neghiobiĭ de noĭ.

Şi pe tema aceasta se întreţineaŭ în grupuri, grupuri Armînii, acolo pe băncile unde se găseaŭ, în tot timpul cît a durat solemnitatea distribuireĭ.

Dar de o dată se făcu liniște şi doară în şoapte îşi maĭ ziceaŭ acum : să-l ascultăm, vorbeşte Tuliu.

Într'adevăr, acesta luase locul luĭ Sîrmacheşi, şi acum îşi desfăta privirile asupra mulţimeĭ, pe care o stăpînea, o ademenea cu vorba, o fermeca cu glasu-ĭ melodios, o electriza cu entusiazmu-ĭ.

Avea ceva măreţ în înfăţişarea sa acest mîndru Fărşerot, ceva din esenţa cu care sunt plămădite firile acele menite să revoluţioneze spiritele prin puterea şi harul ce le dă creatorul, cărora veacurile se închină cu respect şi admiraţie.

Însoţindu-şi prima frază de un gest frumos, auditorul, care'l asculta, avu măsura talentului săŭ oratoric.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bietul moș Kendra se făcuse mic de tot și nu-ĭ venia să-și recunoască fiul.

Mia era răpită, transportată cu sufletul și se simțea mîndră între soațe, la gîndul intim că ea e aleasa eroului zileĭ acesteia, ce avea să fie consacrat întîiul și alesul națiuneĭ sale.

— Bine a făcut colegul meŭ de v'a vorbit de școală, frațĭ armînĭ, începu Tuliu, căcĭ eŭ nu mă voiŭ ocupa de cît de noĭ, să ne cunoaștem maĭ bine cine am fost și ce suntem...

Cînd am văzut cum aĭ noștri sunt împărțițĭ în două tabere, că se sfîșie între eĭ ca lupiĭ, noĭ propovăduitoriĭ luminеĭ, am hotărît să eșim din reservă, să întîmpinăm răul cu bărbăție, să ne unim în cuget și simțire, și pentru aceasta am ales ziua de azĭ.

O idee falșă, o cangrenă sîngerîndă, evocătoare morțeĭ, a fost inoculată în inimile Armînilor de către potrivniciĭ noștri.

De influența eĭ dezastruoasă nu 'și-aŭ dat seama părinții și aŭ primit-o de bună cu ochiĭ închișĭ, fără să se gîndească că aŭ vîrît în rîndurile lor blestemul și urgia, determinînd ură de moarte între frațĭ și fiĭ, între soțĭ și soțiĭ, între familiĭ și societatea întreagă.

Să ne ridicăm cu mic cu mare, să ne curățim trupurile, să ne întărim sufletele și strîngîndu-ne rîndurile, să ne dăm mîna frațĭ cu frațĭ, jurînd pe viul D-zeŭ că vom rămîne ceĭa ce suntem: Armînĭ!

— Ura, trăiască Tuliu, se auzi un glas puternic, care fu imitat de mulțime.

Era uriașul Bucuvala, ale cărui priviri se umeziseră de lacrimile bucurieĭ la auzul celor zise de Tuliu, care urmă:

Legionariĭ Romeĭ, ale căror moaște sfinte nouă zac pe acest pămînt, fondatoriĭ Cruxnoveĭ, Abileĭ, San-Marineĭ, cuceritoriĭ Corintului, Consuliĭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

carĭ aŭ dus în depărtare faima Eternei cetăți, sunt strămoșiĭ noștri.

Sîngele, avîntul și vitejia lor se strecoară neîntrerupt în vinele noastre.

In anul 27 înainte de Christos, consulul L. Mummius, sfărămînd Corintul, declară țara cucerită de provincie romană.

Și pe cînd consulii Romei cuceresc provinciile balcanice și le supun legilor ei, altoind printre puternicele triburĭ tracice viața romană, același lucru îl făcea și Traian, altoind sîngele roman în poporul Dacilor, frate cu cel tracic și așt-fel ne-am format Romînii și Armînii, cei dintîi la stînga Dunărei, cei de aĭ doilea la dreapta și ne-am desvoltat ca doĭ brazĭ dintr'o tulpină.

Intre anii 270 și 275 romanizarea peninsulei balcanice fu puternic ajutată prin trecerea unei părți de coloniști din Dacia Traiană de către Impăratul Aurelian, iar la 330 latinizarea era atît de însemnată în cît s'a putut crea un imperiŭ de răsărit sub Constantin cel Mare, în cît și Grecii își uitaseră originea și se numeaŭ Romeĭ, adică Romani.

Odată cu ruperea bisericeĭ de răsărit cu cea de apus, Armînul n'a mai putut auzi graiul său în biserică, ci cel grecesc, pe care nu'l înțelegea, precum nu'l înțelege nicĭ azĭ.

Urmașiĭ legionarilor romani fură condamnați să nu'și mai pótă practica cultul. Și totuși, acest popor tenace, înzestrat cu marĭ virtuți casnice, economice și ostășești, și-a păstrat nu numai limba, datinele și credințele strămoșești, ci și conștiința limpede de a fi scoborîtor din coapsele impărătești ale Romei, deși mai bine de 10 veacurĭ n'a auzit în biserică nicĭ măcar „sfinte D-zeule“ !

Cu toate acestea, Armînul a ținut și ține cu peptul în contra valurilor, căcĭ chiar în timpu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rile cînd imperiul bizantin era încă tare, Armînii, deşi sufleteşte făceaŭ parte din biserica de răsărit, politiceşte îşĭ trăiaŭ încă viaţa lor, ast-fel aŭ dat naştare la regate ca cel al lui Ioniţă, cîrmuind prin principiĭ şi ducii lor Tesalia, Epirul şi o parte a Macedonieĭ, cum aŭ fost principatele: Megalo-Vlahia şĭ Anovlahia.

Aparţinînd sufleteşte bisericeĭ de răsărit, cînd li s'a strigat că creştinătatea e în pericol, aŭ sărit îndată Armînii, viteji ca Marcu Bociar, Diacu, Odiseŭ, Andrutu Veruţiu, cel de la Gracia, Palaşca Bajdechi, Dracu, Giavela, Griva, Bucuvala, Jaca şi atîţi alţi eroi, carĭ s'aŭ luptat la 1821 şi 1854 şi cu care se mîndreşte Grecia — dîndu'ĭ drept fiĭ eĭ.

Ce de sînge armînesc, fraţilor, a curs în timp de un veac numaĭ!

Şi pentru ce curs-a generosul sînge al eroilor valahĭ! Pentru Elada, pentru liberarea Greciei — iar poporul nostru a ajuns în schimb meterezul clerului grec, umblînd să'l dizolve prin blesteme şi fiind-că nu tuturor le pasă de strîmbăturile panglicarilor, iată-ne poporul desbinat în două tabere vrăjmaşe: în armînĭ neaoşĭ şi grecomanĭ, gata de a se nimici...

O parte, în care aŭ isbutit să'ĭ altoiască în inimă microbul renegăreĭ, merge cu fanatismul pînă acolo în cît suntem nevoiţĭ pe de o parte, să suferim ruşine în faţa lumeĭ că printre noĭ se găsesc trădătorĭ de neam, renegaţĭ, iar pe de altă parte, să ne aşteptăm din partea lor la tot felul de batjocurĭ, răspunzînd la amorul nostru prin dispreţ, ba chiar şi prin atentate la viaţă...

Tuliu se opri un moment şi privi spre Mia, cu ochiĭ rugătorĭ, ca şi cum ar fi vrut să'ĭ zică: îţĭ cer ertare, dragă, dacă am trecut marginile pe unde mĭ-era permis să trec.

Mia îl pricepu cam ce vrea să zică prin tă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cerea lui, de aceía, neputîndu'şi stăpîni avîntul inimeí, ea fu cea dintîiŭ care dete semnalul unor aplauze, ce în curînd se transformară într'un delir.

Femeile o întrebaŭ: ce a zis dragă Mie, ce a vrut să înţeleagă cu cuvintele din urmă, iar ea, împurpurîndu-se la faţă, le răspunse continuînd să aplaude:

— Ce a spus a fost un mare *adevăr*...

Tuliu, observînd că e aprobat de Mia, urmă:

— Nu vroĭ să abuzez de răbdarea d-voastră. Am căutat să fiŭ cît se poate de scurt în expunerea mea: dar am credinţa că în urma celor ce aţí auzit despre trecutul nostru glorios, veţí porni la căminele voastre întăriţi sufleteşte, purtînd fie-care o amintire neştearsă de tot ce am făcut astă-zí şi că la nevoe veţí şti să vă faceţí datoria de soldaţí credincioşí aí naţiuneí noastre.

Poporul era luminat acum cine e, Tuliu îĭ arătase oglinda clară a trecutului lui istoric, de aceía se ridicară toţi şi din pieptul fie-căruia isbucnirá urale, pe carí vîntul, ce adia, le ducea departe, trecîndu-le peste hotarele comunelor.

Bucuvala, cel dintîĭ, se repezi la Tuliu şi'l sărută pe frunte, apoí pe rînd fraţiĭ lanula, Şcreta, Carapetra, Coli-Ghiza; membriĭ corpului didactic îĭ strîngeaŭ călduros mîna.

Dar nicí femeile şi nicĭ fetele nu se putură opri de a nu felicita pe Tuliu printr'o strîngere de mînă.

Iată şi pe Mia făcîndu'şi loc printre soaţe; se apropie de Tuliu, îl strînse de mînă şi grăi cu solemnitate:

— D-zeŭ să te protege, *gione*; înălţătoarele'ţi cuvinte ne-aŭ pătruns adînc în suflet şi te asigur, în numele meŭ că la orí-ce împreju-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rare ne veţi găsi alături de d-v. pentru triumful şi mărirea neamului nostru.

Tuliu lăcrima. Şi cum ar fi putut face alt-fel...

Era doar Mia acea, care'l strîngea de mînă şi'i vorbea.

Multe din femeiĭ şi fete, carĭ asistase la această scenă, avură şi ele lacrimi în ochĭ, fără să ştie de ce lăcrima Tuliu.

Mama Mieĭ îşĭ exprimă admiraţiunea şi iubirea către Tuliu, înălţîndu-se din călcîie şi sărutîndu'l pe frunte ca pe un fiŭ al eĭ ales.

Şi pe cînd lumea înflăcărată de cuvîntarea luĭ Tuliu, defila pe dinaintea luĭ şi fie-care căuta să'şĭ manifeste sentimentul iubireĭ şi devotamentuluĭ printr'o strîngere de mînă, dinspre porţile curţeĭ şcoaleĭ venea cu paşĭ grăbiţĭ Musa, vestitul gavaz al luĭ Apostol Mărgărit, care se opri în dreptul luĭ Tuliu şi'ĭ predete o scrisoare în plic, apoĭ stătu reverenţios în faţa'ĭ, aşteptînd răspunsul.

— Necesită vre-un răspuns grăbit, Musa, întrebă Tuliu.

— Citeşte şi veĭ vedea; ceĭa-ce ştiŭ e că chiar astă seară urmează să coborĭ cu mine la Bitolia; uite şi calu pe care aĭ să călăreştĭ, ţi l-am adus eŭ.

Maĭ curios de cît luĭ Tuliu chiar, răspunsul luĭ Musa uimi nu maĭ puţinĭ pe Fărşeroţĭ, carĭ doreaŭ ca în acest moment să nu maĭ survină niciĭ un eveniment străin, care să le stîrbească mulţumirea şi fericirea, ce o simţeaŭ în apropierea luĭ Tuliu, căcĭ eĭ doreaŭ să-l ia la stînĭ chiar.

Dar Tuliu deschise plicul nerăbdător, luă seama la semnătură şi constată că scrisoarea venea din partea elevilor liceuluĭ romîn din Bitolia, în numele cărora semna secretarul Caraia.

Emoţionat cum era, nu fu în stare să pă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trundă rostul scrisoarei, destul că știa atîta că de la cine e, și că Musa avea însărcinarea să'l aducă la Bitolia, dacă nu în seara aceia, în revărsatul zorilor cel mult să fie acolo.

Se împărtășește sensul scrisoarei Fărșeroților și lumei, ce se găsea de față, dar ei nu se mulțumiră cu atîta, pentru ca el să se despartă așa de ușor de ei, de aceia strigară:

— Vrem să știm și noi cuprinsul, pentru care motiv să ni te smulgă tocmai acum...

In fața acestor argumente, Tuliu ceti:

Scumpul nostru camarad,

„Un eveniment important, ce se desfășoară în Bitolia și care prezintă cea mai mare însemnătate pentru noi, venim să ți'l comunicăm și ție.

Iată de ce e vorba: Preotul Petre Dima săpîndu'și via, situată pe dealul Bucovei și pe ruinele anticei cetăți Pella, capitala regatului lui Arhelaos, bunul lui Alexandru Macedon, a descoperit un monument roman, din timpul consulatului lui Paul Emiliu.

E un sarcofag de marmoră grandios și literele de pe lespedea, ce formează capacul, sunt citețe, ca și cum ar fi fost de eri săpate. In năuntru s'au conservat minunat de bine odoarele familiei patriciene, străbună nouă, cum și osemintele ei.

Intregul oraș și chiar naționalitățile străine au defilat și defilează în fața monumentului, descoperindu-și de departe capul și vorbind cu respect de aceste comori arheologice.

Ne am hotărît să facem un tedeum la fața locului, cu care ocasie să ne afirmăm prin cuvîntări originea noastră, pentru ca să se vadă de străini cui aparține acest pămînt prin moștenire.

Cursul superior al liceului nostru îți dă man-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

datul să'i represinţi gîndirea şi simţirea în faţa lumei cu ocazia acestui tedeum, care va avea loc mîne între 2 şi 4 p. m.

Ne zorim să intrăm în posesia monumentului, pentru că fraţii noştri rătăciţi, aşa zişii grecomani, înştiinţaţi de proectele noastre, ar fi hotărîţi să facă o contra-manifestaţie.

Nu ştim care le-o fi gîndul, noi în tot cazul urmează să fim pregătiţi şi la postul nostru. E de datoria noastră de a apăra chiar cu preţul vieţei acest monument strămoşesc şi să nu'l lăsăm pe mîna străinilor, care, prin cine ştie ce manopere frauduloase, ar putea să facă a se crede că e al lor, că le aparţine.

Noi ne bizuim pe curajul nostru şi pe dreptatea causei, ce apărăm; de aceia, orî-ce ar gîndi potrivnicii noştri, nu ne temem de nimica.

In rîndurile noastre se găsesc munteni din Perivoli, Avdela, San-Marina, apoi numeroşi Grămoşteni şi Fărşeroţi, cu un cuvînt suntem destui la număr, în cît chiar de ar isbucni vreun conflict, frate cu revoluţia, suntem siguri a fi stăpînii situaţiei.

Cum vezi, prezenţa ta în mijlocul nostru e imperios cerută.

Credem că veî fi terminat datoria ta acolo.

Repezî dar în mijlocul nostru, căci o datorie mai mare te aşteaptă aci.

In speranţa de a ne revedea pe mîne, te îmbrăţişăm cu dor."

Semnat în numele tuturora:
Secretar, Caraia.

După ce sfîrşi de cetit scrisoarea Tuliu, Bucuvala strigă:

— Apoi dacă'i vorba de aşa ceva, mergem şi noi; vrem să sărutăm şi noi urmele strămoşeşti.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E... ce ziceți fraților, nu-i cu drept să fim și noi lîngă Tuliu?

— Da, da, să mergem, grăiră capii stînelor lui Lala, precum și toată lumea, ce se găsea de față și ascultase cuprinsul scrisoarei.

— Tedeumul sau serbarea pentru monument, dacă e armînească, trebue să fie impunătoare prin prezența întregei suflări armînești. Apoi noi vom asigura și liniștea de care va fi nevoie, căci nu'mi vine a crede să nu se turbure apa rîului cînd de sus ploua torențial, adaogă Bucuvala, făcînd aluzie la grecomani.

Apoi încheie:

— Bine spun flăcăii în scrisoarea lor; ei au dreptate. De aceia, haidem să îmbucăm ceva, și zorile zilei să ne găsească la Bitolia.

— La bună vedere, fraților, le zise Tuliu, îngrijorat de vestea, ce primise.

Pe mîne la liceu.

Apoi se despărțiră.

Cînd să se strecoare din poartă afară, pentru a se îndruma pe stradă, iată și Mia pe urma lui. Ca și restul lumei, dînsa auzise cuprinsul scrisoarei și știa acum noua sarcină, ce i se impunea lui Tuliu de către tineretul armînesc și de aceia voia să fie martoră pînă la fine la triumfurile dragului ei. Se dete binișor pe lîngă el și 'i zise pentru a fi auzită de toți:

— D-zeu să-ți ajute, să ai aceiași izbîndă precum ai avut-o în mijlocul nostru.

Tuliu surîse cu blîndețe și înclină ușor din cap, în semn de mulțumire, pe cînd Mia, fiind acum foarte aproape de dînsul, îi șopti fără să fie auzită de lumea din prejur:

— Voiu fi în apropierea ta...

Tuliu rămase uimit.

Felul acestei armînce eșia din sfera comună a femeilor cunoscute de el pînă acum.

Incepu a o privi cu ochii minței, înconjurată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de aureola acelor femeĭ celebre, carĭ s'aŭ ilustrat în istoria omenireĭ.

V

Vestea celor petrecute la şcoala din Magarova străbătuse ca fulgerul în Bitolia.

Imaginaţia omuluĭ de sud, sub influenţa splendorilor natureĭ, e fecundă şi un fapt de multe orĭ neînsemnat, o persoană cu o doză de fantasie, e în stare să'l presinte auditoruluĭ ca un eveniment, gata să alcătuiască subiectul uneĭ epopeĭ, dacă ar veni să se resfrîngă prin prizma artistuluĭ.

Trubăduriĭ făuresc cîntece poporane dintr'o întîmplare veselă saŭ tristă, iar cînd situaţia e ridicolă, eĭ aŭ la îndemînă satira cea maĭ amară.

In ziua următoare, geniul poporuluĭ amesteca în cîntecele sale numele luĭ Tuliu şi ecoul lor străbătuse în Bitolia, unde spiritele grecomanilor eraŭ înfierbîntate din cauza tedeumuluĭ, ce se svonise că voesc să'l facă armîniĭ la monumentul descoperit.

Mulţĭ din armîniĭ rătăciţĭ asistase la serbarea din Magarova ca spioniĭ aĭ propagandeĭ şi luase note de ambele cuvîntărĭ, ce se ţinuseră, şi în zoriĭ zileĭ, coborînd în Bitolia, comunicase fraţilor lor întru credinţă şi principiĭ cu amănunte complecte, despre tot, ce s'a desfăşurat la Magarova.

Adevărurile crude pentru eĭ, spuse de Tuliu, în faţa unuĭ popor întreg, care începea să se lumineze, turbura grozav pe grecomaniĭ şi la auzul acestor veştĭ, îşĭ făceaŭ reproşurĭ de a nu fi luat măsurĭ din vreme să preîntîmpine *„răul"* şi să zădărnicească proectele fărşerotuluĭ *Tuliu* pe care l'ar fi înghiţit într'un pahar cu apă, de s'ar fi putut.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar el a fost chemat prin Musa să vie urgent în Bitolia, şi i-aŭ dat mandat să vorbească la tedeum în numele armînimeĭ, grăiră în cancelaria Eforieĭ greceştĭ maĭ mulţĭ copoĭ trimişĭ în recunoaştere.

Aceştia eraŭ: Ghiorşe, fiul unuĭ brutar din *Şiroc-Socac* în vîrstă de 28 anĭ, dascăl salariat de Eforie, Blacioti, elin înfocat din Blaţa, Lambru, Naca şi Papa-Naum, toţĭ apostolĭ fidelĭ aĭ elinismuluĭ.

Pe lîngă Eforĭ, se adunase aci în păr, toată floarea grecomanilor şi după ce ascultară cu multă atenţie veştile, ce li-se comunicară, cu privire la mişcarea armînilor, se hotărî în de comun acord ca toţĭ eleviĭ gimnazialĭ să meargă in corpore, conduşĭ de profesorĭ ca Ghiorşe şi ceĭ-l'alţĭ, la via preotuluĭ Dima, spre a se lua în posesiune monumentul, ca unul ce s'a găsit pe pămînt grecesc... şi prin urmare aveaŭ dreptul la o asemenea moştenire.

Apoĭ fură de acord de a combate acţiunea armînilor şi prin discursurĭ demosteniane să presinte situaţia lor ridiculă din toate punctele de vedere.

— Trebue să facem un reviriment în opinia publică, să stîrnim dispreţul eĭ în potriva unor cuţo-valahĭ, a căror limbă e soră cu acea a ţiganilor, să le tăiăm de unghişoară.

Ghiorşe şi Blacioti eraŭ învestiţĭ cu puterĭ discreţionare să combată „aberaţiunile“ luĭ Tuliu şi Sîrmacheşĭ.

Prin ceĭ presenţĭ se aducea la cunoştinţă tuturora că la ora 2 p. m. să se găsească toţĭ urmaşiĭ luĭ Pericle, şi de la el încoa, în vasta curte a gimnaziuluĭ, de unde vor porni spre Bucova între 3 şi 4 p. m. şi se punea mare grabă în toată această afacere ca să n'apuce să le-o ia înainte armîniĭ, căcĭ atuncĭ causa era perdută.

In ziua aceea, lumea din Bitolia avea ase-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânarea unor valurĭ impetuoase, ce se mișcă unele împotriva altora.

Intr'o parte armînii, carĭ se compuneaŭ din pătura culță, cu tineretul luminat în frunte și Fărșeroții oerĭ; în cea-l'alta parte asemenea un alt tineret, instruit în școalele grecești și educat în sens anti-național, căcĭ pînă la unul eraŭ armîni rătăciță, renegați și orășenĭ industriași din breasla cizmarilor subțirĭ, croitorĭ, chiurcii, (cojocarĭ subțirĭ), fefcii (negustorĭ de fesurĭ) și emborĭ cu multă dare de mînă, toți filo-elenĭ.

Și unii și alții aveaŭ presimțirea că mergeaŭ să cucerească ceva... Și unii și alții aveaŭ idee că aŭ de revendicat un drept... De aceea, fără să li se dea vre-un ordin de sus, se înarmase fie-care cum putuse și pe ascunselea, căcĭ creștinii n'aŭ dreptul să poarte arme pe față în imperiul otoman.

Ast-fel, se puteaŭ vedea tinerĭ în floare purtînd ascuns în brîŭ, sub antereŭ saŭ vestă, vre-un pumnal, orĭ pistol, alții învîrtiaŭ în vînt și plesneaŭ din bice, orĭ vre-un baston plumbuit, și unul de la altul se entusiazmaŭ și 'și șopteaŭ:

— Să vie numaĭ cuțo-vlahii, că le arătăm noĭ.

Dacă ar fi fost să meargă în contra vre-uneĭ alte seminții, n'ar fi avut acelașĭ curaj, negreșit; dar cum în tabăra adversă eraŭ rude, verĭ, nepoți și chiar frați, se știaŭ unii pe alții și nu duceaŭ grija înfrîngereĭ orĭ a vre-unuĭ dezastru, ce nu și-l puteaŭ închipui.

O idee determina această mișcare socială și nicĭ de cum vre-o stare precară economică.

Aicĭ nu știa nimenĭ ce însemnează împuținarea orelor de lucru saŭ mărirea salariilor, puncte de căpetenie, ce determină grevele socialiste în zilele noastre.

Acolo lumea gravita împrejurul unuĭ ideal național, pentru care o parte din armînĭ intrase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în luptă și iată de ce un popor de aceiași origină, era divizat în două tabere vrăjmașe, gata să se extermine și să provoace o revoluțiune socială în imperiul otoman, aĭ căruĭ guvernanțĭ nicĭ nu visaŭ de ce se clocește ca să ia măsurĭ din vreme, să preîntîmpine răul.

Șiroc-Socac, strada principală a Bitoliei, care dă spre marile căzărmĭ, era înțesată de lume de toate vîrstele.

La fie-care fereastră a edificiilor din zisa stradă, se vedeaŭ maĭ multe capete de femeĭ și fete marĭ, de bărbațĭ, printre carĭ răsăria și cîte un chip cărunt.

Se știa de tot orașul că liceele romîn și grec se găseaŭ în ajunul unuĭ mare proces și fiindcă nu puteaŭ să prevadă de partea cuĭ va fi victoria, se grămădise în tot lungul stradeĭ, să vadă, carĭ sunt maĭ numeroșĭ, cine va defila întâĭ, ce va urma apoĭ.

Nicĭ poliția n'avea idee de toate aceste.

Din zorii zileĭ încă, Farșeroții în frunte cu Bucuvala, cum și lumea, care asistase la serbare, populase curtea liceului romîn.

Voinicii din Perivolii, Avdela, San-Marina, Crușova, Nijopoli, Gopeși, Aminciu și Resen, toate comune armînești, cînd aŭ văzut pe Tuliu în mijlocul lor, izbucnirĭ în urale entuziaste, ce făcurĭ să se cutremure pacînicii israeliți de peste drum, pînă cînd și dervișii de la geamia din spatele liceului furĭ atenți și căutaŭ pe Musa, să le explice pe limba lor, ce însemnează acest zgomot.

Printre eleviĭ munteniĭ frații Gușu și Sterghiŭ Perdich, deși eraŭ în cursul superior, totuși îșĭ păstrase portul lor și nu se orășenise încă, astfel că înfățișarea lor aducea cu a unor voevezĭ din basme. Apoĭ maĭ eraŭ frații Papa Hagi, Paul Hagi Joga, un voinic Veghiot, Sverca, Hercule și Leon — cel ce da cu barda în lună — iar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

printre Gopeşeni, Nijopoleni şi Cruşoveni răsărise în floare Pucerea, Otto, Cosmu, Hrisiclu, Şunda, Ghicu, Foni Capsali şi alţii.

Dăut şi Caraia Şcodreanul eraŭ singurii profesorĭ prezenţi, carĭ urmaŭ să conducă tineretul la faţa loculuĭ.

Prezenţa farşerotilor şi a lumeĭ, ce coborîse din Magarova îmbărbătă pe elevĭ.

Numărul armînilor atingea cifra de 200.

Indată ce se văzură cu toţiĭ în curtea liceuluĭ Caraia, secretarul, vorbi:

— La început nicĭ că ne-am gîndit să facem vre-o paradă din faptul descoperireĭ monumentuluĭ roman sub ruinele cetăţeĭ Pella.

Ne-am sfătuit între noĭ să mergem răzleţiţĭ în grupurĭ, grupurĭ într-acolo, ca să nu bată la ochĭ potrivnicilor noştri, ast-fel se explică motivul, ce ne-a făcut să nu maĭ invităm lumea formal la tedeumul, ce ne-am pus în gînd să'l oficiem, potrivit credinţeĭ noastre, pentru ca la urmă să comunicăm celor în drept rezultatul cercetărilor noastre în domeniul arheologic.

Dar prezenţa D-v. vine să ne schimbe programul. Vom porni decĭ in corpore la ora 1 p· m. purtînd în frunte drapelul liceuluĭ, care va fi înconjurat de un stat major, urmat de D-v. armînĭ!

Preotul Papa Dima, un armîn neaoş, proprietarul loculuĭ, se va găsi acolo să oficieze serviciul, după aceĭa Tuliu va vorbi în numele tuturora, şi sperăm să nu'ĭ lipsească inspiraţiunea momentuluĭ.

— Vă mulţumesc de onoarea ce-mĭ faceţĭ, D-le Secretar, şi voiŭ şti să'mĭ fac datoria, întrerupse Tuliu.

— Nu ne-am îndoit de inimoşia D-tale Tuliu, de aceĭa găsesc bine venită ocaziunea să'ţĭ adresez călduroasele noasrre felicitărĭ pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

triumful repurtat în Magarova pe tărîmul culturei naţionale.

De dimineaţă chiar, ne-aŭ sosit frumoase veştĭ din Magarova la *Vlah-Kafe*, unde corpul nostru obicĭnueşte să'şĭ ia cafeaua şi să citească ziarele romîne, ce sosesc cu ultima poştă.

Ştim tot ce s'a petrecut pe ziua de erĭ în Magarova, care, putem s'o spunem cu siguranţă, e cucerită pentru totdeauna. Afară de lumea noastră de faţă, credem să asiste la tedeum şi mulţĭ Bitolienĭ. Momentul de a repeti acţiunea din Magarova e binevenit şi noĭ trebue să profităm de el. Mişcarea aceasta, cum vedeţĭ, e pornită dintr'o necesitate a vremeĭ în care trăim, de cît prin v'ro sforţare din partea cuĭva. In privinţa ordineĭ şi a atitudineĭ noastre cavalereştĭ, cred că e inutil să ne ocupăm, de oare-ce ordinea şi bunul simţ ne guvernează. Acestea aveam de zis, înainte de a ne despărţĭ, pentru a ne revedea la 1 p. m., timp, ce-l credem suficient de a'l întrebuinţa fie care cu prînzul.

In urma acesteĭ cuvîntărĭ de ocazie, intendentul sună clopotul, care vestea pe elevĭ că sunt aşteptaţĭ la masă. Se grăbirà dar să treacă în sofrageria internatuluĭ, avînd în frunte pe Tuliu, Caraia şi Dăut.

Fărşeroţiĭ se aşezară sub umbrarul din curtea liceuluĭ, preparaţĭ cu proviziunile lor pentru ale gurei.

Era un tablou impunător să'ĭ fi văzut cum îşĭ împărţeaŭ între eĭ urda, brînza şi *bubota* (mălaiul) şi alte mărunţişurĭ şi cum tot tăcuţĭ ca la stînĭ, după ce-şĭ făcuse cruce Bucuvala şi l-aŭ urmat ceĭ-l-alţĭ, cum aŭ început a gusta cu poftă din bucate.

Eĭ aŭ avut vreme să se odihnească bine pînă ce să se întoarcă lumea, care plecase să prînzească prin familiĭ saŭ la birturĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intre elevi şi profesori, în timpul acesta, se stabileau punctele principale pe cari avea să le desvolte Tuliu.

Intre 11 şi 12 a aceleĭ zile, deşi era sfîrşit de Iulie, începuse totuşĭ să adie un vînt răcoritor din spre Peristera, ast-fel că lumea doritoare de a vedea defilarea liceelor, se grămădise pe strada cazărmilor. In colţul stradeĭ Eximezar se vede o casă impunătoare cu treĭ caturĭ şi două faţade, ce dau în cele două strade. Balconul din strada mare al acesteĭ case era înţesat de lume. Primul rînd era ocupat de un mănunchiŭ de domnişoare, cari se întreţineaŭ nerăbdătoare asupra evenimentuluĭ zileĭ.

Ele ştiaŭ totul ce se pregătea în rîndul grecomanilor; aflase că eĭ sunt înarmaţĭ şi grija le era mare, de a şti, dacă Armînii sunt pregătiţĭ să pareze orĭ-ce lovitură.

— Ce vor face armînii noştri, dacă vor fi surprinşĭ nepregătiţĭ, dragele mele — întreba una.

— Nu'ĭ cu putinţă, dragă Mie, căci ea era aceea care întrebase, îĭ răspunse Domnica. Armînii noştri aŭ prevăzut totul...

— Asta o presupui tu, Domnico; dar eŭ banuesc contrariul şi de aceea mă gîndesc, n'ar fi bine oare să'ĭ prevenim?

— Atuncĭ să aşteptăm aci şi cînd vor trece, îndată ce'ĭ vom zări din depărtare, să ne dăm jos şi să le şoptim în drum din treacăt, să fie prevăzătorĭ, să evite scandalul, interveni Marionca, surioara Domnicăĭ.

— Şi dacă nu vor putea să'l evite din cauză că va fi prea tîrziŭ, întrebă din noŭ Mia.

— Ştiŭ şi eŭ ce să maĭ zic, încheĭ Domnică.

— Ce oră este, fetelor, zise Mia.

— Un-spre-zece şi jumătate,

— Avem timp reluă Mia. Ştiĭ ce, Domnico? Noĭ amîndouă suntem iute de picior, haidem la liceŭ să le comunicăm planul grecomanilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce ziceţi, mamele noastre, nu'i bună ideia mea?

— Atunci repeziţi-vă pînă mai e timp, răspunseră Maria Moscopolita şi Lena, mama Domnicăi.

— Să mergem, grăi Mia, şi amîndouă fetele coborîră treptele şi într'o clipă fură în stradă.

— Grăbeaŭ svelte amîndouă, strecurîndu-se prin lume, ca şi cum nimic nu le-ar fi interesat din cele ce urma să se întîmple. In zece minute fetele ajunseră la poarta liceului, unde Musa gavazul veghia intrarea. Cînd îşi aruncară fetele privirile înăuntru, rămaseră uimite de numărul armînilor, ce văzură acolo.

— Căutaţi pe cine-va? întrebă Musa

— Da, avem să vorbim ceva d-luĭ Tuliu.

— Bine, mă duc să'l chem; aşteptaţi puţin.

Musa se duse să vestească pe Tuliu.

— Două armîne de-ale noastre te chiamă pînă afară „gione", zise Musa.

— Pe mine! exclamă Tuliu mirat.

— Da, te aşteaptă la poartă.

— Ia să vedem cine e, şi Tuliu se strecură printre Farşeroţi.

Cînd dete cu ochiĭ de Mia şi de verişoara luĭ, Tuliu făcu un pas înapoi.

— Voĭ aci! şi le strînse cu dragoste de mînă.

Pe buzele fetelor flutura un surîs îngeresc; Mia era cu totul emoţionată. Paşiră alăturea cîte'şi treĭ. Tuliu întrebă nerăbdător:

— Ce afacere vă aduce aci, dragele mele?

Domnica privi pe Mia şi observînd-o emoţionată, grăi:

— Uite ce e, Tuliu; voĭ poate nu ştiţi că grecomaniĭ şi-aŭ pus de gînd să vă atace. Am aflat că s'aŭ înarmat cu pumnale şi revolvere şi aŭ răspîndit zvon că vor să facă revoluţie.

Ne-am gîndit, eŭ şi cu Mia, să vă punem în curent cu planurile lor infernale, să nu vă gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sească nepregătiţi şi am dat fuga aci, înainte de a porni la Bucova.

Tuliu le strînse de mînă cu pornire, apoi grăi:

— Vă mulţumesc, îngerilor, că aţi veghiat în neadormire la postul vostru. O, Mie, cu ce voiŭ putea să-ţi răsplătesc devotamentul tăŭ!..

Apoi se adresă amînduror: Rămîneţi liniştite dragele mele, căci noi avem braţe puternice şi cum ştiţi, Fărşeroţii noştri nu se sperie de păpuşi. Le vom înfrîna pasiunea — dar în tot cazul bine aţi făcut, căci paza bună petrece primejdia rea... Ne vom înarma şi noi, dacă'ĭ vorba pe aşa ceva. Musa are drept să poarte arme, el va fi lîngă noi, şi la nevoie întregul luĭ arsenal de arme poate intra în activitate, pe lîngă bărbăţia noastră.

Vă mulţumesc din inimă încă odată, mergeţi acasă şi vă rog să fiţi liniştite.

Mia, care tăcuse pînă aci, se întoarse spre el şi în şoapte i se adresă:

— Aĭ duşmanĭ mulţi, Tuliu, şi mi-e frică să nu ţi se întîmple ceva... Caută a te pune la adăpostul primejdieĭ, căci viaţa ta aparţine naţiunei şi ni'ĭ scumpă nouă ca lumina ochilor... De mi-ar fi cu putinţă, de m'aşĭ putea opune prejudiciilor sociale, ah, cum te-aşĭ însoţi la faţa loculuĭ, pentru ca orĭ-ce aĭ păţi tu să păţesc şi eŭ...

Tuliu, drept orĭ-ce răspuns, adînc mişcat de cuvintele eĭ, o strînse de mînă, apoi îĭ şopti:

— Inger din senin, mă voiŭ gîndi că trebue să trăesc pentru naţiune, cum aĭ zis, şi pentru tine maĭ cu seamă.

Domnica rămăsese maĭ la o parte spre a'ĭ lăsa să'şĭ comunice între patru ochĭ taina inimeĭ.

— Să ne despărţim, dragele mele.

— D-zeŭ să te aibă în paza-ĭ, grăiră ele.

— Să vă audă El, maĭ zise Tuliu şi se în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toarse la liceu pe cînd fetele porniră spre casă.

Domnica însă, mai întorcînd capul, întrebă pe Tuliu :

— La ce oră porniţi ?

— La unu precis — şi dispăru în curte — unde comunică la ai săi veştile primite de la cele două armîne, cari fură bine-cuvîntate şi poreclite armîne inimoase, ce simţiau şi cugetau ca şi dînşii.

In urma acestor veşti, elevii se înarmară şi ei cum putură. Fărşeroţii aveau cu ei bîtele lor de corn, noduroase la un capăt, cari la nevoe se puteau preface în trăznete jupiteriane.

Nu mai rămînea mult timp şi liceul trebuia să pornească. Elevii se aranjară în ordine cîte patru la rînd.

Pe o latură se postase Dăut, pe cea-l'altă Caraia ; pe urma elevilor se orînduise fărşeroţii, magarovenii, tîrnovenii, nijopolenii, cruşovenii şi întreaga lume ce sosise din oraş.

De cum a pornit convoiul, cu steagul în frunte, pe strada liceului, cînd a ajuns în dreptul hotelului Europa spre a coti în str. Mare, dinspre brutăria lui Gheorşe-tatăl, se văzură cîţiva tineri, cari porniră în fugă nebună spre liceul grec.

Erau din aceî rătăciţi, cari aveau însărcinarea să pîndească aci şi la caz de vor vedea că armînii pornesc de la liceul lor înainte de două ore, să dea fuga să vestească pe grecomani, să le zădărnicească de va fi cu putinţă înaintarea.

Dar calculul lor a fost greşit, căci armînii înaintau spre căzărmi ca o armată numeroasă, în cît la vederea lor, lumea de pe stradă, de la ferestre şi balcoane, rămase uimită şi exclamă :

— A... a... iată armînii, armînii ! Dar de unde au răsărit atîţia ? Bre... bre... şi Fărşeroţi ! Să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vedem acum pe ceĭ-l'alțĭ, vor fi tot așa de mulțĭ, vor avea și ei steagul lor?

Curiozitatea lor însă a rămas nesatisfăcută, de oare-ce dînșiĭ, stabilind să pornească la ora 4, cea maĭ mare parte nicĭ nu sosise încă și capiĭ mișcăreĭ turbaŭ de ciudă, scrîșneaŭ din dinți și nu știaŭ ce să facă.

Căcĭ se gîndiaŭ că pînă la ora 4 armîniĭ vor fi și înapoĭ și toate proectele lor rămîneaŭ fără succes.

De aceĭa Gheorșe luă o hotărîre.

Zise camarazilor:

— Voĭ toțĭ, carĭ vă găsițĭ aicĭ, veți porni în fuga mare pe străzile lăturalnice, răzlețiți în grupurĭ micĭ, fără să se simtă de cine-va; veți străbate cîmpia prin dosul cazărmilor și la capătul lor veți aștepta sosirea noastră.

Ast-fel mărginașiĭ bitolienĭ, văzînd numeroșĭ tinerĭ fugind în spre *Bairmaale*, aŭ crezut că sunt în ajunul vre-unuĭ masacru general, idee ce-i făcea pe bieții oameni să se ascundă în pimnițĭ și să-și închidă porțile curților cu lacăte.

Dar tinerii fugiaŭ în ruptul capuluĭ trecîndu-ĭ miĭ de nădușelĭ. Cu chipul acesta, într'o dezordine complectă, grecomaniĭ se adunaŭ cînd în grupurĭ de cîte cincĭ, cînd de zece indivizĭ la capătul *cazărmilor albe*, de unde nu maĭ aveaŭ mult pînă la cetatea Pella.

Odată ajunșĭ aci gîfîiaŭ, își ștergeaŭ sudoarea de pe frunte, pe cînd cămășile lor se puteaŭ stoarce de nădușală, apoĭ se dedeaŭ lîngă zidul din dos al cazărmilor și la umbră ciuciți, așteptaŭ sosirea camarazilor cu Ghiorșe în frunte.

Soldații regimentuluĭ de nizamĭ, unii de corvoadă spălînd vasele, alții rufele, priveaŭ mirați la eĭ și nu'și puteaŭ da seama de ce se adună acolo ghiaurii aceĭa.

Armînii însă, carĭ fusese admirați de toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

semințiile pentru ordinea și disciplina lor, trecuse deja prin fața cazărmilor, lăsase la stînga cafeneaua „Avdi Pașa“ și acum oastea aceasta, făcînd la dreapta, suia dealul Bucoveĭ, unde pe vîrful luĭ se afla monumentul, care în cîteva minute fu ocupat aproape militărește în cele patru laturĭ de către Fărșerotĭ.

Aceștia la vederea sarcofagului, se prosternară, în genunchĭ și rezemîndu'șĭ frunțile de marmora albă, începura să sărute literile ce le povesteaŭ frumos și clar de trecutul lor glorios.

Eraŭ mișcațĭ adînc și privirile lor de vultur se roteaŭ radioase pe cîmpiile Bitolieĭ, coprinzînd orașul cu sutele luĭ de geamiĭ înalte, care se desfășura ca o panoramă feerică la reflexul razelor solare.

Și pe cînd poporul îșĭ desfăta privirile în zare de pe înălțimea Bucoveĭ, cobora spre monument pe o potecă șerpuitoare, un convoĭŭ de tinerĭ în uniforme, compus din 60 de inșĭ, și conduși de douĭ magiștri.

Era liceul bulgar, care venea din escursiunea, ce o făcuse la mînăstirea Bucoveĭ și acum dorea să vadă monumentul, cu atît maĭ mult, cu cît zărise din depărtare pe armînĭ și știaŭ de tedeum.

Respectuoșĭ, eleviĭ și profesoriĭ, îșĭ descoperirà capetele și tăcuțĭ, cu zîmbetul pe buze, se amestecarà printre armînĭ, avînd fie-care cunoștința sa, căreĭa îĭ cerea explicațiunĭ asupra epoceĭ și originei monumentuluĭ.

Înțelegeaŭ că e un patrimoniŭ al romînilor și se simțeaŭ fericiți de prietenia lor, cu atît maĭ mult cu cît și eĭ eraŭ disprețuițĭ de grecomanĭ, carĭ nu „catadixeaŭ“ să stea de vorbă cu dînșiĭ,

Colina întreagă era ocupată dar de un număr de 300 inșĭ aproape.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In momentul cînd preotul bine-cuvînta mulţimea şi începuse să oficieze, privirile tuturora fură atrase în partea cafenelei „Avdi-Paşa", căci auzul lor fusese impresionat de nişte chiote şi ţipete stridente, carĭ aduceaŭ cu urletele lupilor flămînzĭ la răspîntie în vremea iernei.

Ce se petrecea într'acolo?

Elevii liceuluĭ armîn îşĭ recunoscura potrivniciĭ. Da, eraŭ eĭ — grecomaniĭ, carĭ la sosirea luĭ Ghiorşe cu cea din urmă ceată de voinicĭ, aceştia dedese chiotele acelea şi în urmă porniţi în iureş, strigară într'un glas:

— Pe eĭ copiĭ, să nu'ĭ lăsăm să înceapă, căcĭ noĭ suntem pe pămîntul nostru.

Pe urma acestor înimoşĭ şi entusiaştĭ rasboinicĭ venea o droae de minorĭ între 15 şi 18 anĭ, ameninţînd cu pumniĭ în aer, escalambîndu-se, exploadînd în injuriĭ triviale la adresa cuţo-valahilor, cărora le promiteaŭ o straşnică bătae.

Incurajaţĭ de maĭ mariĭ lor, carĭ suiaŭ pe colină gîfîind, în pas gimnastic, spre grupa celor 300, copiĭ se aprovizionară prin buzunare şi prin sîn cu pietre de pe grămezile de pietriş aşezate pe marginile şoseleĭ, puneaŭ în praştie cîte o piatră şi o zburaŭ în mulţimea de la monument, după cum i se dedese instrucţiunĭ.

Cîte-va pietre zburate nimerise în mulţime: de aceĭa se observă o mişcare printre armînĭ.

— A ha... sunt îngîmfaţiĭ noştri de fraţi, carĭ vin să ne viziteze nepoftiţi, grăi Bucuvala.

Elevii bulgarĭ, observînd pe capiĭ grecomanĭ, carĭ veneaŭ împetuoşi, şoptiră prietinilor lor:

— Aceştia vin să facă scandal şi dacă s'ar adeveri bănuiala noastră, ne asociem cu voĭ; trebue să le dăm o lecţie zdravănă.

— Să îndrăznească numaĭ, răspundeaŭ armî-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nii că se vor întîmpla lucruri ce nu s'aŭ mai văzut încă în Bitolia.

Preotul tocmai sfîrșise serviciul și Tuliu trebuia să suie pe o tribună ad-hoc spre a vorbi.

— Iubit popor armînesc și voi prieteni cu cari străbunii noștri aŭ durat imperiĭ odinioară. Să ne descoperim capetele și să ne plecăm genunchiĭ în fața acestor *relique* sfinte, cari ne vorbesc într'o limba Dumnezeească de trecutul nostru glorios, de aceĭ ce ne-aŭ zămislit pe acest pămînt...

Tuliu vru să continue, dar glasul luĭ vibrător se opri brusc la auzul maĭ multor voci, cari exploadară în acelaș moment în apropiere:

— Minciună, infamie, jos, să piară acel ce a îndrăznit să înduce în eroare poporul!

Eraŭ ceĭ de la spatele căpeteniilor, cari se apropiase de grupa armînilor.

Și aceștĭ nenorociți rătăciți apostrofaŭ pe Tuliu în limba armînească. Ce ironie a soarteĭ!

Dar căpeteniile se isbiră de falanga formată din fărșeroți. Se făcu tăcere.

Ghiorșe înaintă semeț spre Tuliu urmat de aĭ săĭ, făcîndu'și loc printre mulțime, cînd Bucuvala sări în fața luĭ și 'l opri din mers.

— Staĭ! — răcni el și glasu'ĭ înfiora mulțimea. Ce cauți tu aci, palicarule bun de muzăŭ, haide, răspunde'mi?

Vorbea țintind cu ochiĭ pe semețul Gheorșe și învîrtind într'o mînă de capătul maĭ îngust bîta'ĭ de corn...

N'am să'ți daŭ ție socoteala oerule, ce ne aduce aci; voiŭ vorbi cu Caraia asupra cauzeĭ prezenței noastre la acest monument.

Caraia veni numaĭ de cît lîngă Gheorșe.

Bucuvala se stăpîni, de și era gata să'l facă fărîme pentru modul luĭ obraznic de a'ĭ răspunde.

Gheorșe limoniu la fața grăi:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu e nimeni altul în drept să ia în primire monumentul de cît noi fiii Elladei, de aceia vă somăm să vă retrageți de aci imediat, contrariu vă vom sili la aceasta.

— Domnul meu, pe ce vă întemeiați D-v. de a vă însuși acest drept, întrebă cu demnitate Caraia.

— Pe faptul că monumentul s'a găsit pe pămîntul strămoșilor noștri.

— Aĭ luat seama d-ta și amicii d-tale ce cîntă literele săpate pe piatra aceĭa?

N'avem nevoe de asemenea observațiuni, căci suntem acasă la noĭ și D-v. n'aveți nici un drept să vă amestecați, unde nu vă fierbe oala.

— Dar drept cine ne socotiți D-v., tinere, întrerupse Dăut, care tremura de mînie.

— Drept niște cuțo-vlahi, carĭ n'aŭ nicĭ o patrie, nicĭ o limbă și nicĭ un drept de a induce poporul în eroare.

— Murdarovlahi!! complectă Blacioti.

Poate că dialogul acesta s'ar fi prelungit încă mult, dacă la ultimele cuvinte ale lui Gheorșe și la insulta lui Blacioti, n'ar fi isbucnit ca un trăznet glasul lui Bucuvala:

— Secătura asta să insulte ce avem noi mai sfînt!... Ah, dar asta e peste firea mea să mai pot răbda! Pe eĭ voinicii mei, să curățăm pămîntul de lighioane!

— Pînă cînd, o! D-zeule mare, vom îndura insultele și rușinea asta din partea grecomanilor, strigă pe de altă parte moș Kendra.

Și a fost de ajuns ca glasul acestor doui armîni să fulgere prin inimi, ca din piepturile celor treĭ sute să isbucnească ca un uragan:

— *Moarte renegaților!*

Un tumult îngrozitor se produse pe colină.

Uriașul Bucuvala, ca un leŭ înfuriat, învîrti bîta în vînt și amenințător privi printre rîndu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rile grecomanilor în mîna cărora strălucea aci un pumnal, colo un revolver.

Coli Ghiza, Carapetra, Vlaho Iani, Şcreta şi fraţii Ianula făcură aceiaşi mişcare ca şi şeful lor şi aşteptaŭ semnalul.

Gheorşe scoase revolverul din sîn şi vru să ţintească cu el în Bucuvala.

Dar a dat greş nenorocitul, căci Bucuvala, care era în apropiere, îl isbi cu partea noduroasă a măciucei şi în aceiaşi clipă îi repezi una la moalele capului în cît Gheorşe căzu grămadă la pămînt.

Fărşeroţii făcură acelaş lucru în rîndurile tovarăşilor lui, cari nu făceaŭ alta acum de cît să se apere unii cu pumnalele, alţii trăgînd focuri în rîndurile mulţimii.

O învălmăşeală teribilă se produse între elevii beligeranţi pe de altă parte.

Lupta era şi mai disperată piept la piept între aceĭ ce n'aveaŭ arme.

Unu căuta să sugrume pe vrăjmaşul săŭ înfigîndu'i degetele în gîtlej. Altul se da doui paşi înapoĭ şi cu piciorul izbea în pîntece pe cel-l-alt. Dincolo un altul, mai voinic de cît vrăjmaşul, îl înşfăca de iie, îl sălta pe sus, apoi îl repezia de vale. Intre aceste, ţipete ascuţite spintecaŭ văzduhul. Şi totuşi mulţi luptaŭ pe tăcute, o luptă înverşunată, nimicitoare.

Ţinta mai multor grecomani era să răpue pe Tuliu. Unul înalt cît o prăjină îl urmări cu pumnalul în mînă, îl ajunse şi vru să i'l înfigă în abdomen. Tuliu îl sprijini cu mîna şi coltul pumnalului de lîngă mîner i se înfipse în podul palmeĭ. Sîngele ţîşni din mîna lui Tuliu şi cu toate acestea el lupta pe tăcute să desarmeze pe vrăjmaş. Tuliu îi infipse o mînă în gîtlej şi lunganul gîfîia, însă era încă stăpînul situaţieĭ, cînd de la spate simţi o lovitură ca de trăznet la moalele capului. Sîngele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

țîșni în susur, lunganul se clătină, pumnalul îi căzu din mînă.

Tuliu era scăpat.

Dar Bucuvala, căci el era care îl isbise, nu se mulțumi numaĭ cu atît, ci voi să nimicească pe ucigașul luĭ Tuliu. Îl înșfăcă dar de pîntece, îl sălta pe sus și repezindu-se cîțĭ-va pașĭ spre curbătura dealuluĭ, îl asvîrli din înălțime pe niște stîncĭ colțuroase de carĭ își zdrobiĭ creerii.

Pe cînd se petreceaŭ acestea în jurul luĭ Tuliu, fraților Gușu și Steriu Perdic, purtătorii drapeluluĭ, secondați de colegii lor, luptaŭ vitejește apărînd cu piepturile onoarea steaguluĭ de a nu fi pîngărit de vrăjmașĭ, carĭ voiaŭ să'l sfîșie.

Între aceste nouĭ țipete se auzirà în apropiere. Gorciu, unul din elevii armînĭ, simți o împunsătură printre coaste.

Vrăjmașul luĭ vru să'și peardă urma prin mulțime, dar bîta luĭ Coli Ghiza îĭ sfredeli creerul. Căzu și acestà lungit, gemînd.

Minoriĭ, la vederea căpeteniilor lor, carĭ se svîrcoleaŭ pe jos înțărînați și însîngerați, începură a țipa lung și ascuțit, unii fugind din deal spre șosea să vestească autorităților revoluțiunea.

Bucuvala și tovarășiĭ luĭ voiaŭ să limiteze numărul morților, de aceĭa se mărgineaŭ să dezarmeze pe grecomanĭ izbindu-ĭ numaĭ peste mînĭ.

Și acest războiŭ civil, care se desfășura pe colină n'a scăpat privirilor pietonilor și eliteĭ, ce eșise cu trăsurile la plimbare. Nicăruși, văzuse lupta, dete ordin vizitiuluĭ să întoarcă numaĭ de cît trăsura și să mîie repede la comandamentul garnizoaneĭ din apropiere.

In cincĭ minute „nobilul grec“ fu în fața comandantuluĭ, căruia expunîndu'ĭ grava situație, dete ordin să sune trompeta pentru chemare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În cîte-va momente un batalion de soldaţi eraŭ în picioare cu baioneta la arme, care primi ordin să înconjoare dealul Bucoveĭ şi să prindă pe revoluţionarĭ.

Un căpitan de nizamĭ se puse în fruntea lor şi soldaţiĭ porniră în marş forţat.

Din deal străbăteaŭ în depărtare ţipetele celor schilodiţi. Mulţi fusese răniţi de pietrele asvîrlite cu praştia de către minoriĭ, carĭ operaŭ la vale.

Caraia, Tuliu, Dăut, carĭ eraŭ apăraţi acum ca de un zid format de către Fărşeroţi, îngroziţi de acest măcel între fraţi, îşĭ ziceaŭ: voĭ aţi căutat pricina, noĭ n'am voit să se verse sînge. Cază păcatele pe capetele acelor, carĭ v'aŭ rătăcit.

Eleviĭ bulgarĭ avură şi eĭ eroiĭ şi răniţiĭ lor.

Grecomaniĭ, văzîndu-se decimaţi, în cele din urmă aŭ luat-o la fugă şi conducătoriĭ.

Fărşeroţiĭ însă, văzîndu-ĭ că se împrăştie ca nişte potîrnichĭ, porniră în iureş după eĭ.

Eleviĭ şi poporul ĭ-a imitat, nevoind să-ĭ lase să se facă nevăzuţi, căcĭ răspunderea urma să cadă asupra agresorilor — ast-fel că teatrul luptеĭ îşĭ schimbă direcţiunea şi locul.

Eleviĭ fugeaŭ în tiraliorĭ după grecomanĭ să le împedice fuga. Dar pe cînd se petreceaŭ aceste la poalele dealuluĭ Bucoveĭ, de odată răsună o trompetă, apoĭ răsări din spre căzărmĭ un escadron de cavalerie, iar din spre cafenea sosea în pas gimnastic un batalion de nizamĭ, carĭ înconjurară pe fugarĭ încet, încet, cu baionetele la arme, îĭ strînseră ca într'un cerc pînă ce'ĭ uniră cu grupa armînilor.

Căpitanul escadronului cavalerieĭ comandă armateĭ să stea, apoĭ strigă către mulţime să nu facă nicĭ o mişcare, contrariŭ pînă la unul vor fi împuşcaţĭ.

Se formară pe loc două grupurĭ: prima ro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mîno-bulgară, a doua compusă în majoritate din minorî. Comandantul, observînd pe profesorî, le ordonă să vie lîngă dînsul. Daut, Caraia şi Tuliu precum şi magiştriî bulgarî se apropiară.

— Cum aţi îndrăznit să vă răsculaţi în împărăţia Sultanului? Aţi provocat vărsare de sînge printre supuşi imperiului şi răspunderea voastră e grea din cale afară...

— D-le căpitan, grai Caraia în limba turcească, ne constituim prisonierî şi vă rugăm să ne duceţi la Seraî (palatul justiţiei) unde ne vom da socoteală de fapta noastră înaintea valiului, representantul M. Sale Sultanului.

— Da, sunteţi prizonieriî mei — şi se întoarse către armata, căreia îi comandă să pornească.

Acelaşi lucru îl făcu şi comandantul batalionului.

— Sunteţi toţi, orî a maî rămas cine-va pe loc.

— Sunt 4 morţi, d-le căpitan, şi cîţi vor fi greu răniţi nu putem şti.

Căpitanul nizamilor ordonă ca doi soldaţi să se detaşeze spre a păzi pe ceî căzuţi pînă la noi dispoziţiuni.

Convoiul porni dar, înconjurat de toate părţile de armata imperială.

Vestea sinistră se lăţise în tot oraşul şi acum un val de lume se revărsa din strada mare din spre Bair şi ceair spre dealul Bucoveî.

Dar lumea aceasta n'apucase să ajungă nicî în dreptul cazărmilor, cînd se arătă oastea imperială ducînd pe prizonierî la mijloc cu carî se îndreptaŭ spre Seraî. Pe drum se vedeaŭ mume, surorî, vere şi rude disperate, căutînd spre convoiul, care păşea tăcut şi grav, că doar îşi vor recunoaşte copiiî.

Dar ţipetele mumelor se repetaŭ, surorile le-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ținaŭ îndată ce'și vedeaŭ copiĭ și fraților răniți, legați la cap saŭ la mînă cu vre-o batistă înroșită de sîngele închegat, ce se scurgea din rană.

Acele, carĭ nu'și putuse vedea copiiĭ în rîndurile prizonierilor, fugeaŭ nebune de durere, disperate, cu părul despletit, țipînd pe ceair în spre locul luptei, căci li-se spusese că aŭ rămas și morți pe cîmp...

Jalnică și mișcătoare era întrarea prizonierilor în oraș.

Cînd convoiul ajunse în dreptul balconuluĭ, unde așteptaŭ Mia, Domnica și Mărioara, țipete ascuțite umplură spațiul, fapt ce făcu pe cei de jos să-și arunce privirile spre balcon.

Era Mia și verele luĭ Tuliu, carĭ la vederea luĭ cu mîna legată și sîngerîndă, aŭ țipat de groază.

In popor era o fierbere cum nu se maĭ pomenise în Bitolia: comentariile lumeĭ stabileaŭ ca conclusiune că armînii s'aŭ dus pacînicĭ să oficieze un tedeum și că grecomaniĭ fusese agresoriĭ, că în rîndurile celor d'intîiŭ fiind și Fărșeroțiĭ, ceĭ din urmă nu 'și-aŭ măsurat primejdia, cînd aŭ provocat conflictul.

In fine, toțĭ eraŭ de acord de a vești pe grecomanĭ, carĭ aŭ proectat atacul în cancelaria Eforieĭ.

Acum rămînea a se ști ce măsurĭ va lua autoritatea imperială... Pentru victimele căzute va condamna ea un număr de 300 de inși?...

Și nimenĭ nu era în stare să dea un respuns afirmativ și categoric. Ceia ce se bănuia era că justiția turcească nu va ridica diapasonul și se va mărgini la amenzĭ în folosul statuluĭ — de vreme ce revoluțiunea nu era de ordin politic, ci ghiaurii între ghiaurĭ s'aŭ bătut...

Ast-fel s'a și întîmplat, căcĭ după treĭ zile de detențiune, în urma lămuririlor date de inspectorul școlar romîn, care era un factor în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

semnat al statului otoman, s'a dat drumul tuturor prizonierilor aĭ căror părinţĭ aŭ fost impuşĭ la o amendă în folosul statuluĭ pentru dezordinĭ provocate...

Mişcarea aceasta socială, care tindea la înălţarea unuĭ edificiŭ pe ruinele uneĭ lumĭ ruginite, a reclamat jertfe şi sînge omenesc,— ca orĭ ce aşezămînt secular... Sîngele vărsat era botezul naţional al romînismuluĭ, care începea să se afirme triumfător în prejudiciul uneĭ ideĭ falşe, ce stăpînise atîtea veacurĭ pe armînĭ.

VI

In Bitolia aproape toate meseriile se află în mîna armînilor. Începînd cu bijutieriĭ, ceasornicariĭ, gravoriĭ în metale şi sculptoriĭ în lemn, apoĭ trecînd la croitorĭ de dame şi bărbaţĭ, cismarĭ subţirĭ, chiurciĭ (blănarĭ), sîrmacheşĭ, abagiĭ, tîmplarĭ, tufeccĭĭ (reparatorĭ de arme), fefciĭ (carĭ confecţionează fesurĭ), etc. toţĭ sunt meseriaşĭ romînĭ. Numaĭ samargiĭ sunt bulgarĭ, iar turciĭ în majoritate se ocupă cu comerţul.

Există în Bitolia o stradă numită „Vlahcearşi“, pe o lungime de 500 pînă la 600 metri, care începe de la hamamurĭ (băĭ) şi se termină cam în apropierea halei pescăriilor, unde pe ambele laturĭ se văd prăvăliĭ, avînd acelaş plan, fără nicĭ o deosebire de la una pînă la alta, despărţite printr'un paravan de scîndurĭ.

Prăvăliile aceste cu chepenguri groase, carĭ se deschid de jos în sus, rămînînd în timpul zileĭ ridicate în sens orizontal, sunt ale armînilor din comunele Magarova, Tîrnova şi Molovişte.

Aci se cos hainele de dimie albă ale Fărşeroţilor, saricile flocoase, orĭ căndueele grămosteneştĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fie-care prăvălie are de-asupra o cameră spațioasă pentru dormit, căci atît patronii cît și calfele și ciracii în zile de lucru rămîn aci, și nu sue în comună de cît Sîmbătă seara pentru a cobori Luni dimineața la tîrg „în păzare“.

Luni e mare tîrg în *Bitule* și Vlahcearși e cea mai animată piață, unde coboară cu sutele romîncele din satele vecine spre a-și desface ciorapii, „pîrpozile ori lîpuzi“ cum le numesc ele, împletită la șezătoare „bîrțat saŭ țicnaprefti“.

Tot la Vlahcearși fărșeroții își desfac brînzeturile.

Intrarea în aceste prăvălii se face prin cîteva scări de lemn, cari conduc în verandă, pe pardoseala căreia se află întinsa o rogojină, unde lucrează calfele sub privigherea patronilor.

In veranda fie-cărei prăvălii se pot vedea 10 pînă la 15 calfe, cosînd pe genunchi, căci, atît patronul cît și personalul lui nu șed pe scaune.

E zi de tîrg și Vlahcearși geme de lume.

Femei înșirate pe două rînduri își aŭ expuse pe caldarîmul alb numeroase perechi de ciorapi albi, desenați în rîuri de flori pe la vîrfuri, cum și cămăși de pînză albă, fină și burangic; nu departe se află expuse bradoaice pline cu brînză, burdufuri, lapte îngroșat în putinee, în fața cărora staŭ nerăbdători proprietarii lor învestmîntați fărșerotește.

Pe lîngă un stoc însemnat de asemenea marfă stă Simu Birina cu ochii în jos, răsucindu-și nervos mustața și pare gînditor omul.

Din spre hamamuri vine un șir de catîri, asini și cai purtînd saci cu cărbuni de lemne, o altă caravană vine de mai departe încărcată cu buți pline cu vin de Neagușta și tot așa trec pe aci noui încărcături cu bucate îndru-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mîndu-se spre halele, unde se desfac asemenea mărfuri.

E o îmbulzeală de nedescris. Femeile se văd nevoite să-şi schimbe locul, să se apere cu mîna de caravanele, ce nu mai iaŭ sfîrşit, ori să scoată furca din brîŭ şi să amenințe calul acela nebunatic, care simțind că se apropie de conac, îşi iuteşte de la sine paşii şi din nebăgare de seamă copita lui vine în atingere cu pulpana celuia, ce îi stă în cale.

De cum îşi fac aparițiunea chirigiĭ pe urma caravanelor, în cămeşile lor soioase, cu creţurĭ pe de nainte, cu tîrlecul pe cap adus cam pe sprînceană, încălțați în opinci cu vîrfurĭ aduse, încep a se auzi țăcănituri de foarfecĭ din ambele laturĭ ale pieței Vlahcearşi şi calfele celor d'intîĭ prăvăliĭ, carĭ daŭ semnalul, sunt imitate de camarazii lor din prăvăliile următoare şi aşa pînă la cea din urmă prăvălie.

Ei țăcăne foarfecile după o sistemă oarecare, ce formează un fel de limbaj ştiut numaĭ de dînşiĭ.

Dar iată din partea *tîrgului inului* o grupă de 20—30 bulgăroaice, maĭ toate tinerele, învestmîntate în costumele lor curioase, încinse pe la mijloc cu brîne negre, împletite, avînd forma unei funiĭ şi lungĭ de vre-o cîte-va zecĭ de metri; ele nu se pot încinge singure, ci cu ajutorul uneĭ femeĭ, care ține capătul cel-l'alt, pe cînd prima se tot învîrteşte înconjurîndu-şi mijlocul cu brîul şi apropiindu-se de capăt, cu cît se tot învîrteşte.

Operația încingereĭ ele o fac pe stradă şi în loc să ție ca talia lor să fie svelță şi subțire, din contră 'şĭ-o îngroaşe cît pot maĭ mult în cît privindu-le din apropiere cine-va, are iluzia că vede niște boloboace în mişcare.

Bulgăroaicele îşi poartă brîul atît iarna cît şi vara pe căldurile cele maĭ marĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Podoaba lor cea mai de seamă este brîul, menit să le ascundă desăvîrşit formele.

Pe cap poartă un fel de tablietă cu bibiluri şi din cari cad pe spate nişte ciucuri. Pe dedesubtul tablieteí, pe cap şi pe tîmple, sunt mai multe legături, aşa fel puse ca să facă un unghiu ascuţit spre frunte. Pe sub bărbie şi pe sîn aŭ paftale mari de-asupra brîuluí.

Sentimentul frumosuluí, al căruí grad de desvoltare se oglindeşte îndestul în portul arătat, nu se manifestează la femeile acestea de cît într'un amestec al culorilor celor mai ţipătoare.

Iar la manifestarea frumosuluí în forme, ele n'aŭ ajuns încă, de aceía şi ascund formele.

Vioiciunea, care adesea la femeile altor popoare ţine locul frumuseţeí, lipseşte cu totul bulgăroaicelor. De şi molatice, par sănătoase, supuse la muncă, iar curăţenia şi ordinea nu pare să le fie o necesitate... In picioare n'aŭ nicí un fel de încălţăminte şi aşa gătite trec la tîrgul femeilor, tăcute, cu ochií în pămînt ca nişte mirese.

Calfele aŭ prins nota ridicolă şi în loc de orí-ce altă vorbă, pun în activitate foarfecile, care ţăcăne satiric în tot timpul cît defilează slavele pe d'înaintea prăvăliilor.

Eí n'aŭ timp să stea acum de taifas ca în zile de sărbătoare, să presare cu epigramele lor ticluite instantaneŭ portul bulgăroaicelor, orí al chirigiilor armăuţí, carí se fac n'aude nu vede, de şi ştiŭ că pe socoteala lor întră foarfecile în activitate.

In treacăt doar măsoară din ochí, răzbunător, pe vre-o calfă, daŭ din cap murmurînd printre buze vre-o înjurătură şi trec mai departe pe urma cailor şi catîrilor, pentru a ajunge la conac.

Calfele nu ţin în seamă ciuda celor ce li se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

par lor că trebue să fie luaţi la vale şi privindu-se unii pe alţii de la locul unde cos, rîd de multe-ori pe înfundate pentru a nu atrage atenţia patronului.

Să nu'l ducă nenorocul în piaţa Vlahcearşi pe cel ce s'a călit la vre-un han şi fără voe ar umbla pe două cărări, căci calfele croitorilor armîni sunt în stare să-l aducă repede la trezire.

Ciracii lor în asemenea împrejurări, iuţi de picior cum sunt, se apropie de beţiv, îi înfig acul pe la spate de care atîrnă o coadă lungă şi de aci încolo rîsul şi chiotele se ţin lanţ pînă ce alcoolicul se pomeneşte luat pe sus de hamalii evrei, cari execută cu succes actul final al comedieï... De acela ceï ce obicînuesc să se dreagă... se feresc ca de foc să dea prin Vlahcearşi.

Ast-fel se petrec lucrurile în numita piaţă, unde domneşte armînimea.

Aci cu greu şi numaï printre vîrstele cărunte se va putea găsi un analfabet. Toţi tineriï ştiu ceti şi scrie şi vorbesc prin semne din ochi saŭ mînă.

Pentru fie-care seminţie aŭ cîte o poreclă: Evreului 'ï zic „motur“, turculuï „porintu“, bulgaruluï „ocan“, greculuï „zarif“. Şi aceste porecle nu's aruncate în vînt, ci însemnează că cel d'intîiu e murdar, al doilea e îndulcit, al treilea are cap gros, al patrulea e croit din subţire, adică filfison.

Aŭ o limbă convenţională cu metafore şi aluziuni, aşa în cît streinul nicï o-dată nu poate bănui că de el e vorba.

Cu puţinul lor cîştig şi cu economia la baza vieţeï lor, duc un traiu mulţumitor, sunt sprintenï, vioï, totdeauna curaţi, veselï, vorbăreţi, spiritualï şi un fel de satirï pentru neamurile străine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru întreg personalul prăvăliei patronul dă 40 parale ciraculuĭ să aducă de la hanul din apropiere mîncare; dacă'ĭ zi de post o strachină cu fasole, dacă'ĭ zi de dulce o porție cu mîncare și pentru rest pîine neagră.

Ciracul îșĭ cunoaște meseria. El va merge la hangiŭ, îĭ va cere o strachină cu fasole și daca nu 'ĭ-o umple, apoĭ printre rîsete și glume, înșfacă el caucul și maĭ toarnă o bună porție în strachina pe care trebue să o aducă plină. De aci trece la băcan să'ĭ pună unt-de-lemn de Volo și, pe cîtă vreme băcanul e ocupat cu punerea unt-de-lemnuluĭ, ciracul înșfacă neobservat în pumn sarea și piperul, adese-orĭ vre-o limbă două de icre roșiĭ, din cele tescuite în butoiŭ, pentru care bravură știe el că va primi un *zece* la conduită din partea calfelor.

Boabele de fasole se mănîncă de calfe cu vîrful aculuĭ, iar zeama se legumește cu miezul de pîine în așa fel, în cît toțĭ sunt săturațĭ la finele meseĭ.

La una din camerile de sus ale prăvăliei luĭ Delinușĭ din numita stradă, se adunase maĭ mulțĭ patronĭ în ziua acea și se discuta cu multă aprindere asupra evenimentelor petrecute cu treĭ zile maĭ nainte, în dealul Bucoveĭ. Aci se aștepta sosirea Fărșeroților, de a căror vitejie se dusese vestea în tot orașul.

Dintre calfele lor, ceĭ maĭ în vîrstă luase parte la memorabilă luptă și în timpul celor treĭ zile cît aŭ fost deținuțĭ se simțise lipsa lor în Vlahcearși.

Și pe cînd acum tîrgul era în toiul luĭ, se văzu Costa, fiul luĭ Ianula cel mare, percurgînd în fuga mare Vlahcearși și anunțînd din prăvălie în prăvălie că vin Fărșeroțiĭ. Costa, după ce anunța pe Delinușĭ, se repezi la Simu Birina, care'l trimisese să cerceteze și să'ĭ aducă noutățĭ de situația lucrurilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La auzul celor spuse de Costa, Simu tresări.

— I-aĭ văzut tu cu ochiĭ tăĭ?

— Da, cînd eşeaŭ din poarta seraiuluĭ.

— Şi pe cine anume aĭ văzut?

— Pe toţĭ aĭ noştri, carĭ aŭ pornit-o veselĭ spre Vlahcearşi.

— Era şi Kendra şi Tuliu în mijlocul lor?

— Da, eraŭ şi eĭ şi le ziceaŭ că'ĭ vor lua la stînĭ, unde trebue să serbeze victoria. Ţi! ce bine îmĭ pare că aĭ noştri aŭ eşit victorioşĭ! Are să fie frumos de tot în deal...

Pe cînd Costa se bucura de toate acestea, Birina părea din ce în ce maĭ îngîndurat.

Dar în momentul acela i se păru că zăreşte în apropiere pe Dimce morarul, care se oprise în dreptul uneĭ femeĭ şi căuta a se ajunge din preţ.

— Să eĭ seama să nu se fure ceva Costa! Eŭ mă duc să încasez o datorie; nu voiŭ întîrzia mult.

Şi Simu, care nu voia să'ĭ dea de bănuit luĭ Costa că vrea să vorbească cu Dimce, îl pîndi pe acesta pînă făcu cumpărătoarea, apoĭ se luă pe urma luĭ şi cînd coti în strada evreiască, iuţi pasul şi la o distanţă oare-care fu în dreptul luĭ Dimce.

— Noroc Dimce!

— A... să trăeştĭ D-le Simu!

— Unde te ducĭ Dimce?

— Mă duc la han să încarc calul şi să plec la Dihuva.

— Bine, bine Dimce.

Apoĭ misterios:

— Astă-zĭ vor sui şi prietenĭĭ în comună, mîne saŭ poĭmîne m'am informat că vor merge la stînĭ... cred că n'aĭ uitat promisiunea...

— Cum să uit, vaĭ de mine, D-le Simu! Eŭ n'am uitat de loc... Ba într'o zi era să'ţĭ aduc vestea pe care o aşteptĭ, dar nu era singur...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Știu: am aflat că era însoțit de dascălul Sîrmacheși.

— E... acum mă crez ce spui.

— Nu-i nevoe de altă lămurire; e vorba de astă dată să nu perzi ocazia.

— Fii pe pace.

Poate că ți-a mai rămas ceva de tîrguit și ai fi isprăvit banii... Poftim să se găsească la D-ta acest medgid (5 lei).

Dimce luă moneda zicînd:

— Să trăești D-le Simu, cu asta mă îndatorezi mult.

— Nu face nimic Dimce; caută și veghiază la postul D-tale.

Se strînseră de mînă și se despărțiră.

Simu fu înapoi după un sfert de oră, unde găsi pe Costa cîntărind unuia cumpărător bitulean o brădoaică cu brînză.

Pe cînd Simu dedea întîlnire lui Dimce în strada evreiască, în Vlahceargi Farșeroții își făceau intrarea triumfală.

Abia apărură din spre hamamuri, căci veneau din piața Chiurciilor sau Beledie, și foarfecele calfelor intrară în activitate, dar de astă dată ele aveau o însemnătate cu totul alta, care se traducea printr'un *uraaa!* trăiască Farșeroții! și era veselie ne mai pomenită pe toate fețele.

La vederea lor, femeile, ca și cum ar fi fost de mai nainte înțelese, se ridicară în picioare și'i urmăreau cu ochii plini de mîndrie legitimă, căci nimeni din cei străini neamului lor nu le semăna la chip...

— Uite și Bucuvala, grăiră ele în extaz.

Apoi o vecină a moșului Kendra:

— Priviți pe Celnicul Kendra și pe Tuliu rănit... surioară.

Ceata Farșeroților se opri nu departe la prăvălia lui Delinuși, unde mai sosiră Sîrmacheși,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nicol, Ciuli și Maimuca profesorí, să-și vadă colegul, care luase parte la insurecțiune.

— Fiți bine veniți între noi, să trăiți „gioni“ (voinici) fărșeroți, grăi Delinușí, care fu urmat de ceí presenți :

— Trăiască !

Toți se grăbeaŭ să strîngă de mînă pe apărătorii neamuluĭ, carí suiaŭ acuma în camera de sus a prăvălieí luí Delinușí, cu vedere poetică spre Dragor și „bizustene“.

Prezența lor alimenta în mulțime discuțiunea și comentariile asupra revoluțiuneí.

Aceí din armînií meseriași, carí luase parte la luptă, povesteaŭ celor setoși de veștí și de amănunte precise asupra modului cum s'a început lupta, cum și peripețiile.

Se apoteoza curajul și mărinimea Fărșeroților, cu deosebire vitejia și prevederea luí Bucuvala, mulțumită căruía s'a limitat numărul morților, căcí grecomaniĭ fiind înarmați, ar fi curățit mulți din aĭ noștri, dacă nu i-ar fi desarmat Bucuvala.

In urma acestora o idee veni să stăpînească pe tineret și anume, cînd vor fi cu toții Duminica acasă, să meargă la stîní, să manifesteze în onoarea fărșeroților, carí aŭ salvat cinstea neamuluĭ. Și între aceste, cîntecele veneaŭ să prea-mărească numele eroilor.

In camera prăvălieí luí Delinușí, unde urma să prînzească Fărșeroții, suiră profesorií.

Cînd fură față în față, se îmbrățișară cu căldură și în ochí, luptătorií avură lacrimí.

— După cum ne-am informat, a fost lată de tot, fraților, întrebă Sîrmacheși.

O revoluție în toată puterea cuvîntuluí, iubiții meí, dar ne putem mîngîia că am fost stăpînií situației, mulțumită acestor viteji, răspunse Tuliu.

— Am prevăzut noí furtuna, zise Bucuvala;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de aceĭa am ţinut să luăm parte de aproape. Trebue să regretăm nenorocirea, ce a isbit cîte-va familiĭ de armînĭ rătăciţĭ, dar vina nu e a noastră; urma să se găsească printre eĭ cîte-va capete deştepte, să le atragă luare aminte asupra primejdieĭ, ce'ĭ ameninţă, căcĭ noĭ, la urma urmeĭ, nu puteam lăsa floarea armînimeĭ pradă revolverelor şi cuţitelor lor.

Le-am dat o lecţie pe care credem să nu o uite grecomanĭĭ, cît or fi.

Trebue să se ştie de azĭ înainte că armînimea e puternică în Macedonia şi să nu dea D-zeŭ să ne ajungă cuţitul lor la os, că va fi vaĭ de vrăjmaş!

Cu treĭ zile de închisoare am răscumpărat libertatea gîndireĭ şi a limbeĭ noastre; nu ne vom teme chiar cînd viaţa ni s'ar cere pentru a ne afirma şi întări naţiunea armînească în toate drepturile eĭ.

Pilda dată de noĭ va fi imitată de armînĭĭ satelor, acolo unde se vor simţi jigniţĭ, batjocoriţĭ de grecomanĭ, cum am fost noĭ în mijlocul unuĭ oraş înaintat, unde se zice că trăesc mulţĭ învăţaţĭ.

„Gionele" nostru Tuliu va bine-voi să maĭ ţie cuvîntări de felul aceleia din ziua Sfinţilor Apostolĭ şi apoĭ lasă... că mare-ĭ D-zeŭ şi pentru noĭ...

Şi Bucuvala făcu un gest cu mîna ca şi cum ar fi vrut să le spună că Cel a tot puternic veghează destinele naţiunilor şi nu va permite ca cei slabĭ şi rătăciţĭ să se suprapue lor.

Toţĭ ceĭ de faţa, carĭ luaseră parte la serbare, afirmară:

— Ce e drept, a fost sublimă cuvîntare luĭ Tuliu şi fie-care cuvînt ne-a pătruns în suflet, aşa în cît de atuncĭ încoa par'că am fi alţĭĭ, maĭ mîndri, maĭ puternicĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Să-ți trăiască Kendro, îl felicitau pe bătrîn, care ascultase pînă aci.

— Vă mulțumesc, fraților, să trăim cu toții, să ne bucurăm de isbîndă.

Da acum, după cele ce-mi văzură ochii pot muri cu cugetul împăcat, căci am constatat că armînimea nu va pieri nici odată în Macedonia.

— Ai să mai trăești tată, să vezi și isbînda cauzei, care a provocat acest eveniment pe care-l sărbătorim în inimi.

Moș Kendra pricepu aluzia lui Tuliu, de aceia încheie;

— Să te audă sfîntul fiule, dar un lucru trebue să se știe: pădurea e a noastră... ce are a face că ea conține uscături, cari vor peri de la sine, mai de vreme, mai tîrziu.

Să ne îngrijim de vlăstare, căci uscaturile nu mai sunt bune de cît pentru foc.

Moș Kendra făcea aluzie la Lala și la Mia. Uscătura din pădure pentru Kendra era Lala și vlăstarul Mia.

Moșu se gîndea că Lala va rămîne același și se împăca în suflet că fică-sa va rămîne o credincioasă a romînismului.

Bătrînul era un idealist în felul lui și ar fi vrut să povățuiască pe Tuliu să se ridice deasupra amorului pămîntesc, dar nu era nici locul nici timpul, de aceia suspină și tăcu. Aluziunea a fost înțeleasă de Bucuvala și de Sîrmacheși, inițiați în cauză, dar nu în felul cum o concepuse moșu.

Amîndoi dădeau dreptul lui Tuliu, înțelegeau puterea de îndărătnicie a lui Lala, dragostea dintre tineri și piedicele, ce ar fi întîmpinat la infinit pentru isbînda visului lor, dacă nu s'ar fi întrebuințat o diplomație față de fanaticul grecoman.

Bucuvala grăi:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eŭ sper că în scurtă vreme, în comunele noastre cel puţin, să nu mai rămînă nicĭ unul să cugete şi să simtă alt-fel de cum cugetăm şi simţim noĭ. Spera *gione*, şi nu gîndi rău de nimenĭ şi de nimic. Ceea-ce ţi'ĭ scris pe frunte trebue să păteştĭ.

In urma acestora li se aduse de ale mîncăreĭ pe nişte mescioare rotunde, de către bucătarii din apropiere.

Prînzul acesta îl dădea Delinuşĭ în onoarea Fărşeroţilor, carĭ o-dată cu sfinţitul soarelui suiră la o l-altă în Magarova.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARTEA A TREIA

I

Cinci zile lipsiseră căpeteniile Fărşeroţilor de la stînă şi la vederea lor, secunzii începură a descărca pistoale în vînt de bucurie, făcînd să resune Peristera ca de un vuet resboinic.

Fuseseră văzuţi de locuitorii ambelor comuni şi armînii s'aŭ grăbit să le iasă în cale, să le ureze bun venit şi să-i felicite pentru modul vitejesc cum aŭ ştiut să apere cinstea romînismului.

Grecomanii căutaŭ să se dosească, prefecîndu-se că n'aŭ idee de cele întîmplate, părînd a fi indiferenţi de cele ce se petreceaŭ; în realitate însă se întreţineaŭ pe ascuns cu Lala şi-l îndeţeaŭ în contra Fărşeroţilor şi 'i reproşaŭ că, de ce n'a intervenit cu autoritatea lui, să'i oprească de a lua parte la tedeum — la cari reproşuri el răspundea că n'a ştiut nimic, dar că va lua măsuri ca pe viitor să nu mai îndrăznească Fărşeroţii să facă nici o mişcare fără consimţimîntul lui.

In fond, Lala se simţea descurajat, căci ştia el bine că nu e în stare să se impue unor u-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

riaşi ca Bucuvala, de oare-ce între el şi dînşii era o tovărăşie, stipulată prin contract, ce prevedea că, din numărul vitelor, cu a căror economie se ocupaŭ Fărşeroţii, o treime era proprietatea fie-căreĭ căpeteniĭ. Eĭ nu eraŭ salariaţiĭ luĭ Lala, ci tovarăşĭ, aĭ capitaluluĭ îndoit din partea luĭ Lala, care se egala cu partea lor de muncă.

Venitul turmelor, prin urmare, era împărţit în treĭ, din care două părţi reveneaŭ luĭ Lala şi o parte fie-căruĭ cap de Fărşerot sub a căror îngrijire şi administraţie lucrurile prosperaŭ.

Căcĭ ce ar fi făcut Lala singur, dacă n'ar fi fost Fărşeroţiĭ, buniĭ gospodarĭ şi harnicĭ economĭ de vite, carĭ se pricepeaŭ în rostul uneĭ asemenĭ întreprinderĭ?

Ar fi urmat să lichideze totul şi cu cîte-va sforţărĭ din partea Fărşeroţilor, ar fi devenit eĭ proprietarĭ şi asupra părţeĭ sale.

Ast-fel stînd lucrurile, autoritatea luĭ Lala asupra Fărşeroţilor era consacrată prin obiceiul loculuĭ, *de a se atribui cinstea şi puterea morală stăpînuluĭ* — iar nicĭ de cum că această autoritate ar fi decurs de vre-un drept exercitat de stăpîn asupra servuluĭ.

Ştia el Lala acum că are duşmanĭ personalĭ pe lîngă partidul armîn, împotriva căruia lupta fără succes... I se adusese la cunoştinţă evenimentele petrecute în Magarova şi tot ce a urmat în Bitolia. Aflase că Mia şi Maria luaseră parte atît la serbare cît şi la Bitolia, însă nu maĭ îndrăznea să provoace nouĭ scandalurĭ în familie.

De cînd cu venirea luĭ Kendra şi a luĭ Tuliu în casa sa, şi conflictul ştiut, el nu maĭ vorbea nicĭ cu Mia nicĭ cu Maria. Kendra îĭ sta în faţă mereŭ ameninţător, i se părea că'ĭ aude glasul şi Simu întîrzia să 'ĭ aducă vre-o veste...

Mia, din ziua cînd a zărit din balcon pe Tu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

liu rănit la mînă, toată jalea şi-a închis-o în inimă şi'şi petrecea zilele retrasă în odaea ei, în plîns, ferindu-se şi de mamă-sa să nu o vadă.

Chinul ei însă era cu atît mai mare, cu cît nu putea şti cum îi merge lui Tuliu. Aflase că aŭ fost liberaţi din închisoarea Seraiului a treia zi, dar mai mult nu ştia, şi din mintea ei nu'l uita o clipă. Pe cine să întrebe unde e Tuliu, ce face el şi dacă rana îi merge spre vindecare ?

I s'a spus de către soaţe, carî sosise din Bitolia, că Dumineca ce vine, tinerimea armînă din ambele comuni va merge la stîni, unde se zicea că va fi horă mare, că vor fi jocurî, petrecerî etc.

— Vezî, fă-te bine, soro, să mergem şi noî, să privim, cu atît mai mult, cu cît stînele sunt ale voastre şi plimbarea noastră va fi motivată în faţa lumeî — i-a zis Vangheluţa de peste drum, care venise să vadă cum îi este Mieî.

Mia tresări ca din visare. Se gîndi că poate va vedea pe Tuliu şi simţi ca şi cum un curent de însănătoşire i-ar fi circulat prin vine.

— O să mă silesc Vangheluţo să mă scol, căcî poate aerul îmî va face bine... De cum am venit din Bitolia, nu mă simt bine. Răceala să fie cauza... saŭ impresiunea ce am avut-o la vederea atîtor rănifî, flăcaî din aî noştri... nu ştiŭ şi eŭ ce să mai zic...

— Eŭ bănuesc c'aî răcit surioară, dar am speranţa să te întremezî la loc, cînd i veî vedea la horă voinicî şi vindecaţi...

— Să te audă Dumnezeŭ, Vangheluţo.

— O să fim toate soaţele, carî am fost la serbare, Mie, şi bagă de seamă că fără tine nicî una nu merge.

In tot timpul acesta soaţele Mieî veneaŭ în fie-care zi la dînsa şi prin glume căutaŭ să o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

predispue la veselie — însă ele nu știaú nicĭ una adevărata bubă ce o rodea...

Venise și ziua Duminicei. Mia se sculase mai de vreme ca de obiceiú, terminase cu trebile caseĭ și acum își făcea gâteala. Gîndul că va fi văzută de Tuliu, o făcuse să-și aleagă rochia de culoarea liliacului, apoĭ ilecul cel muiat în fir de aur; pe cap s'a legat cu „șchepa" cea de mătasă fumurie, brodată pe la margini cu mătăsică multicoloră. Părul eĭ bogat, împletit în două coade, ce îĭ atîngeaú pulpele, venea așezat sub „șchepa" străvezie, iar în dreptul fuitei de la stînga creștetelui prinse un chiparos și pe piept floarea „nu mă uita".

Și fără de gâteală asta Mia n'avea rivală în ambele comuni, dar de astă-dată voia să se convingă, dacă într'adevăr e frumoasă și se privi cu atenție în oglindă.

Simțul frumosului în producțiunile firei și ale artei fiind bine desvoltat în sufletul eĭ, avea oroare de culorile țipătoare, de formele exagerate, disproporționate. Se măsură, zic, de sus în jos în oglindă. Se găsi la statură potrivită. Își privi în profil bustul peptului și rămase mulțumită de sînii eĭ răsăriți în libertate și fără corset, pentru vîrsta eĭ de 18 anĭ.

La talie nu era tocmaĭ subțirică, dar nu vru să forțeze mai mult colanul, că prea i-ar fi pus în evidență șoldurile și nu o aranja de loc să se știe că în privința asta a trecut la exagerație.

Toate le-o fi putut observa Mia examinîndu-și boiul mlădios la oglindă și silindu-se să atingă perfecțiunea, pentru a fi la înălțimea inspirațiuneĭ poetului, numaĭ una n'a putut-o nicĭ ea observa, că s'ar fi îndrăgit de sine poate...

Era atmosfera acea radiantă în centrul căreia plutea ființa eĭ, ce se eteriza, se perdea pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nesimţite pentru a face loc castităţei, inocenţei şi curăţiei sufletului ei de fecioară — calităţi, ce se nuanţaŭ tot mai puternic cu cît pentru ea rămîneaŭ invizibile, nebănuite, neştiute.

Faptul că se gătise şi căutase să se convingă, dacă într'adevăr îi şeade bine, avea o origină de ordin cu totul superior şi anume: ea vedea în Tuliu idealul şi pe alesul naţiuneï sale, şi-l asemăna în minte cu eroiï din mituri şi-şi zicea: oare e destul de perfectibilă? Poate fi motivul inspiraţiuneï marilor sale acte?

Iată ce idee o domina, cînd o făcuse să-şi peardă vremea la oglindă, să se studieze cu atenţie.

Într'adevăr, era minunată şi superioritatea ei aŭ confirmat-o soaţele, cînd aŭ văzut-o, nu prin cuvinte, ci prin sărutări şi exclamaţiuni de admirare.

Porniră, după ce se convinseră din cerdac că în „curie"*) e lume multă. Ce e drept, tinerii se ţinuseră de cuvînt şi între 2 şi 3 p. m. îşi făcuseră apariţiunea în faţa stînelor, în cît acum răsuna pădurea de urale şi de „s'băneazăă**) Fărşeroţii".

Căpeteniile, la vederea lor, se grăbeaŭ să-i strîngă de mînă, să le mulţumească prin cuvinte adînc simţite pentru simpatia, ce le-o arăta şi eraŭ mîndri aceştï oerï de a vedea cum pe urma lor răsărea o nouă armată, care avea să ducă mai departe lupta cu succes.

Bucuvala dete ordin secunzilor să zică din cavale şi într'un moment se înjgheba o horă mare între ceï 50 de păstorï şi tineretul, ce venise să manifeste la stînï. Din cînd în cînd cîte vre-un pocnet de pistol ducea vestea în depărtare că la stînï poporul petrece.

*) Pădure.
**) Să trăiască.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Entusiasmul tineretului veni să-l cuprindă și pe moș Kendra, care, negreșit nu putea lipsi din mijlocul a lor săi; juca între Bucuvala și Coli Ghiza și se pricepuse bătrînul să înlăture tristețea care'l chinuise.

Dar pentru ce moșul ar fi putut să fie trist în acest moment, el cel optimist din fire? Avea un motiv să fie trist și aceasta provenea din cauza rănei de la mîna lui Tuliu, care avea nevoe de o serioasă îngrijire și tocmai fiind-că suferea, rămase să bolească în pat, pe cînd bătrînul inimos venise între aĭ săi, dar cu gîndul era la Tuliu.

Tocmaĭ pe cînd hora era în toiul eĭ, se văzură răsărind din toate părțile, în grupurĭ, femeĭ și fete din Magarova și Ternova. Era întîĭa oară cînd ochiĭ lor se desfătaŭ la privilișteа, ce li se desfășura pe de nainte.

Știaŭ bine că nu era nuntă și totuși așa ceva nicĭ la nunțĭ nu pomenise. Se formă un cerc împrejurul horeĭ. Cercul acesta de privitorĭ veni să fie mărit de Mia și soațele eĭ. Dînsa îșĭ aruncă lacom privirea spre horă, examină cu atenție pe fie-care în parte și văzînd că Tuliu nu e printre eĭ, simți că se cutremură din picioare.

Bine nu-ĭ putea fi, nicĭ vorbă, dar pe cine și cum să întrebe ca ce face, cum îĭ merge luĭ Tuliu?

Presimțirea o făcea să ghicească că Tuliu trebue să sufere. Dar prezența luĭ moș Kendra o maĭ îmbărbată.

Ah, de ar întreba-o el de sănătate, ar profita de împrejurare, l-ar întreba ce face Tuliu, dacă s'a vindecat, dar cine știe... o va întreba moșu saŭ nu... Cine știe, poate că cu gîndul acesta s'a desprins el din horă la vederea Mieĭ, saŭ că era prea obositor pentru el să ție pept cu tineretul...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Își șterse năduşeala de pe frunte şi se dete pe lîngă umbra unuí brad uriaş.

Mia întoarse capul într'acolo. Se scuză pentru moment din faţa soaţelor şi le zise că, avînd durere de cap, să-i dea voe să se odihnească puţin sub umbra acelui brad.

Paşi într'acolo.

Moş Kendra se aşezase pe muşchiul luí. Cînd fu aproape de el, Mia grăi încet:

— Bună-ţi oară, Lale! *).

— A... ghine viniş, muşiteaţă**).

Apoí sculîndu-se şi plin de iubire strîngîndu-i mîna, urmă:

— Sunteţi bine pe acasă, mama ce face?

— Bine, Lale, bine; dar dv.? Cum se face că eştí singur?

— Da, singur, Mie, cum mă vezí; Tuliu e în pat. Rana de la mîna îl supără răŭ; azí noapte n'a putut închide ochíi, sărmanul băeat... Oh, a fost o noapte grea... a avut şi aiurărí. Iubirea ce o am pentru popor, m'a făcut să'mí iaŭ inima în dinţi şi să-l las singur; apoí n'am avut ce face şi stăruinţeí luí, care m'a silit să vin.

Ţal Zega***), nepoată-mea îl îngrijeşte ca o soră, dar nu ştiŭ dacă nu va avea nevoe de ajutorul unuí doctor, Mie.

Mia ascultase pe bătrîn şi înlemnise acolo, în picioare în faţa luí. Faţa eí era pală, inima îí svîcnea în piept cu tărie şi nu putu grăi de cît:

— Un doctor, Lale, un doctor, da, cît maí curînd...

In colţul genelor i se iviră doí stropí de lacrimí, carí 'í alunecară pe piept.

*) Bună vreme, unchiule.
**) Expresiune locală: Bine aí venit frumuseţe.
***) Idem: soţia luí Zega.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Își întoarse capul spre pădure și cu batista le șterse repede urma.

— La asta m'am gîndit și eŭ — urmă bătrînul — mi-e în gînd să mă cobor chiar mîne în Bitolia și să aduc pe doctorul Hristovici, care-i un bun chirurg se zice...

— Să nu întîrzii nici un minut, Lale, căci nu-i de glumit cu o rană, și, vaĭ, Lale, o întreagă lume armînească și a pus speranțele în Tuliu!!

Dar Mia nu-și mai putu ține isvorul ce i se porni din ochi.

Bătrînul îndoios suspină cu amărăciune. Acum constata el iubirea nețărmuită a fetei lui Lala pentru Tuliu.

Mia bagă de seamă că e observată de soațe, de aceea se înarmă cu tot curajul, se apropie de bătrîn, îi întinse mîna și 'i șopti:

— Să-i duci multă sănătate din parte-mi, Lale, și să-i spui că mă voiŭ ruga luĭ Dumnezeŭ să-i dea puteri să treacă pericolul și vecînic să aibă parte de bine.

— Îți mulțumesc fiică scumpă, murmură moș Kendra, înecîndu-l suspinele. Oh, cum ar fi sărutat-o pe frunte, cum i-ar fi bine cuvîntat pe amîndoi, Dumnezeule, dar... cine ar fi îndupleçat pe Lala la așa ceva?

Se gîndi la Tuliu și cumpănind în minte împrejurările, conchise că față de un înger ca Mia i-ar fi cu neputință luĭ Tuliu și orĭ-cărui tînăr — care ar fi iubit-o în locul luĭ Tuliu, să se 'nalțe de-asupra unuĭ amor lumesc...

In fața Mieĭ văzu moș Kendra că lupta la care se angajase fiul său abia era la începutul eĭ.

— Ce spunea moș Kendra, Mie? o întrebară soațele.

— Imĭ vorbea de fiul său, sărmanul, răspunse cu seninătate Mia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am auzit că rana ’i merge spre rău, dragă Mie!

— Da! — făcu Mia mîhnită.

— Țal Zega spunea către vecine că îndură grozave suferințe.

Nu erau de ajuns afirmările bătrînului, mai veneau acum și soațele să o sîngereze la inimă cu vorbele lor.

Vai, și trebuia cu toate aceste să pară indiferentă, să observe hora, să rîdă, să glumească cu celelalte soațe, cari erau mulțumite de ce vedeau.

Între cîntece și jocuri vremea trecuse și primele cari începură a se retrage fură grupurile de femei și fete ce aveau grija caselor, apoi urmară tinerii în rînduri, rînduri.

Din toată lumea asta, singurul moș Kendra mai rămăsese la sfat cu Bucuvala și ceilalți.

Lipsa lui Tuliu fu observată de Fărșeroți, dar pînă aci nu fusese timp de a se interesa de el și, odată rămași singuri, moș Kendra le arătă că rana lui Tuliu îi inspiră grijî.

— Să se cheme un doctor numai de cît, replică Bucuvala.

— Mîne voiu coborî la Tîrnova să văd cum îi merge.

— Vederea ta îi va face bine, Bucuvala. Vedeți, s’a întunecat și eu tot aci mă găsesc. De ce nu mă luați la goană?

Dar fiind-că voi nu mă goniți, e timpul cred să vă zic noapte bună.

Moșul se sculă îngrijorat și strînse de mînă pe fie-care în parte. Timpul era liniștit, cerul senin și luna plină poleia înălțimile codrului Magarovei, desemnînd umbre fantastice dincolo de stîncile eratice. Poteca, care conduce la isvor și de aci la stîni, era acum pustie.

Nici un zgomot, nici o șoptă, doar cîntul lugubru al unei cucumele aciuiată în scorbura

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unei stînci, făcea să strabată ecoul în adîncimea codrului.

Unui om superstiţios i-ar fi făcut rău glasul acestei păsări de noapte, despre care oamenii simpli spun că prevesteşte nenorocire, de oare-ce avînd simţul mirosului foarte desvoltat, simte apropiata intrare în descompunere a corpului vieţuitoarelor... Moşu însă, care era preocupat cu rana lui Tuliu nici că a luat seamă, ci cu capul în jos mergea gînditor pe poteca şerpuitoare.

Singurul Bucuvala îl petrecuse o bună distanţă, pînă ce'i zisese moşu să se înapoieze. Uriaşul, oprit pe vîrful unei movile, părea un zeu neadormit. De l-ar fi văzut cine-va pe vremea aceia cum îşi roteşte privirile de-asupra comunelor unite şi cum căuta să strabată prin umbrele nopţei, s'ar fi dat în laturi de spaima...

Avea acrul unui Marius pe ruinele Cartaginei...

Ce să-i fi fost lui oare, de nu'i venea să se miste de acolo? Poate că se gîndea să n'amenînţe vre-o primejdie pe Kendra şi ţinea să se asigure că a intrat teafăr în sat?

Da, se întîmplase tălhării pe drumul acesta, mai de mult însă, pe cînd haiducea Maleo prin împrejurimile Magaroveî. Dar pe cînd Bucuvala stetea înfipt colo pe movilă, nu departe de isvor, din partea unde încep cei d'intîi tufani, zări scăpărînd o lumină roşiatică, care fu urmată de o detunătură puternică de armă, apoi un ţipăt prelungit şi în fine nişte gemete, ce se perdeau în umbrele nopţei.

Ca un vultur ce se repede din sboru-i asupra pradei, cu aceiaşi împetuositate uriaşul în urma cîtor-va sărituri, fu pe poteca şi acum mai mult fugind pe brînci, se apropie de cel ce căzuse pe spate.

Bucuvala făcu un pas înapoi, căci recunoscu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la razele lunei pe cel căzut: era moș Kendra, sărmanul, care văzînd pe Bucuvala, printr'o sforțare supremă, grăi stins de tot: m'aŭ omorît vrăjmașii... colo... colo... a fugit... și Moșu se silia să arate cu mîna în partea de unde zărise lumina.

Îl sprijini pe brațul luĭ și văzînd cum moș Kendra închide pleoapele, strigă:

— Frate, spune'mĭ cine a fost, nu l-aĭ putut recunoaște?! Kendro, scumpul meŭ amic, Kendro!...

Ah... s'a stins... murmură uriașul!

Lăsă binișor pe Kendra, stins de viață pe iarbă și fără a mai sta o clipă pe gînduri, luîndu'și seama că ucigașul ar putea să scape, porni în goană disperată pe poteca șerpuitoare.

Se gîndi că or cine ar fi, va trebui să apară la drum spre a coborî în sat saŭ să apuce drumul Nijopoleĭ.

Călca mărunt și ușor în tocmaĭ ca un motan tînăr, care se exersează pe sub gard să vîneze în fața unuĭ stol de vrăbiĭ.

Dar lună intră în regiunea unor norĭ negriĭ și întunericul se lăți prin împrejurimĭ în cît nu se mai putea distinge obiectul la doĭ pașĭ. Totuși uriașul deprins cu locurile aceste accidentale, cunoscînd orĭ-ce rîdicătură, orĭ-ce povîrniș, nu dispera.

Prevederile luĭ nu l-aŭ înșelat, căcĭ cînd ajunse în apropierea celuĭ din urmă tufan, care forma capătul unghiuluĭ codruluĭ, ucigașul fără să bănuiască că e urmărit de cine-va, venea chiar în fața luĭ Bucuvala.

Acesta nu-ĭ maĭ dete timp niciĭ să se reculeagă, ci rîdicînd pumnul, îl lăsă cu toată furia puterei sale herculane pe capul ucigașuluĭ.

— Stăĭ mișelule!... că te mănînc fript — urlă Bucuvala.

Dar de prisos îșĭ maĭ cheltuĭ vorba, căcĭ is-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bitura fu așa de cumplită, în cît pentru moment presupusul ucigaș a căruĭ ţeastă suferise avariĭ, se vede, se cletină loculuĭ și vru să cadă lungit, dar Bucuvala îl sprijini pe braţ murmurînd:

— Nu-ĭ timpul să morĭ acum tâlharule, stăĭ, trebue să traeștĭ, să te vedem cine eștĭ, cum te chiamă, cine te-a îndemnat să săvîrșeștĭ omorul: răsbunarea saŭ tâlhăria; mișelule...

Și zicînd aceste, îl luă subsăorĭ, grăbind cu el la isvor. In cîte-va minute ajunse, îl lăsă încet pe iarbă și luînd apă cu ulcica, îl stropi, îl făcu să bea, îĭ frecă pulsul, inima, timplele...

Bucuvala era aproape să dispere, văzînd că asasinul nu dă semne de viaţă.

La cîţi-va paşi de isvor se distingea întins pe iarbă Moș Kendra în nemișcare și cîndușea și cămașa-ĭ albă arătaŭ luĭ Bucuvala locul unde zace el mort...

La gîndul că n'are să maĭ poată vorbi niciodată... cu vrednicul bătrîn, o lacrimă îĭ străluci în colţul genelor sale, apoĭ îĭ curseră în șir maĭ multe.

Cum să nu plîngă... perdea un tovarăș de luptă, pe care cu greŭ l'ar fi putut înlocui un al doilea.

Nu știa acum dacă presupusul ucigaș e mort de-a binelea, saŭ să prefăce...

Il scotoci prin sîn. Da, avea o armă și ţava eĭ era și acum caldă.

Nicĭ vorbă, se gîndi Bucuvala — el e asasinul.

După un timp oare-care de fricţiune, observă că dă semn de viaţă.

Bucuvala respiră maĭ ușor.

— Mulţumescu-ţĭ, Doamne, că n'a murit.

Se descinse și înainte de a se desmetici ucigașul, îl legase de mînă și acum se pregătea să'l lege de cealaltă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Necunoscutul grăi ca și cum ar fi aiurat:
— Ce vrei să faci cu mine?
Bucuvala avu o tresărire... Recunoscuse glasul individului... Așa dar era Dimce morarul!
Îi răspunse calm:
— Ai să vezi mai tîrziu.
— Unde vrei să mă duci?
— La stîni — ai cunoștință de ele, nu este așa?
— Da! Și ce vrei să-mi faci?
— In tot cazul n'am să te tratez așa precum ai făcut tu sărmanului Kendra.
Și repede Bucuvala continuă:
— Spune, ce ai avut cu el, mișelule?
— Alții m'au pus, nu e vina mea.
— Și tu l-ai ucis ca pe o vrabie.
— De vreme ce m'au pus, la ce mi-ar mai folosi să mint.
Bucuvala era satisfăcut de strategema ce a întrebuințat față de asasin, de a-l face să mărturisească crima cu atîta ușurință, căci în realitate el numai bănuia pe Dimce și ar fi avut de furcă să-l hotărască la mărturisire, dacă ar fi urmat să nege.
De aceia nici nu-l lăsă să încheie frasa din urma și Bucuvala grăi:
— Da, te-am văzut de pe movilă, ți-am urmărit toate mișcările, dar n'am știut ce gînduri nutrești, că te dedeam eu mai repede gata, înainte ca tu să răpui pe Kendra. Precum vezi, chiar în pămînt să fi întrat și tot nu-mi scăpai. Acum ești prizonierul meu pînă ce vom descoperi pe vinovații despre cari ai spus. Urmează-mă dar.
Dimce se sculă, iar Bucuvala, ținînd de ambele căpătîe ale brîului, ducea alăturea pe asasinul lui Kendra spre stîni.
Tovarășii începură a se îngrijora de întîr-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zierea lui Bucuvala și de aceia steteau nedumeriți în fața stînelor.

Cînd l-au văzut că vine însoțit încă de un altul, au crezut că e Kendra, dar luînd seamă că necunoscutul e adus legat — începură a bănui ceva rău...

— Fraților! grăi Bucuvala în mijlocul tăcerei și a mirărei, ce se zugrăvise pe fețele Fărșeroților.

Și glasul îi tremura ca nici odată.

— Veți păstra cel mai desăvîrșit mister asupra celor, ce am să vă spuí. Nimeni afară de voi n'are dreptul să știe secretul ce vi-l voiŭ încredința.

Aflați dar că bunul nostru Kendra, celnicul Kendra, nu mai este printre noi.

— E... ce ai zis, Bucuvala!...

— Da, fraților, acum o jumătate oră, știți bine că Kendra își luase noapte bună de la noi și nimănui nu'i trecea prin minte că acel „noapte bună" al său, va fi cel din urmă adio și fără revedere, căci, în dreptul isvorului, a fost asasinat mișelește de Dimce, pe care l-am prins și l-am adus în fața voastră.

Fărșeroții priviră sălbatic pe Dimce. Coli Ghiza vru să se repeadă la el să-l sfîșie, dar un gest al lui Bucuvala îl țintì loculuí.

— Pedeapsa stă în mîna legeí noastre Coli Ghiza. Liniștește-te și înainte de orí-ce altă hotărîre, repeziți-vă voinicilor pînă la locul crimeí și aduceți încoa pe brațe pe bunul nostru Kendra; să ne facem datoria mai întîi față de dînsul, apoí ne vom ocupa de Dimce și ceilalți. De o cam dată vă dau în primirea voastră Kosta și Grușu pe acest criminal, să mi-l păziți în casa din poeană, unde nu-í veți ști de urmă de cît numaí voí doui. Il veți hrăni, și nu-í veți da ocazie să se plîngă de nimic, pînă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cînd va veni vremea să mi-l dați mie în primire.

Fârșeroții consternați de vestea sinistră, deteră fuga spre locul crimei.

La vederea Moșului Kendra, muți de durere, nu-și puteau stăpîni cursul lacrimilor. Plîngeau fie-care în cîte o parte și nu se auzea nici un cuvînt de mîngîere. In cea mai desăvîrșită tăcere Moș Kendra fu întors cu fața în sus, apoi luat pe brațele lor vînjoase, doi mai în față, doi mai la mijloc, unul sprijinindu-i capul; așt-fel suiau ei cu mortul la stînî.

Luna de sus, care eșise din regiunea norilor, era martoră la această dramă, ce se desfășura în partea de Nord a Magaroveî, la cîteva sute de metri apropiere.

II

Declarațiunile lui Dimce, făcute în fața lui Bucuvala și Ianula cel Mare, buimăcirà pe Fârșeroți.

— Și pentru care cuvînt Simu îți spunea că vrea să scape de Kendra și Tuliu?

Morarul dete din umeri și răspunse:

— Știu atîta că se temea de ei să nu calce pe d. Lala. Imi spusese că d. Lala l-a însărcinat să mă angajeze cu paza stînelor și dacă voiu surprinde cum-va pe lîngă stînî pe acești doi Fârșeroți, să-i ucid, că el răspunde de orî-ce s'ar întîmpla.

Bucuvala și Ianula se priviră semnificativ. Le era de ajuns de o cam dată ceea ce știau, că Lala, din cauza ureî, ce hrănea lui Kendra, de cînd cu conflictul iscat între amîndoi, și despre care avea idee Bucuvala, și-a asociat scopului său de a se scăpa de Kendra și Tuliu pe Simu Birina, căruia, de sigur, trebue să-i fi dat banî, că acesta la rîndul lui să gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zierea lui Bucuvala și de aceia steteau nedumeriți în fața stînelor.

Cînd l-au văzut că vine însoțit încă de un altul, au crezut că e Kendra, dar luînd seamă că necunoscutul e adus legat — începură a bănui ceva rău...

— Fraților! grăi Bucuvala în mijlocul tăcerei și a mirărei, ce se zugrăvise pe fețele Fărșeroților.

Și glasul îi tremura ca nicî odată.

— Veți păstra cel mai desăvîrșit mister asupra celor, ce am să vă spuî. Nimeni afară de voi n'are dreptul să știe secretul ce vi-l voiu încredința.

Aflați dar că bunul nostru Kendra, celnicul Kendra, nu mai este printre noi.

— E... ce ai zis, Bucuvala!...

— Da, fraților, acum o jumătate oră, știți bine că Kendra își luase noapte bună de la noi și nimănuî nu'î trecea prin minte că acel „noapte bună“ al său, va fi cel din urmă adio și fără revedere, căcî, în dreptul isvorului, a fost asasinat mișelește de Dimce, pe care l-am prins și l-am adus în fața voastră.

Fărșeroții priviră sălbatic pe Dimce. Coli Ghiza vru să se repeadă la el să-l sfîșie, dar un gest al lui Bucuvala îl ținti loculuî.

— Pedeapsa stă în mîna legeî noastre Coli Ghiza. Liniștește-te și înainte de orî-ce altă hotărîre, repeziți-vă voinicilor pînă la locul crimeî și aduceți încoa pe brațe pe bunul nostru Kendra; să ne facem datoria mai întîî față de dînsul, apoî ne vom ocupa de Dimce și ceilalți. De o cam dată vă dau în primirea voastră Kosta și Grușu pe acest criminal, să mi-l păziți în casa din poeană, unde nu-î veți ști de urmă de cît numaî voi doui. Îl veți hrăni, și nu-î veți da ocazie să se plîngă de nimic, pînă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cînd va veni vremea să mi-l dați mie în primire.

Fârșeroții consternați de vestea sinistră, deteră fuga spre locul crimei.

La vederea Moșului Kendra, muți de durere, nu-și puteau stăpîni cursul lacrimilor. Plîngeau fie-care în cîte o parte și nu se auzea nici un cuvînt de mîngîiere. In cea mai desăvîrșită tăcere Moș Kendra fu întors cu fața în sus, apoi luat pe brațele lor vînjoase, doi mai în față, doi mai la mijloc, unul sprijinindu-i capul; astfel suiau ei cu mortul la stînî.

Luna de sus, care eșise din regiunea norilor, era martoră la această dramă, ce se desfășura în partea de Nord a Magarovei, la cîteva sute de metri apropiere.

II

Declarațiunile lui Dimce, făcute în fața lui Bucuvala și Ianula cel Mare, buimăcirâ pe Fârșeroți.

— Și pentru care cuvînt Simu îți spunea că vrea să scape de Kendra și Tuliu?

Morarul dete din umeri și răspunse:

— Știu atîta că se temea de ei să nu calce pe d. Lala. Imi spusese că d. Lala l-a însărcinat să mă angajeze cu paza stînelor și dacă voiu surprinde cum-va pe lîngă stîni pe acești doi Fârșeroți, să-i ucid, că el răspunde de ori-ce s'ar întîmpla.

Bucuvala și Ianula se priviră semnificativ. Le era de ajuns de o cam dată ceea ce știau, că Lala, din cauza urei, ce hrănea lui Kendra, de cînd cu conflictul iscat între amîndoi, și despre care avea idee Bucuvala, și-a asociat scopului său de a se scăpa de Kendra și Tuliu pe Simu Birina, căruia, de sigur, trebue să-i fi dat bani, că acesta la rîndul lui să gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sească cu atîta uşurinţă un instrument orb cu care să apuce jeratecul, fără să se frigă. Era mai mult ca sigur Simu, că Dimce va comite crima fără să fie văzut de nimenea.

Şi nu le-a fost greŭ a stabili că Kendra pica prima jertfă dintre armînî în lupta, ce se declarase între eî şi grecomanî.

Cine ştie — îşî ziseră eî — dacă nu vor veni şi alţiî pe urmele lui Moş Kendra.

De aceia capiî Fărşeroţilor luară o rezoluţiune în faţa descoperirilor făcute prin declaraţiunile lui Dimce şi anume: să se facă o înmormîntare naţională lui Kendra, să ia parte la ea toată suflarea romînească ca să-l petreacă pînă la veciînica locuinţă pe acel ce se jertfise pe altarul naţiuneî.

Fraţiî Şcreta maî eraŭ şi doî meşterî lemnarî. Prin urmare, eî fură însărcinaţi cu facerea cosciugului.

Bucuvala şi Ianula cel Mare, lăsînd pe Dimce în primirea lui Costa şi Guşu, trimiseră pe alţi doî voinicî să vestească pe profesorî de moartea lui Kendra, fără a da altă explicaţiune, de cît că a fost găsit ucis lîngă isvor; iar eî amîndoî coborîră în Ternova să prepare pe Tuliu.

Ţal Zega, nepoata lui Kendra, tocmaî eşea din poartă îngrijorată, pentru a merge la stînî să se informeze ce e cu Moş Kendra, căcî Tuliu începuse a se îngrijora, cînd văzu pe Bucuvala şi Ianula grăbind în casa lor.

— Ce face Tuliu, o întrebară Fărşeroţiî.

— Aşa să zic — e maî bine; noaptea a trecut-o în linişte, însă a început a-l îngriji nevenirea unchiuluî şi abia a aşteptat să se lumineze ca să mă trimită în deal; iată cum mă vedeţî pornisem în spre d-v.

Dar pe unchiu Kendra ce'l făcuraţi, de ce n'a venit şi el?

Bucuvala şi Ianula suspinară amîndoî la ul-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

timele cuvinte ale nepoatei lui Kendra și prefăcîndu-se că n'aŭ auzit-o ce spune, întrebară:

— Tuliu e deștept?

— Da, poftiți; el va zărit de cum ați intrat pe poartă.

— A... iată-l! făcură Fărșeroții observînd pe Tuliu la una din ferestre, al cărei geam îl deschidea el acum.

— Bună dimineața Tuliu — grăiră ei.

— Bine ați venit fraților; ia poftiți că mîera dor de voi.

— Venim, venim numai de cît Tuliu.

Apoi adresîndu-se nepoatei lui Kendra:

— Iar D-ta Iele Țal Zega, te poți întoarce din drum, să-ți vezi de rostul casei.

— Da, ce de lucru n'am, zise Țal Zega îndreptîndu-se la bucătărie, murmurînd: ...de ce unchiu nu se mai arată, maică luminată!

In timpul acesta Bucuvala și Ianula își făcură intrarea în odaia lui Tuliu.

— Ce fel „gione", încă în pat pe vremea asta! întrebă Bucuvala cu un ton glumeț.

— E prost lucru frate să mă găsesc așa de tîrziŭ în pat, dar mi s'a impus de Dr. Hristovici din Bitolia să nu fac mișcări, pînă cînd nu se va închide rana.

— In tot cazul, credem că te simți mai bine și în curînd sperăm să te însănătoșezi complect.

— Așa cred și eŭ fraților. Insă cărei întîmplări datorez cinstea, ce mi-ați făcut-o de a mă vizita așa de dimineață?

— Iți vom spune Tuliu. Dar n'ar fi cu putință oare ca astă-zi să fii al nostru, vrem să zicem, să părăsești patul? Nu veĭ fi supus la nicĭ o oboseală.

— Da cum să nu fraților: apoi și fără ruga ce-mĭ faceți, eŭ aveam de gînd să mă scol, căci mi s'a urît de atîta zăcere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar bătrînul meŭ ce se făcu? Trebue să fi rămas la stînĭ... Aşa e el la zile mari... Entusiasmul luĭ e perpetuu, nu cum e la mulţĭ, flacără de pae.

Imĭ închipuesc ce bucurie i-a năpădit sufletul cînd s'a văzut între aĭ săĭ, la stînĭ, după izbînda repurtată în dealul Bucoveĭ.

— Fărşeroţiĭ ascultaŭ pe Tuliu şi păreaŭ că aŭ încremenit amîndoĭ, colo, pe mîndir.

— Nicĭ unul nicĭ altul nu era în stare să maĭ scoată o vorbă din gură.

Tuliu urmă:

— Aşa dar ţineţĭ, mi se pare, să mă luaţĭ şi pe mine în deal. Iată-mă că mă scol şi merg fără multă insistenţă.

El observă tăcerea şi schimbarea lor de priviri misterioase, dar îşĭ închipuĭ că eĭ îĭ pregătesc vre-o surpriză.

Continuă:

— Aşa mult rău ce mi-a părut că n'am putut să iaŭ parte şi eŭ la veselia din deal.

Vara mea Ţal Zega îmĭ spusese că a văzut foarte multă lume suind la stînĭ — este adevărat Bucuvala?

— Da, aşa este Tuliu.

Dar Bucuvala nu s'a putut gîndi în acest moment de criză sufletească la aluziunea, ce o făcea Tuliu, cînd a vroit să se convingă, dacă într'adevăr a fost multă lume şi dacă între ea se găsea şi Mia — vroia să zică...

Cu una cu alta, Tuliu finind a se îmbrăca grăi:

— Acum putem eşi.

— Da, să mergem, ziseră Fărşeroţiĭ, luîndu'l de braţ. Cînd fură în stradă, Bucuvala i se adresă cu discreţie:

— Aşĭ vrea să ştiu Tuliu, cum preţueştĭ tu viaţa, pusă în cumpănă cu chestiunea naţională?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Imi plac asemenea întrebări venite de la tine, Bucuvala. Vrei să ştii cum preţuesc eŭ viaţa în raport cu chestiunea naţională? Cea d'intîi ca un tribut al celei de a doua, care merită poate mai mult de cît atîta.

— Imi pare bine Tuliu că am fericirea să constat în tine o inimă mare de romîn. Ai dreptate ce spui. Prin urmare, după tine cînd vre unul dintre noi îşi sacrifică viaţa pentru naţiune, nu'i de loc de plîns.

— E cel mai fericit muritor fraţilor, căci unuĭ asemenea om i se ridică în inimi de către naţiune monumente neperitoare.

Cu vorba şi reflexiunile, facură o bună distanţă de loc pînă cînd Bucuvala schimbă brusc subiectul.

— Uite ce e, Tuliu: am vrut să mă conving de ce poate bărbăţia ta. Sunt mai mult ca sigur acum că am în faţa mea un bărbat în toată puterea cuvîntuluí, pe care nu'l pot birui uşor nevoile; nici loviturile soarteĭ şi care, trăind, are un ideal mai presus de cît orí-ce alt pe pămînt.

— Ei da, despre aceasta trebuia să fiĭ convins mai de mult.

— Bine Tuliu, bine, nicí în trecut, nicí în present nu m'am îndoit de inimoşia ta; de aceĭa acum vin să'ţi comunic o veste, care orí cît de mult te-ar întrista ca şi pe noi cînd am aflat-o, totuşi considerînd idealul naţional, trebue să fiĭ bărbat, să suporţi cu resemnare ecoul eĭ.

— Nu cum-va o fi păţit ceva bătrînul meŭ şi ocoliţí nenorocirea?

— Aşa e Tuliu, amicul nostru şi părintele tăŭ a fost o victimă a răzbunăreĭ grecomanuluĭ Lala.

Tuliu deveni palid şi respiră cu multă greutate.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII DIN OR

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A pățit ceva tata?

— Da, pe cînd cobora de la stînă să vie în Tîrnova, aseară între 9 și 10, în dreptul izvorului, a fost atacat fără veste de Dimce morarul, pe la spate. Asasinul a fost prins de mine și își va primi pedeapsa meritată împreună cu toți complicii săi.

— Așa dar tata a fost ucis?

Fărșeroții cu lacrimele în ochi cu greu putură rosti un „da" vag, care totuși a fost înțeles de Tuliu.

Bietul tînăr își luase tîmplele în palme și se silea din răsputeri să nu țipe.

Oh, dar ori cât de viteaz ar fi fost el, nu putea să nu se stingă de durere, față de vestea sinistră, ce i se comunicase.

— Unde, când și cum ați aflat că a fost ucis, întrebă el ca un om care aiurează.

Bucuvala, ținându-l vîrtos strîns de brat, îi nară scena asasinării lui Kendra, care cutremură pe Tuliu din creștet până în tălpi.

— Acum, fiind-că suntem cu toți barbați, să ne facem datoria către cel ce ne-a fost atât de drag, apoi vom vedea și de cele-l'alte.

— Ce aveți de gând să faceți, întrebă Tuliu cu vocea înecată de lacrămi, carí 'i inundaŭ fața.

— Vom face o înmormântare națională, ne vom duce noi în deal să'l aducem acasă, de unde vom porni la cimitir. De la tine nu vrem alta de cât bărbăție, curaj și răbdare până la fine. Nimănuí n'ai să destăinuești că cunoști pe ucigaș și pe complicii sĕi până ce nu va veni ziua judecăței pentru toți.

Așa, dragă Tuliu, acum haidem spre casă, unde veí prepara la rîndu-ți pe Tal Zega, care e femee și cum ține la Moș Kendra mai mult de cât la răposatul ei părinte, e o sarcină delicată pe care ți-o încredințăm ție.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Noi ne ducem unde ne chiamă datoria.

Tuliu se întoarse acasă. Fârşeroţii plecară spre stîni.

Rămas singur, Tuliu păru că vede mai limpede situaţia şi acum fu în stare să măsoare cu compasul durerei sale nemărginite golul ce se lăţia în jurul lui.

Ah, Moş Kendra îi era pe lângă tată şi un excelent tovarăş de luptă, cu care se sfătuia şi se înţelegea în împrejurări grele.

In faţa Fârşeroţilor îşi împetri inima să nu arate slab, însă când se văzu singur în odae, lacrimile porniră şiroaie din ochii-i înroşiţi şi tînărul se zbuciuma şi-şi înecă ţipătul în piept să nu fie auzit de Ţal Zega, care era ocupată la bucătărie.

Totuşi auzi ea ceva, de n-o răbdă inima să nu apară fără de veste în odaia lui.

— Plîngi Tuliu? Ah... trebue să se petreacă ceva care mi se ascunde mie!

Tuliu n'a mai putut să se abţie în faţa ei şi isbucni în hohote.

— Oh... da Bie... Bucuvala şi Ianula mi-au adus neagra veste că tata a murit aseară, cînd era să pornească de la stîni să vie acasă... Fii tu curajoasă şi mă consolează, căci mie mi se rupe inima şi nu pot de cât să plâng!

Ţal Zega rămase înmărmurită o clipă, însă îndată ce-şi dete seama de nenorocirea, ce i-a izbit, fără să mai ceară vre-o lămurire, începu să-şi rupă perii şi glasul ei răsună ca un clopot de moarte.

Eşi în prispa casei şi începu a jeli pe unchiul ei. Vecinii, atraşi de ţipetele ei, se grămădiră în curte.

In cîte-va momente află lumea că Kendra a murit şi din gură în gură vestea ajungea la Simu Birina, care la rîndul lui o comunică stăpânului său.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De acum încolo poţi să dormi liniştit, stăpîne. Ordinul ce mi-aĭ dat, l'am adus la îndeplinire.

Lala, la auzul acesteĭ veştĭ, răsuci nervos mătăniile, iar pe faţă avu o paloare, cea ce dovedea că emoţiunea îĭ tăia răsufletul.

— Şi lumea ce spune, Simu?

— Nu ştie nimenĭ cine l'a ucis. De altmintrelea eram sigur că planul meŭ va izbuti.

— Bine Simu, aşteaptă aci să-ţĭ aduc promisiunea.

Lala luînd un şir de cheĭ în mînă, trecu într'o cămăruţă secretă, unde păstra casa de banĭ, o deschise, luă două fişicurĭ în carĭ se cuprindeaŭ o sută lire turceştĭ, închise casa şi veni în odae, unde aştepta Simu.

— Uite, aci aĭ o sută lire în aur, restul, dacă vreĭ în numerar, peste o lună, după vînzarea mărfurilor, saŭ dacă nu voeştĭ aşa, îţĭ cesionez atîtea capete de vite, pînă la concurenţa sumeĭ de zece miĭ, cum ne-a fost vorba.

— Fie şi aşa, stăpîne.

— Caută să fiĭ şi de aci înainte tot atît de sîrguitor Simu, să nu-ţĭ schimbĭ purtarea, să nu faci lux de viaţă şi maĭ cu seamă să fiĭ prevăzător.

— Am înţeles, stăpîne. Vă rămîn recunoscător şi tot-d'auna supus.

Simu eşĭ îmbogăţit din casa luĭ Lala, pe preţul uneĭ crime săvîrşite, dar care nu începuse încă a le chinui conştiinţa, unul fiind orbit de ură şi găsindu-se pe o cale ratăcită, cel-l'alt fermecat de aurul pentru a cărui sete şi-ar fi vîndut şi sufletul dracului.

Totuşi Lala, rămîind singur, începu a reflecta asupra împrejurărilor.

Simţi un fel de povară pe suflet, la gîndul că el fusese autorul moral al acesteĭ fără de legĭ, de aceĭa căută refugiŭ în „marea idee“,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căreia i se cuvenea jertfe, pentru a se ajunge la scop.

Şi-apoi, dacă n'aşi fi isbutit să-l suprim eŭ, mă făcea să dispar, el pe mine... îşi zicea Lala, care a eşit în tîrg să tragă cu urechia, să se convingă de ce zice lumea.

In timpul acesta se ştia de ambele sate că fostul Celnic Kendra a fost găsit asasinat la isvor.

De la balcoanele caselor şi de la ferestre, convoiul Fărşeroţilor, carí aduceaŭ pe Kendra acasă, fu văzut de toată lumea. Cînd acest convoiŭ se apropie de locuinţă, s'a observat că curtea gemea de lume.

Sfinţia sa Papa Grigorie Haidu se afla printre notabilíi Tîrnoveí. La vederea cosciugului, femeile cu Ţal Zega în cap, cernite la port şi la cap, umplură spaţiul de ţipete jalnice. Cele maí în vîrstă eraŭ legate la cap cu marame negre.

Printre altele se găseaŭ aci Lena luí Marcu, cu fiicele eí Domnica, Eugenia şi Marionca, sosite din Bitolia, Minca luí Ianula, Iana luí Carapetra, Despa a luí Şereta, fetele lor: Piruşeana, Kia, Sica, Lena şi Fluriţa.

Veniseră şi vecinele în grupurí de cîte treí patru, avînd fie-care în mînă cîte o lumînărică de ceară şi un mănunchiŭ de florí, printre carí recşeaŭ frunze de şimşir şi busuioc. Toate se îndreptaŭ tăcute în camera mortuară şi după ce adresaŭ acelor ce sosise maí nainte un „Dumnizâ s'lu lliartă"*), apoí se aşezaŭ una de o parte, alta de cealaltă parte a mortuluí, formînd două grupe de căte 20 pînă la 25 femeí.

Papa Haidu a trebuit să maí aştepte, pînă ce femeile să îmbrace mortul cu haine noui, să-í lege bărbia şi să-í închidă ochií.

*) Dumnezeŭ să-l ierte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aceste terminate, dupa ce-l aşezară cu picioarele la răsărit, iar pe pept îi pusera o lumînare de ceară, o candelă şi o icoană, Ziţa cea mai în vîrstă, care cunoscuse de aproape pe Kendra, începu a boci în cuvinte mişcătoare pe un ton prelungit, funebru, privind pe decedat.

„In bocetele acestea este înmagazinată toată psihologia şi metafizica poporului aromîn, în ele se oglindesc în chip clar credinţele despre nemurirea sufletului, despre trecerea pe lumea cealaltă, răsplata binelui şi pedepsirea răului făptuit în viaţă.

„Unele bocete sunt comoară de poezie, de iubire şi de adînci sentimente, în ele se oglindesc credinţele despre felul vieţei, natura fericirilor şi credinţelor de dincolo, în fine, în bocete mai mult de cît în toate cele-lalte manifestări poetice ale inimei, ale minţei şi ale credinţei, femeea armînă a vărsat toate bogăţiile naturei ei alese de mamă devotată, de soră gingaşe şi de soţie statornică pînă la moarte" *).

In timp ce grupa femeilor din partea Ziţei boceau pe Kendra, grupa cealaltă se văita amar la sfîrşitul fie-cărui stih, dar dînd mare atenţie la cele ce spun soaţele îndurerate pentru ca să le răspundă la timp.

Era între cele din grupa a doua, Santa al Ghionda, care perduse în săptămîna aceia unicul ei flăcău şi îndată ce a terminat grupa întîia, începu a boci dînsa fiinţa iubită, rugînd pe bunul Kendra să-i ducă multă sănătate şi o lume de iubire fiului ei, să'i spue că dînsa zi şi noapte la el se gîndeşte şi că în curînd

*) Vezi: „Materialuri Folcloristice" culese de Pericle Papa Hagi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

va veni la el, fiind-că-i e cu neputinţă să mai rămîie mult timp despărţită de el.

O nouă serie de bocete se produse, noui plînsete, noui vaiete, carî sfîşiaŭ inima bărbaţilor, ce le aascultaŭ cu ochi umezi de lacrimi.

Durerea şi jalea Santeî îi inspiraŭ cuvinte alese, cuvinte ce se închegaŭ în stihurî de jalnică epopee.

Veni şi rîndul nepoateî luî Kendra.

Dînsa începu a-i lăuda calităţile, iubirea luî de casă şi a blestema moartea prin bocetul următor:

„Moarte neagră, fioroasă,
„Cum de-al nostru chin nu'ţî pasă?
„Cum n'aî ochî şi tu să vezî?
„Ce-aî făcut, ca să oftezî...
„Cum de n'aî urechî s'asculţî
„Jalea să nu ne-o insulţî,
„Moartea oarbă, surdă moarte,
În pustiŭ rămiî departe...
. . . . . .
. . . . . .

„Şi-acum te rugăm pe tine,
„Ruga să ne-o asculţî in fine,
„Să ne laşi pe unchiŭ-acasă.
„Că nepoatele nu-l lasă.
„Dar maî e şi un fecior)*
„Ce se stinge de-al său dor.
. . . . . .
. . . . . .

„Vezî cum toate ne 'nşiräm
„Pe cel dus să ni'l cintăm,
„Dar in van noî il chemăm,
„Şi de doru-î tremurăm,
„Căcî pe drumu-î hotărît
„Merge... unchiu şi 'ndărăt
„Noî rămînem lăcrămînd
„Şi din inimî suspinînd.
. . . . . .

*) E vorba de Tuliu, în loc de un flăcăŭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cuvintele aceste rupte din inima îndurerată a Bieĭ, făcură să picure alte lacrimĭ ferbinţĭ din ochiĭ tuturor.

Se auzi glasul Preotuluĭ Haidu cădelniţînd, care îşĭ făcuse aparițiunea în camera mortuară urmat de bărbaţiĭ, ce se găseaŭ în prispă.

Presența profesorilor Sîrmacheşĭ, Ciuli şi a luĭ Nicol făcu pe Tuliu să isbucnească în hohote de plîns şi să cadă în braţele celuĭ d'intâĭ. Muţi de durere amiciĭ, sprijinirà pe Tuliu ţinîndu-l de braţe, unul la dreapta, celalt la stînga.

Moş Kendra părea că doarme în patul luĭ de florĭ, căcĭ care cum venea, depunea un mănunchiŭ de florĭ la căpătîiul luĭ.

Dar o scenă de o durere sfîşietoare fu, cînd apărură pe poartă Mia şi mamă-sa Maria Moscopolita, în grupa unor Magarovence, toate cernite la port. Tuliu încremenit de durere, îşĭ acoperi ochiĭ, se cletină din picioare şi era cît p'aci să cadă, dacă n'ar fi fost susţinut de amicĭ. Maria Moscopolita şi fiica ei, de unde să ştie ele pe autorul moral al acesteĭ crime odioase, care cernise inimile armînilor?

Rămînea un mister nepătruns pentru lumea ce se adunase aci, motivul acesteĭ asasinărĭ, precum şi asasinul.

Fostul Celnic era iubit şi stimat de armînime, cu atît maĭ mult preţuia pentru familia luĭ Lala, cu cît amintirea mortuluĭ le era scumpă prin nobila luĭ intenţiune de a se încurserĭ, fapt ce ţinea de un ordin intim, ştiut numaĭ de ele şi de Tuliu, care ar fi putut mărturisi iubirea lor pentru el şi tatăl săŭ.

Maria Moscopolita se opri un moment în faţa luĭ Tuliu, suspină îndurerată şi grăi:

— Curaj, „gione“ scumpu,*) Dumnezeŭ să'i

*) Expresiune dialectală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

primească sufletul în sînul său, iar pe ucigaș să'l ajungă blestemele noastre. Durerea pe care o împărtășim să'ți fie un motiv de ușurare, să trăești d-ta, să ții deschisă casa regretatului Celnic.

Mia, la spatele ei, gemea sub apăsarea celei mai năpraznice dureri și fiind-că împrejurarea îi impunea rezervă ca și celorlalte soațe, își acoperi ochii cu batista, să nu mai vadă, să nu mai simtă grozăvia momentului.

Își făcură apariția în pragul camerei mortuare, în momentul cînd preotul făcea să se cutremure inimele la auzul prohodului din urmă: „Veșnica lui pomenire, veșnica lui pomenire".

In acel moment par'că fie-care muritor se simțea pe punctul desmărginirei și necunoscutul inspira fiorii groazei în inimele lor.

Slujba odată terminată, amicii Fărșeroți pe ale caror fețe se citea durerea și tăria rezistenței, se apropiară de Moș Kendra și după ce sărutaŭ iconița de pe pept, apăsaŭ buzele asupra frunței mortului în liniștea cea mai desăvîrșită.

Și în același ordin urmară femeile.

Pretutindeni nu se vedeaŭ de cît stropi de lacrimi picurînd din ochi, nu se auzeaŭ de cît suspine...

Frații Ianula și frații Șcreta luară cosciugul pe mîini și eșiră în curte în bocetul femeilor al căruĭ ecoŭ străbătea departe. Tuliu era purtat de brațe de Sîrmacheși și Ciuli. Iar Bucuvala și Coli Ghiza, frații Carapetra și numeroși Tîrnoveni urmaŭ cu capetele descoperite imediat după mort, care era condus la veșnica locuință de armînimea din ambele comuni unite.

In fața groapei, Sîrmacheși rosti:

„Popor armînesc, jalnică adunare!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Nu putem şti încă pe asasin şi nici motivul, ce l'a hotărît să scurteze zilele celuĭ maĭ inimos, celuĭ maĭ însufleţit armîn, fost Celnic renumit în vremea luĭ.

„Smeriţi să stăm în faţa rămăşiţelor scumpe ale aceluĭ ce prin faptele sale lasă dîră luminoasă pe urma luĭ, care ne va lumina calea ce o avem de străbătut în viitor.

„Da, în faţa noastră ne-a maĭ rămas partea materială a fiinţeĭ iubite ce se numea Kendra, în care se confunda geniul ne-adormit al poporuluĭ nostru, plin de vigoare la o vîrstă înaintată ca a luĭ, plin de avînt, o inteligenţă viue, bunătatea şi mărinimia personificate.

„Nu putem acuza încă pe nimenĭ, însa această nenorocire care ne-a isbit aşa, din senin, ne arată precis că din întuneric ne pîndesc vrăjmaşiĭ carĭ ne doresc moartea, căcĭ unul din aceĭa, care a comis această fără de lege, a avut măsura valoareĭ acestuĭ armîn şi n'a vrut să ne îngădue a ne bucura avîndu'l pînă la adînciĭ bătrîneţe în mijlocul nostru.

„Ni l'aŭ răpus pentru că ştiaŭ că ne va costa mult. Eĭ, dar cu atît maĭ amară va fi răsplata mişeluluĭ în ziua cînd se va dovedi urma luĭ.

„In faţa mormîntuluĭ deschis, care stă gata să acopere pentru vecie faţa armînuluĭ, buzele noastre pronunţă blesteme pentru ucigaş, iar inimile noastre înalţă rugĭ Celuĭ a tot puternic, să primească în sînul său sufletul nobil al bunuluĭ Kendra

„Fie-ĭ ţărîna uşoară şi amintirea pururea scumpă printre noĭ".

Sîrmacheşĭ, sfîrşind cuvîntarea-ĭ, preotul Haidu bine-cuvîntă mormîntul, stropind pe mort cu unt-de-lemn şi vin, apoĭ luînd lopata în mînă presără ţărînă peste cosciug.

In urma acestora, gropariĭ înfigînd tîrnăcoa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pele în adîncul pămîntului de curînd scormonit, făcură să hurue lugubru bulgării uscaţi pe capac, lucru, care inspiră fiori prin oase.

In cîte-va minute totul era sfîrşit. Lumea se împrăştiase pe la cămine — dar Kendra trăia viŭ în amintirea tuturora.

III

Afară de Simu Birina şi de Lala, carî se îngrijoraŭ de soarta luĭ Dimce şi aveaŭ interesul să ştie ce e cu el, de ce nu se maĭ arată în sat, de ce nu vine să-şĭ primească plata făineĭ măcinate; încolo nimănuĭ nu-ĭ venea în minte să se întrebe: de ce a dispărut morarul din seara asasinăreĭ luĭ Kendra.

Cîte-va zile în rînd, obiectul discuţiunilor locuitorilor îl formase acest omor misterios, dar cum ucigaşul nu lăsase nicĭ o urmă la faţa locului, nimenĭ n'a putut deslega enigma şi uitarea venea să se aşterne încet, încet de asupra mormîntului, unde zăceaŭ rămăşiţele aceluia, ce a fost odinioară fala Fărşeroţilor.

De la prinderea luĭ Dimce, Fărşeroţiĭ îndoiseră numărul strejerilor de noapte împrejurul stînelor, în aşa fel, în cît nimenĭ nu putea bănui, că asasinul se află prizonier în mînile lor şi nicĭ cele, ce se orînduise de Bucuvala.

Birina începu a se nelinişti cu cît zilele treceaŭ fără să poată afla vre-o ştire despre Dimce.

Coborîse în Dihuva, un satuc distanţă de doĭ-treĭ chilometri de Ternova, se dusese la femeea morarului să se informeze de urma luĭ, ca trimis din partea luĭ Lala, dar zadarnice aŭ fost toate silinţele luĭ, căcĭ n-a putut descoperi nimic de existenţa complicelui seŭ.

Femeea luĭ Dimce, cu ochĭ umezĭ de lacrimĭ, ĭ a răspuns, că bănueşte să nu-l fi ucis

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fiiĭ luĭ Ahmet Surdul din Ternova, carĭ talhăreaŭ pe drumul Nijopoleĭ.

I s'a plîns, că n'are ce mînca de doua zile şi l'a rugat să intervină pe lîngă d. Lala pentru un mic ajutor, dar de astă 'ĭ ardea luĭ acum...

De aceĭa o părăsi fără măcar să-ĭ zică „te las sănătoasă", orĭ prin vre un gest să arate că l'aŭ mişcat lacrimile eĭ şi să-ĭ dea o licărire de speranţă, că nu va fi părăsită.

Birina, cu inima sburată, se îndreptă în Bitolia, că doar aci va avea noroc să dea de urma luĭ Dimce, cercetă pe la hanurĭ, unde obĭĭnuia să rămîie în gazdă mărarul, dar pretutindenĭ i s'a răspuns, că n'a fost zărit prin oraş din ziua tîrguluĭ de acum o săptămînă.

Umbra luĭ Kendra începu a urmări pe Birina şi în vise.

Din somn se pomenea tresărind, căutînd să se apere, să fugă de persecutorĭĭ săĭ, pe carĭ nu-ĭ cunoştea şĭ'ĭ vedea aevea...

Nu'şĭ putea da seama, de ce se teme de Fărşeroţĭ.

Pe Bucuvala şi-l închipuia ca pe un cerber, care-l ameninţa cu focul Gheheni.

De o lună de zile nu fusese la stînĭ, lucru, ce nu se maĭ întîmplase de cînd era intendentul D-luĭ Lala.

Maria Moscopolita i atrase luare aminte asupra acestuĭ fapt şi i observase, că nu'şĭ face datoria în conşciinţă.

El tot de una găsea pretexte că e preocupat de alte interese maĭ însemnate, că trebue să meargă la Bitolia, să afle cum staŭ preţurile brînzeturilor şi cîte altele nu maĭ spunea el, în realitate însă, umbla să găsească pe Dimce a cărui soartă implica şi pe a sa.

Dispariţiunea luĭ Dimce îl făcea să tremure

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la fie ce pas, să vadă toate în negru în jurul lui, să-i fie frică de propria sa umbră...

Tăcut și fricos pășea cu ochii în pământ, ne îndrăznind să privească lumina zilei, fugind de contactul oamenilor.

Lala de asemeni de un rînd de vreme devenise posomorît, nervos peste măsură și vorbea cu sine însu-și ca un maniac.

Pe Simu Birina, pe al căruĭ sprijin se bizuia altă dată, acum nu-l mai putea suferi.

Dacă se întîmpla să'l vadă de la fereastră, trecînd prin bătătură, de la staul la poartă, întorcea capul aiurea.

Nu-l mai putea suferi și ochiĭ lui Birina, în luminile cărora i se părea că ceteşte nenorocirea sa, i faceaŭ rău.

Deşi avea de vorbit cu el multe asupra intereselor, mai ales că toamna batea la uşe, cînd urma să fie desfăcută marfa prin tîrguri și trebuia să fie present în locul lui la stîni, totuşi Lala tărăgănea de azi pe mîne, de a-i da ordine.

Dar a trebuit să se hotărască la aceasta, în urma observaţiĭ Marieĭ, care era pururea în activitate și vedea ea că pe bărbaţi îĭ stăpîneşte o toropeală ne explicabilă pentru dînsa și lăsaŭ afacerile la voia întîmplăreĭ.

— Ce gînd are Simu — bărbate — de nu vrea să'şĭ mai facă datoria? Tu nu vezi ca el a lăsat lucrurile baltă? Trebue să-l facĭ atent că noĭ n'avem nevoie de oameni leneşi. Sunt săptămîni de cînd n-a nimerit pe la stîni ca și cum ar duce groază de lupi... Avutul nostru are nevoie de îngrijire și Simu vad că n'are de loc bună-voinţă.

Lala o ascultă cu multă atenţie și fiind-că găsea de juste observaţiunile soţieĭ sale, întrebă:

— Este aci Simu?

— Da, e pe jos, umbla fără nicĭ un rost

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„ca cînele nici cuĭ“ nicĭ el nu ştie ce vrea şi ce are de făcut.

— Trimite-l încoa Marie, să'ĭ daŭ ordin să plece numaĭ de cît în deal.

Maria eşi din odae şi se duse jos, unde găsi pe Simu trîntit în pat.

— Nu-ĭ vreme de dormit Simu! E ruşine pentru un voinic ca tine să stea lungit în pat pe vremea asta; dă fuga pînă sus unde te chiamă stăpînu tăŭ.

Simu, a cărui conştiinţă îl chinuia răŭ, se scuză în faţa acesteĭ femeĭ serioase şi active, care pentru prima oară 'şi arăta autoritatea, zicînd că nu-ĭ e bine şi de aceĭa l'a găsit în pat.

Se sculă şi într'un moment fu în faţa D-luĭ Lala.

— Soţia mea s'a plîns că nu te îngrijeştĭ de loc de rostul trebilor, că n'aĭ maĭ fost de mult pe la stînĭ; de ce te aĭ lăsat trîndavieĭ? Orĭ poate...

Era să'ĭ scape luĭ Lala vorba: unde eştĭ bogat acum, dar se abţinu, căcĭ ĭ făcea răŭ orĭ ce aducere aminte, care stetea în legătură cu asasinarea luĭ Kendra.

— Să mă ierţĭ stăpâne, dar trebue să mă crezĭ ca nu mi-a fost bine şi nicĭ nu-mĭ este, de aceĭa Doamna m'a găsit bolind în pat.

— Bine, aceasta e altă socoteală, dar va trebui să te faci bine şi să nu întîrzĭĭ să suĭ în deal, să vezĭ cum merg trebile pe acolo.

— Da, mă voiŭ duce imediat ce mă voiŭ simţi bine: îmĭ cunosc eŭ datoria.

— Trebue să fie lipsă de făină şi urmează să ne îngrijim, nu este aşa?

— Da, este drept stăpîne, bălbăi Simu.

La vorba asta prin succesiune de ideĭ Birina se gîndi la Dimce.

— Dimce nu se maĭ vede nicăerĭ stăpîne.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deşi Lala n'ar fi voit să intre în discuţie numele morarului, ca unul ce'i evoca primejdii necunoscute... totuşi n'avu încotro. Întrebă :

— N'aí aflat nimic de urma lui ?

— Absolut nimic...

Simu simţea fiorí prin oase.

— Tocmaí acest fapt trebuia să te facă maí prevăzător, să fií în contact maí des cu Fărşeroţii, să'i sondezí, să afli ceia ce te interesează să ştií, daca nu cum-va aú dat eí de urma lui, orí că vre-un ochiú maí ager de Fărşerot l'a surprins asupra faptului şi în cazul acesta în grozavă încurcătură m'aí vârît Simu...

In faţa acestor zise ale luí Lala, Simu păli la faţă ; ideea sugerată de Lala, că Fărşeroţii ar putea avea pe Dimce în mînile lor, că le-ar fi mărturisit adevărul etc. îl îngrozea.

Dar îşí luă seama că trebue să arate curajos în faţa stăpînuluí săú.

— Nu se poate una ca asta stăpîne şi apoí să presupunem că l'ar fi prins eí, prin ce ar putea dovedi Dimce că eú i-am înarmat mîna din ordinul D-tale ?

La ultimele cuvinte ale luí Simu, Lala simţi o scîrbă în sufletul luí pentru persoana acestuí om pervers, care i exploatase un moment de furie şi primise să se asasineze un om în schimbul uneí sumí de banî.

Pe cînd se urma discuţiunea în camera de sus între Lala şi Simu, îşí făcu apariţiunea Costa, mîna dreaptă a luí Bucuvala, căruia i poruncise să meargă la D-l Lala şi să-í facă cunoscut că la stînî se simte nevoie de faină, de oare ce Dimce nu s'a maí văzut de aproape zece zile suind la stînî... şi pe lîngă aceasta Simu trebuia să fie present la încărcătura mărfeí.

— Cum, Dimce nu s'a arătat de zece zile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în deal? întrebă Lala, liniștindu-se că a scăpat de primejdie pentru care certase pe Simu.

Acesta asemenea prinse curaj, cînd auzi pe Costa.

— Nu l'a văzut nimeni nici în deal, nici prin comună și nu mai avem făină de cît pentru o zi — două.

— Auzi că n'aŭ făină, Simu și se simte nevoie de presența ta acolo.

— Da, voiŭ merge stăpîne.

Costa interveni:

— Dacă voiești să mergem împreună, peste un ceas voiŭ fi înapoi, căci mai am de tîrguit niște sare și alte mărunțișuri.

— Bine Costa — atunci ispravește cu tîrguiala și dă pe aci să mergem împreună răspunse Simu.

Costa salută respectuos pe D-l Lala și eși urmat de Simu, care părea că plouat la gîndul că va da ochi cu Bucuvala. Dar spera că va afla ceva de la Costa în afacerea, care-l interesa.

Costa n'avea de făcut nici o tîrguială, în realitate, ci trebuia să meargă să înștiințeze pe Tuliu că ziua judecății asasinilor părintelui său sosise și că presența sa era imperios cerută printre Fărșeroți.

Căci trei zile în urma mormîntării lui Kendra după ce lucrurile și-aŭ luat ordinea lor firească, Fărșeroții adunîndu-se la sfat, Bucuvala le vorbi:

Fraților, ne-am împlinit o tristă datorie față de rămășițele pămîntești ale amiculuí nostru Kendra; sufletul lui însă ne impune să ne împlinim datoria și față de acei, carí l'aŭ răpus.

Ucigașul lui se află în mînele noastre. El fără nici o sforțare a mărturisit crima și pe complicele său.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu ne rămîne acum altă de făcut, de cît să-i aducem în faţa noastră şi aflăm motivul, care i-a îndemnat să ucidă pe Kendra.

D-v. şi împreună cu mine vom forma curtea marţială, care trebue să-i judece după datinele noastre.

Dacă vor merita iertarea, i vom ierta, dacă nu, le vom da pedeapsa, ce li se cuvine.

D-v. fraţi Şereta, cari sunteţi cei mai buni puşcaşi, veţi executa sentinţa noastră împuşcîndu-i prin luare la semn.

Tuliu va fi de faţă la judecata lor.

Secretul morţei lui Kendra îl cunoaştem numai noi; n'am lăsat să fie cunoscut de alţii, pentru că n'am vroit, pe de o parte, să înlesnim dosirea criminalilor, iar pe de alta, nu vom lăsa să se amestece nimeni în Domnia noastră.

Nu ne putem adresa autorităţilor pentru dreptatea, ce dorim să se facă, de oare-ce un bacşiş al lui Lala ar fi în stare să dea brînci dreptăţei şi să scoată pe criminali cu faţa curată presintîndu-i lumei ca pe nişte eroi, cari aŭ scăpat vilaetul de un periculos bandit.

Şi nu numai că întunericul ar birui lumina, dar s'ar ponegri memoria scumpă a lui Kendra.

Aveţi ceva de zis la aceste toate fraţilor?

— Aprobăm în totul cele ce aĭ rostit, aşa să fie precum le aĭ orînduit lucrurile.

Suntem convinşi că dreptate voeşti să se facă.

— Atunci, dacă e aşa, să meargă Costa să cheme pe Simu încoa, căci după cum vedem el ne-a părăsit cu totul.

Costa va arăta D-lui Lala că avem nevoie de faină şi de presenţa lui Simu şi nimic mai mult; apoi de acolo va trece la Tuliu cu care m'am înţeles în privinţa asta.

Bucuvala potrivise aşa lucrurile, în cît ju-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

decata să cadă în ziua de Luni, cînd toți Magarovenii și Tîrnovenii se află la tîrg.

In fața căsuței din poeană, unde era păzit Dimce, se așezară în semicerc mai mulți țărușĭ pe carĭ se bătură scîndurĭ de brad. In fund se lăsă locul liber în care parte între extremitățile scîndurilor, fu așezată o masă și la spatele eĭ 3 scaune marĭ. Pe masă fu pusă o cruce sculptată în lemn, îngălbenită de timp.

Bucuvala luă loc pe scaunul de la mijloc. Frații Ianula, cu călimările de alamă în brîu și cu un teanc de hîrtiĭ pe masă, luară loc unul la dreapta, altul la stînga.

Pe băncile provisoriĭ în semicerc se așezară nouă din căpeteniĭ și anume: Coli Ghiza, Frații Șcreta și Cara Petra, Zega, Vlaho Iani, Pitu și Ghionda; restul stetea în picioare așteptînd ordine.

Dintre aceștia aveaŭ instrucțiuni ca imediat ce vor vedea pe Simu, să-l declare de prizonier și legat de mînă să-l aducă în fața Fărșerotilor constituiți, după cum am văzut, în curte marțială.

Nimenĭ din eĭ nu cetise vre-un text de lege. Legea la eĭ era bunul simț și sentimentul dreptățeĭ. Așa pomeniseră de la Celnicĭ*), așa urmaŭ în tocmaĭ.

Lămuririle și discuțiunile se urmaŭ în șoapte.

Și lucru ciudat — toți acești judecătorĭ conștienți de însemnătatea actului, ce-l săvîrșeaŭ, eraŭ învestmîntați în haine de sărbătoare, cu cămășile albe și curate, cu căndușele asemenĭ albe ca neaua.

Pe Dimce nu l-aŭ scos încă din închisoarea lui.

Pentru ce? Își făcuse planul Bucuvala după cum vom observa.

---

*) Patriarhii triburilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Liniștea aceasta de altar numai păsările de pe crîngile arborilor o mai întrerupeau.

Un ochiu străin de ar fi văzut acest tablou, care devenea grandios prin mareția și sublimul firei, ar fi rămas loculuĭ uimit...

In fața stînelor erau postați secunzii, carĭ aveau ordin să dea semnale în cas cînd s'ar fi văzut venind Simu saŭ Tuliu.

După o așteptare de o oră semnalul vesti sosirea luĭ Tuliu, înaintea căruia toți se sculară și se grăbiră a-l strînge de mînă.

Bucuvala îl trase lîngă sine, dar Tuliu ceru să fie mai la spate.

Își aruncă privirile în jur și suspinînd zise îndurerat:

— Așa dar a sosit și ziua judecățeĭ!...

— Da, e de datoria noastră să facem dreptate...

Apoĭ mai mult în șoapte Bucuvala urmă:

— Mi se pare că și situațiunea boerului se îngreuiază Tuliu.

— Luĭ Lala vreĭ să zicĭ?

— Da, situațiunea luĭ Lala e cît se poate de primejdioasă, dacă declarațiunile luĭ Dimce se vor adeveri. Iată ce susține el — și Bucuvala i presîntă o coală de hîrtie, unde Ianula consemnase interogatoriul luĭ Dimce.

Tuliu clătină din cap. Prevedea urmările, ce vor decurge pentru Lala din mărturisirile luĭ Simu.

Ce se va întîmpla, dacă se va constata că Lala e autorul moral al crimeĭ! Să se condamne și tatăl Mieĭ la moarte?

Dar iubirea luĭ și a Mieĭ în acest caz? Ar mai avea loc unirea lor cu prețul jertfeĭ bătrînilor? Unul ucis mișelește, cel-l-alt condamnat?

Consimți-va Mia la aceasta și dacă nu va consimți, atunci cum rămîne cu legea?

Aceste și alte întrebărĭ de felul acestora, ve-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neau să bată la poarta gîndirei lui Tuliu, cînd semnalul convenţional, dat de unul din secunzi, îi făcu pe toţi să-şi arunce privirile spre stînă. Era şi momentul, căci nu departe de ele se zări apropiindu-se Simu, însoţit de Costa.

Alţi doi voinici, al căror rol era hotărît de mai înainte, înaintară distanţă de cîţi-va paşi şi pe cînd lui Simu i se păru că vin să-i întindă mîna, se pomeni apucat vîrtos de braţe, apoi unul din ei îi zise:

— Simu, eşti prinsul nostru! Trebue să te legăm şi fără împotrivire, să ne urmezi.

Birina fu cuprins de un tremur nervos.

Se sili să zîmbească şi să-şi dea aerul că înţelege ce însemnează o glumă, şi prin urmare nu se opuse.

Se lăsă să fie legat de mîni, apoi zise în glumă:

— Ce fel, la ochi nu mă mai legaţi?

— Nu-i nevoe, Simu; acum urmează-ne.

Costa ştia ce-l aşteaptă pe Simu, de aceia nu se mira de loc de ceia ce i se întîmplă.

Purtat de cei doi Farşeroţi şi urmat de Costa, Simu, cînd a intrat în regiunea poenei, văzu că se schimbă lucrurile.

Tabloul, ce i se presinta acum vederilor, îl înfiora. Îşi dete seama că Farşeroţii nu glumesc. Dar prin ce minune, se gîndi el, aŭ ajuns ei să mă bănuiască?!

A... dacă s'ar adeveri bănuelile lui Lala.

Voiŭ tăgădui, chiar de m'ar pune de viŭ în foc, i-a fost primul gînd, care venea să-l susţie.

De vreme ce l'aŭ legat, care putea fi altul motivul de cît asasinarea lui Kendra?

Cînd fu în apropierea lor, vru să dea o notă ridiculă situaţiei în care luí i se dăduse rolul cel mai puţin de invidiat. Zise:

— Nu vĕ înţeleg, care vi-i rostul glumei a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cestcia, să daţi porunca să fiu adus legat înaintea voastră ?

— Apropie-te, Simu, grăi Bucuvala, cu un ton aspru şi poruncitor. Aí să înţelegí îndată că gluma e foarte serioasă şi că aducerea ta în faţa noastră are un motiv grav...

— Toate bune, însă legat, ca şi cum aşí fi un tîlhar ?

— Noí bănuim şi maí rău de cît aşa ceva, Simu.

— Haida de ! Vreţí să glumiţí pe socoteala mea, Bucuvala !

— N'avem vreme de asemenea glume, Birina. Cazul e grav şi de aceía trebue să vorbim cu tine foarte serios.

— Poftiţí, sunt gata să vă răspund la întrebărí.

— Aşa te vrem „cuşuri" (vere). Fií bun dar şi răspunde : Ce ştií tu despre asasinarea luí Kendra ?

De şi pronunţarea acestuí nume îl făcu să schimbe culorí la faţă, totuşí răspunse, ca şi cum ar fi fost străin de cauză.

— De ce tocmaí pe mine mă întrebaţí de asemenea lucrurí ? Ce fel, nu cum-va mă socotiţí că eŭ aşí fi asasinul luí Kendra ?

Fiind-că te credem complice cu ucigaşul saŭ maí nimerit acela, care a pus la cale omorul luí Kendra.

— Eŭ ?... Pe mine mă credeţí capabil de aşa ceva ? A... te înşelí amar Bucuvala... mă calomniezí...

— Acesta ţi-í răspunsul, Birina ?

— Se înţelege. Ce răspuns pot să-ţí daŭ eŭ, care mă ocup cu alt-ceva de cît cum vreţí să credeţí D-v.

— Nu vreí să spuí adevărul, Birina ? te întreb pentru a doua oară : Ce ştií despre omorul luí Kendra ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dacă ştiĭ ceva d-ta, poţĭ s'o spuĭ; eŭ unul nu ştiŭ nimic.

— Aşa... vom face să ne spue alt-cine-va cea ce ştiĭ tu şi nu vreĭ să ne mărturiseştĭ.

Simu privi în rînd pe toţĭ în dreapta şi în stînga şi cînd auzi pe Bucuvala:

— Guşu, fă să vie încoa Dimce morarul!

Simu se făcu ca turta de ceară la faţă.

La vederea luĭ Dimce, care a eşit legat din căsuţa de alăturĭ, i s'a părut că un mort îşĭ ia giulgiul în spinare şi ese din groapă la lumina zileĭ.

Da, iată Dimce, unde a fost deţinut şi el îl căutase pretutindenĭ, fără să-ĭ dea de urmă.

Acum Simu înţelegea tot. Dimce a fost prins asupra faptuluĭ de Fărşeroţĭ şi ţinut prizonier spre a declara şi pe complicĭ.

Ah... şi complicele era el!

Cînd l'a văzut, a lăsat ochiĭ în pămînt, neputînd să maĭ suporte privirile fulgerătoare ale Fărşeroţilor.

— Spune tu Dimce, ce aĭ maĭ spus să audă şi D-l Simu, să maĭ auzim şi noĭ, ce ştie el despre omorîrea luĭ Kendra, căcĭ dînsul ne spune că habar n'are de acest omor, cine l'a săvîrşit şi ne taxează de bârfitorĭ, adică de mincinoşĭ, Dimce.

— Cum se poate să spue aşa ceva, cînd d-luĭ mi-a poruncit să răpun pe Kendra?

Eŭ n'aveam nimic cu el; nicĭ nu-mĭ trăznise vre-o dată prin cap să-ĭ ridic viaţa, dacă n'ar fi venit Simu să mă îndemne.

— Ce aĭ de zis, Simu, la toate aceste?

— Dimce spune minciunĭ, ca să scape de răspunderea fapteĭ sale. Să mi se dovedească, dacă eŭ Simu Birina am avut vre-o dată în viaţa mea vre-o ceartă cu regretatul Kendra. Eŭ nu m'am amestecat în turburările din Bi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tolia şi nicĭ nu m'am băgat în lupta naţională dintre grecomanĭ şi armînĭ.

Fărşeroţiĭ se priviră unul pe altul.

Răspunsul luĭ Simu li s'a părut destul de documentat, spre a nu înclina să-ĭ dea dreptate.

Aşteptară să vadă ce va zice Dimce, care îĭ ripostă:

— In Vlahcearşi nu eraĭ d-ta, care m'aĭ urmărit în strada evreiască şi mi-aĭ zis să nu scap ocazia, căcĭ Kendra şi Tuliu vor sui la stînĭ şi ca să te asigurĭ de ajutorul meŭ, n'aĭ fost d-ta, care mi-aĭ dat un medgid (5 leĭ) să-mĭ ajungă de tîrgueliĭ?

— Să spue Costa, ce ştie în privinţa asta, grăi Bucuvala.

Tînărul veni maĭ aproape.

— Inchină-te, sărută crucea şi jură că veĭ mărturisi adevărul.

Costa făcu întocmaĭ cum i s'a poruncit.

— Jur! zise el, că voiŭ spune adevărul.

Apoĭ continuă:

In ziua cînd se zvonise că o să vă dea drumul de la Seraĭ, Simu m'a trimis să aflu dacă în adevăr v'aŭ liberat din închisoare saŭ nu, şi dacă între D-v. se află Kendra şi Tuliu.

Eŭ, îndată ce m'am asigurat de liberarea voastră, primul am fost, care am adus ştirea în Vlahcearşi, apoĭ am comunicat şi luĭ Simu tot ce aflasem, adică despre ceea, ce-l interesa să ştie maĭ mult, că Tuliu şi Kendra vor sui la stînĭ; în urma acestora, Simu mi-a zis să iaŭ seama să nu se fure din marfă, că el se va duce să încaseze o datorie, în realitate însă s'a dus să vorbească cu Dimce, care tîrguise de la nişte femeĭ, şi pe cînd se îndreptase pe strada evreiască, Simu s'a luat pe urmele luĭ, fără să bănuiască că eŭ îl văzusem ce făcuse. La întoarcere l'am observat că era foarte enervat şi nicĭ n'a maĭ aşteptat să sfîrşească tîrgul, ca altă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dată, ci s'a dus, lăsînd marfa pe seama mea.

Afară de aceasta, acum la venire m'a întrebat de zecĭ de orĭ, dacă nu cum-va ştiŭ ceva de urma luĭ Dimce şi se încerca în toate chipurile să afle de la mine, ce se zice despre el printre Fărşeroţĭ.

Dimce reluă :

— Tînărul n'a spus de cît adevărul.

Simu venise pe urma mea pe strada evreiască să mă îndemne din noŭ să omor pe Kendra.

Tuliŭ, cu cotul mînecĭ pe masă şi cu fruntea rezemată în palmă, asculta şi la declaraţiunile luĭ Dimce că pe o monedă de 5 leĭ preţuise Simu capul seumpuluĭ săŭ părinte, simţi o scîrbă pentru aceştĭ doĭ mizerabilĭ, cu deosebire pentru Simu, a cărui perversitate şi cinizm reeşiaŭ din răspunsurĭ şi din fie-care mişcare a sa.

In sfîrşit, Birina văzînd că e strîns cu uşa, se hotărî să vorbească :

— Fiind-că mă siliţĭ să spuĭ adevărul, e bine, fie : este adevărat că eŭ la început i-am dat poruncă luĭ Dimce să vegheze pe lîngă stînĭ şi dacă va observa apropierea luĭ Kendra saŭ a luĭ Tuliu de locul unde se află avutul stăpînuluĭ, să se facă ca aruncă focurĭ în vînt spre a-ĭ speria.

Insă cearta dintre Kendra şi d. Lala înrăutăţindu-se, mi s'a dat poruncă să scap pe stăpîn de doĭ vrăjmaşĭ ; şi cea ce s'a facut, n'a fost, de cît o poruncă a d-luĭ Lala, pe care eŭ în calitate de intendent am adus-o la îndeplinire fără să mă gîndesc la respundere. D-l Lala e maĭ marele nostru, aşa dar, cel d'intaĭ responsabil în această afacere e d-luĭ.

Printre Fărşeroţĭ se observă o mişcare şi şoapte de mirare.

— Aĭ scris această declaraţie, lanula, întrebă Bucuvala.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da: să fie bun Birina să iscălească.

Acesta semnă cu mîna tremuratoare.

Tuliu puse o întrebare:

— Eşti bun să ne respunzi: în schimbul acestui serviciu n'ai primit nici o resplată d. Birina?

— Am fost dator să mă supun şi nimic mai mult.

— Respunsul acestei întrebări ni-l va da d. Lala; cea ce ne trebuia să ştim, au mărturisit amîndoi, replică Bucuvala.

— Încă o întrebare asupra unui punct pe care trebue să-l luminăm — adaoga Tuliu.

Vrem să se ştie: numai pentru simplul motiv că ne bănuia pe noi de a-l călca, ţi-a dat ordin să mijloceşti perderea noastră saŭ mai eraŭ şi alte motive?

— Da, eraŭ motive de alt ordin, cari te privesc, Tuliu, vreaŭ să zic de ordin familiar.

— Spune ce ştii în privinţa asta?

— S'a socotit necinstit prin faptul că aĭ trimis pe tatăl D-tale să ceară mîna Mieĭ, apoĭ furia luĭ n'a mai avut marginĭ, cînd aĭ îndrăznit să-ĭ calcĭ pragul caseĭ în vremea nopţeĭ.

Tuliu se gîndi un moment şi fiind-că el însuşi a ţintit să aducă în desbatere afacerea, ce-l privea în acest proces, se ridică în picioare şi vorbi:

— Doresc să se ia notă de declaraţiunile mele. D-lor, cum vedeţi eŭ însumi am provocat pe Simu să vorbească în afacerea, care a dat naştere certeĭ dintre noi şi Lala.

D-sa ne acuză că l'am necinstit...

Pentru ce mă veţi întreba? În ce consta necinstea pentru d. Lala? În faptul că eŭ, un aromîn din tribul Fărşerot, am îndrăznit să-ĭ cer mîna fiiceĭ sale Mia, o armînă, cum rar se dovedesc pe aiurea.

D-l Lala a insultat pe tata şi l'a gonit din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

casa sa ca pe un cerşetor, fiind trimis de mine să-ĭ ceară mîna Mieĭ, care s'a simţit şi se simte mîndră de pretenţiunea mea.

Aflînd de modul purtăreĭ d-luĭ Lala, m'am dus în persoană să lămuresc o situaţiune de care depindea viitorul meŭ şi al Mieĭ.

N'am căutat să aleg timpul şi nicĭ nu m'am gîndit să fac vre-un ceremonial. Imĭ închipuiam că seara îl voiŭ găsi acasă să-ĭ cer explicaţiuni şi prin puterea iubireĭ mele să aplanez lucrurile.

E bine, s'a întîmplat să fie în tîrg în momentul, cînd eŭ întrasem în casă.

Avuĭ fericirea însă să daŭ ochĭ cu Mia, care fiind singură, m'a rugat să viŭ a doua zi şi pe cînd mă pregăteam să ies, de odată m'am pomenit cu d. Lala că se năpusteşte asupra mea cu cuburul (pistolul) în mînă voind să mă ucidă.

In lupta mea, ce am avut-o cu el, Mia l'a desarmat şi în urma uneĭ dojane, ce ĭĭ-a făcut, a asvârlit arma pe fereastră. Speram că va reveni la sentimente maĭ bune, că ne va da consîmţămîntul seŭ, să ne unim, şi să formăm o familie puternică, dar, îmĭ închipuĭ că nicĭ D-zeŭ nu l'ar fi putut abate din calea rătăcireĭ, căcĭ a terminat: nicĭ odată nu voiŭ cosimţi eŭ, un elin, să-mĭ daŭ fata după un Fărşerot, de aceĭa orĭ eŭ, orĭ voĭ!

Şi precum vedeţĭ, s'a ţinut de cuvînt.

Lala a pus să se ucidă tatăl meŭ dintr'un sentiment de ură naţională.

Şi D-ta, D-le Simu, cînd ţi-a propus să săvârşeştĭ un act aşa de mizerabil, n'aĭ avut un pic de simţ omenesc în inima-ţĭ să te opuĭ, să-l scoţĭ din drumul rătăcireĭ. Zicĭ că eştĭ armîn din tribul Grămostean; e o minciună!

Eştĭ cea maĭ perversă creatură cu figura de om!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Eşti o ruşine a omenirei, care nu mai merită lumina soarelui, ci veşnicul întuneric al iadului.

Împrejurarea mă sileşte să iaŭ locul apărătorului dreptăţei.

Domniĭ, carĭ s'aŭ întrunit să facă judecată, cred că sunt pe deplin luminaţĭ pentru ca judecînd matur şi fără părtenire să pronunţe sentinţa în numele dreptăţeĭ şi al adevărului.

Am zis.

Cuvintele luĭ Tuliu fură ca un val de lumină, care a străbătut în conştiinţele tuturora.

Juriul celor 12 avea să delibereze acum şi să se pronunţe cu cugetul împăcat că şi-a făcut datoria.

— Şedinţa e terminată — declară Bucuvala.

Suntem luminaţĭ.

Apoĭ luĭ Guşu:

— Guşu, ia pe prizonierĭ şi întrodu-ĭ în casă. Dimce abrutizat se tîrî pe urma luĭ Simu, care se supuse fără niciĭ o împotrivire şi cu capul în jos paşi spre locul destinat de închisoare al celor doĭ criminalĭ.

Tuliu, ca să nu înfluenţeze cu presenţa sa se sculă să plece.

— Cred că presenţa mea nu vă maĭ poate folosi la nimic — prin urmare, sunt de părere să mă retrag, zise el.

— Da, Tuliu, D-ta ţi-aĭ făcut datoria, poţĭ pleca, iar noĭ vom rămîne să ne-o facem pe a noastă pînă la capît.

— D-zeŭ să vă lumineze şi să vă ajute a face să triumfe dreptatea, încheie el, sălutînd pe toţĭ printr'o inclinare din cap, apoĭ se depărtă.

Era şi timpul, căcĭ soarele se apropiase de asfinţit şi cele din urmă raze poleiaŭ vărfurile brazilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Liliecii începuse a spinteca văzduhul, iar pe jos licuricii scăpărau lumini fugitive.

Rămaşi singuri Farşeroţii începură a delibera.

Bucuvala rosti:

— Fraţi armîni, aţi ascultat din timpul prînzului şi pînă acum declaraţiunile criminalilor; aţi văzut cum la început Simu a tăgăduit şi-ar fi continuat să nege complicitatea lui, dacă nu l'ar fi dat de gol Dimce şi Costa.

Strîns cu uşa a fost nevoit să facă mărturisiri complecte.

Sunteţi convinşi dar, că amîndoi sunt vinovaţi.

Mărturisirea lui Tuliu v'a luminat şi mai mult asupra motivului crimei.

Adică trebue să recunoaştem că mai e şi un al treilea vinovat, dar judecata acestuia o vom hotarî pe altă zi.

E vorba de aceşti doi: sunt ei vinovaţi orî nu?

— Da! sunt vinovaţi!

— Şi care-i pedeapsa ce le-o hotarîţi voi?

Respunse Ianula Cel Mare:

— În vedere că şi unul şi altul aŭ fost instrumente oarbe, şi aŭ comis crima, negreşit, în speranţa unei recompense; socotind apoi că origina motivului, care a hotarît ridicarea zilelor bunului Kendra, e ura de ordin naţional; pentru aceste cuvinte sunt de părere că trebue să dăm o pildă strajnică răzbunătorilor nimicindu-le instrumentele, pentru ca pe viitor să simtă groază de a se mai atinge de vre-un aromîn.

— Moarte criminalilor! strigară într'un singur glas cei 11 Farşeroţi.

— Dacă aceasta vi-i sentinţa, eŭ în calitate de cap al vostru, propun pe Fraţii Şcreta să fie executorii sentinţei noastre.

Fraţii Şcreta, eşind din rînduri, ziseră:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Suntem gata să aducem la îndeplinire hotarîrea consiliului.

— Să se aducă armele de la stînî — porunci Bucuvala voinicilor, carî adusese pe Simu legat.

Aceştia deteră fuga şi în două minute prezentară armele fraţilor Şcreta.

Fraţii Ianula scriaŭ de zor în două exemplare tot ce se desfăşura aci.

— Suntem gata — ziseră eî.

Se sculară toţî în picioare.

Era un moment solemn din viaţa acestor inteligenţi Fărşeroţî, carî guvernaţi de cele maî înalte virtuţi cetăţeneştî şi oştaşeştî, se pricepeaŭ să fie şi judecătorî întegri, cînd era vorba să servească dreptatea.

— Să se aducă încoa acuzaţiî — ordonă Bucuvala.

Amîndoî fură aduşî în faţă.

— Ceteşte, Ianula, sentinţa noastră.

In tacerea aceîa înspăimîntătoare Ianula ceti:

„Astă-zi una mie opt-sute opt-zeci... noî armînii maî jos semnaţî, din tribul Fărşerot, constituiţî în curte marţială pentru a judeca pe asasinii fostului Celnic Kendra, un armîn inimos şi patriot fără seamăn: după ce i-am ascultat în parte, a le căror declaraţiunî s'aŭ consemnat de noî în proces-verbal în două exemplare, şi ne-am convins de vinovaţia lor;

După ce am ascultat şi pe martorul Costa Ianula cum şi pe Tuliu, fiul decedatului, care ne a luminat în mod desăvărşit asupra cauzei, care a hotarît moartea mişelească a părintelui seŭ;

Consultăndu-ne asupra pedepsei, ce urmează să se dea criminalilor:

Am hotarît în unanimitate pedeapsa lor prin moarte.

Cu executarea sentinţei noastre însărcinăm pe Fraţiî Şcreta".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La auzul acestei fioroase sentințe, Simu își acoperi ochii în palme și începu a plînge cu sughițe.

Dimce părea cu totul desinteresat de cele ce se petreceau în jurul lui.

— Sărutați crucea și rugați-vă lui D-zeu să vă ierte păcatele — zise Bucuvala.

Costa luă crucea după masă și o apropie de buzele lui Simu, care tremura.

Se închină, sărută crucea și atîta putu rosti:

— Blestem ție, Lala, care m'ai sedus cu aurul tău!

Fărșeroții clătinară din cap și-și șoptiră:

— Așa dar tot aurul a fost la mijloc!

Dimce nu mai fu în stare nici să se închine.

Amîndoi fură legați la ochi și conduși spre locul, unde erau crescuți doi brazi, distanța apropiată unul de altul.

De tulpinele lor fură legați.

Voinicii, cari avusese sarcina asta, terminînd lucrarea, s'au retras spre grupa Fărșeroților.

La un semn dat de Bucuvala — Frații Șereta trasera în aceași clipă.

Două pocnete de pușcă făcură să resune pădurea de un ecou lugubru, determinînd să-și schimbe locul dintr'un ram pe altul mai multe păseri speriate.

Capetele lui Dimce și Simu căzuseră pe piept.

Kendra era răsbunat.

Câți-va din secunzi grăbiră să deslege pe condamnați, pe cînd alții săpau cu tîmacoapele gropile lor în dreptul celor doi brazi.

IV

Trecuse o septemînă de la evenimentele petrecute și Simu nu-și mai făcea înca apariția în curtea d-lui Lala.

Se luase de gînduri și el și Maria...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lala stabilind legătura între suprimarea lui Kendra, dispariţiunea lui Dimce şi acum în urma întârzierea lui Simu, de a se arăta la curte, începu să bănue ce-va grozav în mintea lui...

Tocmaĭ acum îşi făcu întrebarea: Dar dacă Dimce va fi fost prins de Fârşeroţi asupra faptului; Dacă înainte de a-l ucide ca pe un tîlhar ce merita o asemenea pedeapsă, l'aŭ lăsat în viaţă şi el ca să scape de respundere, a mărturisit adevărul, cine l'a îndemnat să comită crima... Şi dacă Fârşeroţiĭ au trimis nadins pe Costa să aducă pe Simu la stînă în afacerea astă...

Vaĭ, atunci negreşit, că şi eŭ voiŭ împărtăşi soarta lor... îşi zice Lala înfiorîndu-se.

In ultimele zile nu-şi mai găsea loc.

Şi cuĭ se putea destănui ce-l mistue? Putea el vorbi despre aşa ce-va Mariei sau Mieĭ, carĭ nu împărtăşeaŭ de loc vederile şi principiile sale? Era o faptă, care să nu fie condamnată de toate legile din lume, în cît să fi avut curaj să se consulte chiar cu prieteniĭ seĭ Pişca şi Bişta, să le ceară sprijinul lor, să nu-l părăsească în situaţiunea lui disperată?

Din causa aceasta nici n'avea curaj să întrebe pe Maria — ce e cu Simu. O, dacă ar fi putut să evite pentru tot d'auna numele lui, a lui Dimce şi mai cu seamă lui Kendra!

Da, umbra lui Kendra începu a-l urmări şi pe Lala, şi fie care clipă ce trecea, i se părea că-l apropie de ziua judecăţeĭ.

Pentru ce am plătit lui Simu să comită o faptă aşa de urîtă?

Pentru că el era un Fârşerot şi eŭ un Grămusteau...

Barem să fi fost elin, du-te, vino... dar aşa şi el armîn şi eŭ armîn şi apoĭ creştini şi unul şi altul...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce mare păcat am comis! Cum de n'am judecat atunci că e un păcat să fac să dispară un consătean al meŭ?... Doamne, iartă-mĭ greşeala ce am comis!

Dacă Simu ar fi fost om cum se cade, m'ar fi desaprobat, m'ar fi scos din calea greşită, şi ar fi căutat să mă calmeze. Eram scutit de aceasta neliniște şi povară la bătrînețe... Dar Simu a avut interes să se îmbogățească pe urma unei crime...

Tremura din picioare. Fără să-şĭ dea seama, căzu în genunchĭ în faţa icoaneĭ şi începu a se ruga în tăcere. In mintea luĭ se oglindea imaginea castă a Mieĭ din a cărei gură auzise adevărul şi nu s'a îndurat să-ĭ dea ascultare.

O desmoştenise în inimă şi acum ĭ dedea dreptate şi găsea refugiŭ în ideea, că geniul eĭ cel bun va veghea asupra luĭ. O... cîtă mîngăere sufletească n'ar fi găsit acum într'un cuvînt consolator al Mieĭ, dar ea era supărată pe el, de cînd a vrut să ucidă pe Tuliu, nu-ĭ maĭ vorbea, se retrăgea dinaintea luĭ şi trăia singură în lumea gîndurilor sale.

Ingenunchiat în faţa icoaneĭ, zic, l'a găsit Maria Moscopolita, care întrase în odae să'l întrebe ce e cu Simu.

Se miră mult femeea de schimbarea, ce a observat-o pe faţa luĭ Lala şi maĭ cu seamă de faptul de a'l găsi rugîndu-se în genunchĭ.

Se prefăcu a nu lua seamă — pînă cînd Lala îşĭ veni în fire.

— Nu te miră, bărbate, întîrzierea luĭ Simu la stînĭ? Eŭ bănuesc să nu se fi întîmplat ce-va; azĭ e o septămînă de cînd a plecat şi cînd a maĭ făcut el una ca asta? Pe mine una mă prinde mirarea: de un rînd de vreme tot întîmplărĭ ciudate; nu sunt două septămînĭ de cînd a fost găsit ucis lîngă isvor celnicul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Kendra... N'o fi pățit același lucru și Simu al nostru? Trebue să ne interesăm barbate.

— Da, să ne interesăm, Marie. Și eŭ am început să întru în grijă — vorba ta — de un rînd de vreme numaĭ întîmplărĭ ciudate.

— M'am gîndit să trimit pe Mia pînă în deal. Aĭ ce zicĭ tu? Crezĭ că așĭ face raŭ, dacă așĭ trimite fata să se intereseze ce e cu el?

— Da, ea poate să meargă, să cerceteze ce e cu Simu, dar să dea pe la moara lui Bișta, căcĭ e maĭ populat drumu pe acolo și-ĭ maĭ aproape. Și să-ĭ spuĭ să nu întîrzie mult.

— Da, ĭ voiŭ spune; apoĭ fata noastră e respectată și iubită de Fărșeroțĭ și eŭ cred că vezînd-o, o vor petrece pînă în sat, nu o vor lăsa se vie singură.

— Atunci să meargă, Marie.

Eșind Maria din odaea luĭ Lala, acesta fu cuprins de o nouă neliniște, căcĭ se gîndi la consecințe în cazul cînd Mia ar fĭ inițiată în misterele morțeĭ luĭ Kendra.

Nesiguranța de ce se petrece la stînĭ îl făcea pe Lala să simtă chinurĭ tantalice.

Maria însă, căreia nu-ĭ treceaŭ prin minte cauza întîrzieriĭ luĭ Simu, și nu o raporta de cît la vre-o boală, trecu în camera Mieĭ, pe care o găsi cetind.

— Fata mameĭ, tu știĭ că Simu a plecat de vre-o cîte-va zile la stînĭ și niciĭ pînă acum nu s'a maĭ înapoiat. Eŭ și cu tatăl teŭ bănuim să nu fie bolnav, de aceea ne-am sfătuit să mergĭ tu pînă în deal, să vezĭ ce e cu el și să viĭ să ne spuĭ și nouă.

— Bine, mamă, să-mĭ îmbrac rochia de lînă ca să nu-mĭ fie frig la întoarcere și mă reped numaĭ de cît.

— Așa, fată dragă, timpul începu a se răci și caută să nu răcești, să daĭ pe la moara luĭ Bișta, să nu ocolești mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Așa voiŭ face, mamă.

Timpul începu a se răci într'adevăr. Apropierea toamnei se simțea în suflarea vîntului, care făcea să murmure frunzele și multe din ele să fie smulse și duse în sbor așternîndu-le pe cărări pentru ca în curînd să formeze un covor galben de frunze veștede...

Mia, învestmîntată cu rochia ei de lînă de culoarea ceriului, purtînd pe cap șchepa-i cafenie, coborî spre moara lui Bișta, trecu puntea și după ce ocoli cît-va pe ridicatura izvorului, se îndrumă pe poteca, care se perde în pădurea de brad a Magaroveî.

La început se întâlni cu cîte-va neveste tinere purtînd pe cap fie-care legătura-i cu crengi uscate pentru trebuințele gospodarieî, carî 'i deteră bună ziua, apoi cu cît se depărtă de sat, nu s'a mai văzut nicî-o ființă omenească prin prejur.

Stătu să se odihnească pe un bolovan, care aducea ca o laviță și remase cu ochiî în zarea depărtată.

Părea că voește să străbată cu vederile în dealul Bucoveî, că se silește să clarifice în mintea-i scena luptei dintre armînî și grecomaní, că urmărește cu disperarea în suflet pe agresorul lui Tuliu, care voește să-l ucidă, că se repede la el și oprindu-l loculuí, că-l desarmează, cum a desarmat pe tatăl ei și că scapă și de astă dată pe Tuliu.

Dar... nu, e un vis, o părere își zise ea...

Lupta a avut loc, aŭ fost morți și dintr'o parte și dintr'alta, pe Tuliu l'aŭ rănit și eŭ n'am avut parte să fiŭ în apropiere, să-l apăr...

O durea că nu mai putuse să înlăture reul pentru Tuliu. Apoi se știe cît a suferit în lipsa de știrî, carî să-î facă cunoscut cum 'i merge rana. Il văzuse legat la mîna și foarte palid

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la față în ziua înmormîntărei lui Kendra și de atunci nu mai știa nimic de el.

Aducerea aminte a zilei înmormîntărei părintelui lui Tuliu, cu bocetele femeilor, cu plînsetele și suspinele mulțimei, cu discursul lui Sîrmacheși — toate aceste tablouri jalnice îi defilau și acum pe dinainte și cum ele erau triste din cale afară, expierea înceată a firei contribuia și mai mult la întristarea ei. O melancolie nesfârșită, un dor de negrăit după atîtea visuri spulberate îi stăpîneau ființa.

Atîtea dorurí, atîtea visuri spulberate în vînt își zise Mia cu resemnare...

„...Dacă pentru a se uni două ființe se o pun în calea lor atîtea piedeci, dacă pentru a voi să determine un pas înainte pe calea progresului, zeci de forțe oarbe, nevăzute, se opun în dreapta și în stînga spre a le zădărnici silințele; apoi viața merită ea oare atîtea sacrificii din partea noastră“?

„Nu-i mai înțelept să rămîie cine-va pasiv, primitiv în porniri și tendințe — căci la ce ne folosește lumina spiritului, la ce rafinarea lui, dacă forțe oarbe, nevăzute, zic, vin să-l isbească, să-i paralizeze orí ce avînt...“.

„Nu-i mai bine oare de unul, care nu simte de loc, care trăește fără nici un scop de cît să împlinească o poruncă a acelorași forțe primordiale...“.

„Da, așa e, însă atunci materia brută și-ar fi întins imperiul în paguba spiritului. Da, e o luptă perpetuă între două elemente: bine și reŭ, lumină și întuneric...“.

„Cîte odată s'ar părea că acest din urma element ar căștiga terenul lupteí, dar tot a luminei e victoria finală — ca dovadă e însă-și istoria cosmosului“.

Ia bună oară sforțările de veacuri în lupta dintre două elemente a asigurat viața actuală,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pământul a suferit numeroase cataclisme pentru ca în sînul lui să păstreze atîtea isvoare de tămăduire.

Iată de ce trebue să speràm. Murind noi tot e în folosul vieţei. Din descompunerea resturilor noastre nasc lumini*) deşi periculoase unei existenţe, însă totuşi sunt lumini cari alungă întunericul, e un motiv al ştiinţei, apoi locul unde zacem noi fertilizează, flora devine luxuriană..."

Între aceste reflexiuni ce şi le făcea Mia, în urma lecţiunei ce o avusese înainte de a porni la stîni, tot dorul tînărului Fărşerot venea să o frămînte, chipul lui să-i fie ca un far luminos, un liman către care avea să se apropie, cu riscul de a îndura încă multe din partea părintelui ei.

Da, la Lala se gîndi un moment şi în mintea ei i se înfăţişă cu totul schimbat în ultimele zile. Căută să-şi aducă aminte toate evenimentele petrecute în casa lor, de la venirea ei din Bitolia, cearta dintre ea şi Lala, dragostea maicei sale, conflictul dintre Maria şi Lala, cuvintele lui ameninţătoare: „vă voiŭ drege eŭ pe Tuliu şi pe Kendra al vostru..." şi la acest din urmă gînd, Mia avu o tresărire.

De ce a tresărit ea oare? În solitudinea pădurii, acolo în templul firei, omul devine mai înţelept, mai prevăzător şi devinează lucruri pe cari în alte împrejurări nu-i în stare să le ghicească.

I se păru că aude şi acum glasul ameninţător al lui Lala: „chiar de mi-ar cere averea întreagă Simu, trebue să mă scap de Farşeroţi". Nu mult după aceasta, Kendra s'a găsit ucis lîngă izvor şi de cîte-va zile intendentul lor dispăruse.

---

*) Metanul, ce se arată ades de asupra mormînţilor în lumini fosforescente.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Gîndurile aceste îi accelerară bătăile inimei și o făcuse să tremure, ca prinsă de friguri.

Ar fi voit să nu-și facă presupuneri, să nu bănuiască pe nimeni și nimic de o așa fără de lege și totuși o dată pornită, apucată în cursa acestor reflexiuni, nu-i fu cu putință să scape de ele.

Se gîndi la misiunea ce avea de îndeplinit, că trebue să meargă la stîni, să se intereseze, să afle ce e cu Simu, să aducă știri acasă și nu știa ce descurajare o cuprinse, ce frică de necunoscut.

— Vai! cum se poate să presupun așa ceva, Doamne mare, comit cel mai mare păcat!

Cîte nu spune omul, în momente de furie! Ce? Doar suntem creștini...

Un nou fior simți prin oase.

Visul meu, de acum două săptămîni, mă munceste grozav. Ah... de-aș găsi un tălmaciu! Nu l'am spus nici mamei, căci s'ar fi îngrozit!

Oh, nu-mi aduc aminte să fi visat așa ceva vre-o dată... Ce grozav era tata! Plin de sînge pe obraz, pe haine, pe mîini; părea un strigoi; n'avea nici o rană pe el și totuși era plin de sînge, sînge străin... și așa cum era, se ruga în fața icoanei, în genunchi, să-i ierte D-zeu păcatele.

Ce poate să însemneze asta, de cît vre-un păcat?

Un vultur, care zbura majestos în văzduh și la vederea ei își răsuci puțin grumazii, să fie atent cu agerimea ochiului la dînsa, o distrase un moment de la gîndurile ei și o făcu să-l urmărească și să-l admire cum făcea rotocoale de asupra muntelui unde își avea cuibul.

Trebue să merg, că mă așteaptă acasă, își zise în cele din urmă și își șterse fruntea și fața cu batista.

Ea pînă aci stătuse pe piatră, cu fața spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vederea comunelor din vale și cînd fu să pornească, își aruncă privirea spre poteca din marginea pădurei, care ocolea, pe o distanță de cîte-va sute de pași, pentru a ajunge în regiunea stînelor.

Dar de o dată Mia tresări. Zări pe cine-va venind dintr'acolo. Omul, care se apropia de locul unde odihnise dînsa, purta pe umeri o pușcă de vînătoare și era îmbrăcat în haine nemțești fumurii.

Pășea agale și cu capul plecat în pămînt.

El nu o văzuse încă. Cînd fu la două-zeci de pași distanță, Mia exclamă:

— Doamne mare, Tuliu este!

Acum o auzise Tuliu — căci el era — întorcîndu-se de la stîni.

De la asasinarea tatălui său, tînărul Fărșerot nu mai suferea să treacă pe la izvor, i făcea rău locul unde căzuse Kendra și de aceea preferise și el drumul pe la moara lui Bișta. De atunci umbla înarmat, cînd avea să meargă la stîni. Se dusese acolo să ia cea din urmă hotărîre, în de comun acord cu Fărșeroții, în privința lui Lala.

Cînd fu în dreptul pietrei unde ședea Mia, ridică capul și privi în lături.

Nu o văzuse încă în rochia aceia de culoarea cerului, și cum ea rămăsese ca o statuie, cu palma acoperindu-și fruntea, nu o putu recunoaște de la distanță.

Era să treacă înainte, să-și urmeze drumul mai departe, dar nu știu ce curent magnetic îl făcu să-și întoarcă privirea, atingînd cu raza pornită din ochiul său profilul capului ei rămas neacoperit.

O recunoscu. Da, ochii aceia, arcați de două sprîncene negre, a căror pleoape mari formau niște umbre dulci împrejurul globilor, cum îi ținea ațintiți în pămînt, erau ai Miei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tuliu rămase locului înmărmurit.

La orí-ce s'ar fi putut aştepta, dar să întîlnească pe Mia singurică, la marginea pădurei, nu se gîndise. Luînd mai bine seama la dînsa şi convingîndu-se că Mia este, zise, ca pentru sine :

— Mia aicí ?

Nu primi nicí un răspuns, dar observă douí stropí ca de diamant, carí îí lucirá în colţul genelor.

— Mă înşeală ochíi, saŭ eştí tu, Mie ?

— Eŭ sunt, Tuliu, grăi dînsa, cu tremurul în suflet.

Se precipită ca o săgeată la locul unde se găsia şi apucîndu-í mîinile într'ale sale, urmă :

— Mie, scumpă Mie, cum se face că te găsesc aicí ?

Ce zeŭ te-a scos în calea mea, căcí îmí era aşa dor de tine, Mie ? Uite eştí tu, acum te văd, te pipăí şi par'că îmí vine să cred că e un vis.

Mia părea cuprinsă de frigurí violente, nicí un putea să răspundă.

Cu mîna încă la ochí, nu făcea de cît să suspine.

— Dragă, dar tu nu te simţí fericită că neam întîlnit ?

Răspunse printre suspine :

— Vroiam să nu fi prins de veste că mă găsesc în acest moment aicí, de aceía mi-am acoperit faţa şi mi-am întors-o aiurea. S'ar putea să ne zărească vr'un ochiŭ şi atunci am deveni un izvor nesecat de cîntece pentru trubadurí, o cronică scandaloasă pentru lume.

Cu cît erai mai departe, cu atît te aveam mai aproape în gînd şi mí-era dor şi mie, Tuliu, da, dor nesfîrşit să te văd, dar fiind-că acest moment de fericire l'am plăti cu sacrificiul onoareí noastre, de aceía să ne despărţim, Tuliu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Te înțeleg, scumpă Mie, ai dreptate, așa este, dar vezi tu, o dată ce te-am văzut și recunoscut, puteam eŭ să nu mă abat, să nu vin lîngă tine, să te întreb cel puțin de sănătate și încotro ai pornit așa de singurică?

Mia se sculase:

— Uite că am stat deja prea mult, cugetînd pe piatra asta și trebue să merg, căci părinții mă așteaptă să le duc răspunsul.

— Dacă îmi daĭ voe, Mie, să te întreb: unde trebue să mergi și ce răspuns urmează să le ducĭ părinților?

— De tine nu țin ascuns nicĭ un secret, Tuliu. M'aŭ trimis părinții să văd ce a pățit Simu, de nu mai vine acasă de la stînĭ, unde a fost trimis.

— Și acum ai plecat să mergi la stînĭ?

— Da, Tuliu; iartă-mă te rog, că m'aĭ întîlnit singură.

Mia vru să-i întindă mîna, căci tremura de grije de a nu trece vr'o altă serie de femeĭ cu lemne pe cap, pentru trebuințele gospodarieĭ.

Tuliu stete o clipă loculuĭ gînditor, fără să-i întindă mîna.

Mia păru mirată de atitudinea luĭ Tuliu, care îĭ șopti misterios;

— Dragă Mie, mi s'a dat însărcinarea din partea Fărșeroților, să comunic d-luĭ Lala motivele întîrzierei luĭ Simu, dar fiind-că ne-am întîlnit, socotesc că nu maĭ e nevoe să te obosești pînă acolo.

— Atunci spune-mĭ tu, Tuliu, ce e cu Simu?

Tuliu avu o paloare la față. Simțea că avea nevoe de forțele luĭ Prometheŭ, să fie viteaz, pentru ca să rămîe un eroŭ al situațieĭ.

Vestea teribilă, ce trebuia să o comunice iubiteĭ sale, putea avea efecte dezastruoase asupra moraluluĭ și fiziculuĭ eĭ.

Avea însărcinarea să-i comunice drama ce s'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desfășurat la stîni și motivele, carî aŭ determinat-o.

Trebuia să o pue în curent pe Mia că autorul moral al asasinării părintelui sĕŭ era Lala, cum și hotărîrea Fărșeroților de al supune judecății, rămînînd ca sentința să o pronunțe ea, Mia...

Da, era grozavă situația lui Tuliu în împrejurarea de față.

Va fi el în stare să înlăture lovitura trăznetului, care amenința existența aceleĭ ce o adora, cînd acel ce urma să fulgere era însuși Tuliu?

In urma sfatului ținut între Fărșeroți și Tuliu, aceștia îĭ deteră mandatul să aducă la cunoștința lui Lala istoricul evenimentelor, condamnarea și executarea criminalilor, cum și să-i desemneze ziua judecății lui Lala, în propria sa casă, de către Fărșeroți. Iată pentru ce coborà Tuliu în Magarova.

— Îți voiŭ spune, scumpă Mie, dar fiind-că e vorba de lucrurî carî ne privesc pe noî și nu se pot spune din fugă — în memoria părintelui meŭ — te rog a consimți să ne retragem maî în fundul pădureĭ, căcî suntem în drum și se poate întîmpla să treacă din moment în moment vr'un consătean și ne putem expune amîndoî.

— De ce amestecî aci memoria scumpă a părintelui tĕŭ, Tuliu?

— Pentru că e cel maî serios act din viața noastră, Mie, și dacă îți cer să facî acest sacrificiŭ, de a ne retrage în pădure, nu ți-o pretind a'mî face o plăcere, ci a ne împlini amîndoî o datorie sfîntă, da, o datorie sfîntă, Mie...

Dînsa observă că e ceva grav la mijloc, aceasta de alt-fel se cetea pe figura lui Tuliu, care fusese atît de solemn în afirmările luî.

— Știŭ că nu-mî poți dori de cît binele; atunci, în care parte zicî să ne îndrumăm?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Unde putem fi mai siguri că nu vom fi zăriţi de nimeni ?

— Increde-te în braţul meu, scumpo, şi haide-mi, deşi avem suişi şi pe alocurea povîrnişuri.

Tuliu i dete braţul şi amîndoi strînşi unul lîngă altul, de prima oară îşi simţiau bătăile inimei foarte aproape.

Oh, iubire tu, ce farmec daĭ vieţei !

O clipă simţită în imperiul tău, iubire, prăvăleazăă veacuri de mizerii...

Mare-i puterea ta, iubire, ca se întinde peste marginile lumei, în ori-ce atom tu trăeşti, tu fecundezi, tu regenerezi...

Tu ne deschizi nouĭ orizonturi, tu ne înrădăcinezi speranţa în inimi, ne faci puternici prin tine cucerim imperii fără hotare...

Iubire sfîntă, ce dragă ne eşti, ce sublimă ni te înfăţişezi...

Cum tremurăm însetaţi după un sărutat al tău dulce... neprihănit...

Tu eşti dorul de viaţă, tu eşti avîntul nostru către tot ce e măreţ şi sfînt...

Iubire, afară de tine totul e zădărnicie !

Tu eşti viaţa vieţei, rămîi iubire scumpă lîngă noi, mîngăe-ne, uneşte-ne inimele, cari, inspirate de-al tău farmec, vor să cînte cîntecul tău, iubire dragă...

Suflarea ta e imparfumată, căci toate florile te-aŭ împodobit cu graţiile lor ; unele ţi-aŭ dat frăgezimea lor, altele polenul, dulcele lor nectar, trandafirul culoarea-ĭ, crinul candoarea-ĭ, în cît şi îngerii pe carĭ D-zeŭ i-a creat după chipul şi asemănarea ta, văzîndu-te, aŭ rămas în extaz...

Toţi te proslăvesc, toţi te prea măresc şi însuşi D-zeŭ prin tine e stăpînul universului...

Iubire, noĭ îţi simţim farmecul, ştim sărbători

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceste minute, cînd puterea ta ne stăpînește ființele. Binecuvîntată fi, iubire dragă.

Era un imn, care se înălța din inimile lor în sînul bine-cuvîntatei firi, colo în templul codrului, care-i strejuia, ca și cum i-ar fi încins într'un zid de aramă.

In fața acestei fericiri, amîndoi erau muți, fermecați, extaziați... Un moment aproape să-și uite unde merg, în ce loc se vor opri, pentru ce aŭ venit aci...

Suișurile, ocolurile, ce trebuiaŭ să facă, păreaŭ șesuri netede.

— Mă tem de vr'o fiară Tuliu, să nu ne depărtăm mai mult, grăi în sfîrșit dînsa, și se alipi tot mai mult de sînul lui Tuliu.

— Arma mea e încărcată dragă, n'ai nici o grije.

Și unul și altul se simțiaŭ înviorați; o undă de iubire părea că'i cuprinsese în farmecul ei cald, dulce de negrăit...

El întoarse capul spre ochii ei frumoși; dînsa îl întîmpină zîmbind:

— Să stăm aci Tuliu, că prea ne-am depărtat.

Era și locul cel mai poetic: o ridicătură presărată cu un covor de frunze veștede, care domina un unghiŭ de vale.

Se așezară în partea aceasta aproape îmbrățișați.

— Acum spune-mi Tuliu, ce adînc mister îți agită viața? Nu-i nimeni în apropierea noastră să ne audă. Martor ne e cerul și codrul, care ne adăpostește.

Tuliu vorbi, dar cu întrerupere, din causa respirațiunei sale neregulate: emoțiunea lui de alt-fel se putea ușor ceti pe fața-i pală:

— Mult am suferit Mie, de dorul tăŭ... căci lumea visurilor mele ești tu. Trebue să fi suferit și tu mult din seara aceia... nu este așa?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da, Tuliu. Cu greu s'ar putea descrie suferințele noastre! Acolo, unde m'ai găsit, mă gîndiam la tine, mă gîndiam la forțele oarbe, carí ni se opun în cale de a ne uni și aproape să disper, dar m'am resemnat și mi-am zis că viața nu poate avea farmec fără a fi confundată cu lupta cea mai apriga.

Tuliu, auzindu-i cuvintele de îmbărbătare, îi luă mîna și i-o aduse la buze...

— Ești demnă de divinizare, armînca mea; așa dar văd că am înaintea mea o inimă mare, un cine-va, care înțelege viața, de aceía am convingerea că veștile mele nu numaĭ ca nu te vor turbura și nu te vor face să șovăești, dar că voiŭ găsi în tine un tovarăș de lupta, care îmí va ajuta să depărtăm vijelia și să readucem liniștea și seninul în familiile noastre.

— Ce vreĭ să zicí, Tuliu?

— Imí jurĭ tu Mie, că orí-ce ar fi la mijloc, veĭ prețuí mai mult ca orí-ce iubirea noastră, că nu te veĭ lăsa a fi influențată în judecata ta de cît numaĭ de iubirea noastră?

— Ce alt-ceva m'ar putea influența, Tuliu? Imí pretinzĭ să jur? E... bine, mă jur că iubirea ta mi-ĭ mai presus de cît viața și chiar cînd destinul s'ar opune să ne unim, te voiŭ iubí vecinic.

— Iți mulțumesc, draga sufletuluí meŭ. O... vezĭ tu Mie, caut în minte-mĭ să-mĭ aseamăn situațiunea în fața ta cu a vre-unuĭ muritor din istoria omenireĭ și nu o pot găsi.

— Ți-am spus Tuliu, că orí-ce ar fi, iubirea mea nu te va părăsi.

I-era greŭ din cale afară sărmanuluĭ Tuliu să spue ce are pe suflet, dar trebuia să înceapă, căcĭ pentru acest motiv căutase retragerea asta.

Mia aștepta cu tremurul în suflet.

In sfîrșit, Tuliu reluă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vestea morței tatălui meŭ cred că te-a zguduit scumpa mea, tot ca și pe mine.

— Da, am avut crize grozave, am plîns închisă în odaia mea, mă mir că n'am înebunit.

— Tatăl meŭ a fost asasinat lîngă izvor și asasinul lui, mulțumită devotamentului și iubirei lui Bucuvala, a fost prins de acest viteaz Fărșerot.

Mia tresări și exclamă :

— Afost prins asasinul ! !

— Da, a fost prins, legat și dus la stîni.

— Așa dar, a fost recunoscut și cine e acel mizerabil, Tuliu ?

— Dimce, morarul stînelor voastre, dragă.

— A... el nelegiuitul !

Mia se înfioră de groază. Tuliu urmă :

— Stai să vezi, dragă, că el mai avea și complici. După înmormîntarea părintelui meŭ, Fărșeroții luîndu-i un interogator, a mărturisit că a fost îndemnat de Simu Birina să-l omoare.

Mia începu a tremura ca o trestie bătută de vînt.

Cu lacrimile în ochi întrebă îndurerată :

— Și acum unde e el ? Ce s'a întîmplat. Tuliu, și nouă ni se ascunde ?

— Le veĭ afla toate pe rînd dragă, numaĭ te rog să-ți păstrezĭ liniștea sufletească și să mă ajuți să readucem pacea în familiile noastre.

— Da, te ascult, mă voiŭ sili să privesc lucrurile ca o hotărîre a destinului.

Tuliu urmă :

— In urma înmormîntăreĭ tatăluĭ meŭ Fărșeroții aŭ ținut sfat și aŭ hotărît judecarea criminalilor.

Am luat și eŭ parte la dezbateri, apoĭ m'am retras.

Sunt 7 zile de atuncĭ. In urma mărturisireĭ crimeĭ, a declarațiunilor martorului Kosta, fiul luĭ Ianula și a depoziției mele, carĭ toate s'au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

consemnat în proces-verbal, în două exemplare, Paișeroții constituiți în curte marțială, aŭ pronunțat sentința lor.

— Și care a fost sentința lor, Tuliu?

— Iat-o Mie, cetește și vezi.

Tuliu scoase sentința din buzunarul hainei și i-o prezentă.

Mia întinse mîna tremurătoare și ceti.

— Și i-aŭ executat întocmaĭ, întrebă ea pălind.

— Da, chiar în seara aceĭa; ei sunt înmormîntați lîngă tulpinele brazilor, unde aŭ fost împușcați.

Partea întâia a acestei drame era cunoscută acum de Mia, care promisese luĭ Tuliu să fiă tare, să-și păstreze calmul și să-i dea ajutor să înlăture vijelia: Dar partea a doua îĭ era greŭ luĭ Tuliu să o desfășure...

Mia reculegîndu-se, întrebă:

— Și pentru ce Simu a comis această fără de lege, Tuliu?

Tuliu suspină cu amărăciune.

— Voiŭ lăsa să-ți dea răspunsul procesul-verbal de care ți-am vorbit, dragă Mie.

Mia apucă în mîni procesul-verbal și începu a-l ceti cu lăcomie. Tuliu nu o slăbea o clipă din ochi.

Cînd dînsa ajunse la partea unde Simu afirma, că responsabil de această crimă e Lala, care i-a ordonat să răpue pe Kendra și pe Tuliu și că el n'a făcut de cît să execute ordinul stăpînuluĭ, care era maĭ marele tuturora: un țipăt ascuțit răsună în tăcerea pădureĭ.

Hîrtia i căzuse din mînă și Mia își pipăi tîmplele cu amîndouă mînile, ca și cum ar fi căutat să-și găsească mințile perdute.

Genu, ca strivită de prăbușirea unuĭ munte și vru să cadă zdrobită, dacă n'ar fi susținut-o Tuliu, care o auzi aiurînd:

— Ah... Visul meŭ... visul meŭ... parcă îl văd

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și acum plin de sînge pe obraz, pe mîni, pe haine, un strigoĭ... de care mi-e groază... Ah, Tuliu, lasă-mă să fug în pustiuri, să-mi ascund fața de înaintea ta, unde-i Marca să mă înghită și pe mine și pe el, să spele o crimă săvîrșită, o rușine veșnică pe frunțile noastre...

Și în situația asta disperată, Mia era s'o pornească în fugă ca o nălucă prin desișul pădureĭ, dacă Tuliu n'ar fi ținut-o vîrtos de brațe, dacă n'ar fi căutat să-i aducă aminte de promisiunea dată.

— Mie, dragă Mie, adu-ți aminte ce-am vorbit noi amîndoi, ce mi-aĭ promis scumpă Mie, fie-ți milă de sufletul meŭ chinuit!

— Cum?... Tot nu s'a sfîrșit cu mine pe pămînt? Mai e nevoe de ființa mea? Cui i-aș putea fi de folos care, căci m'am născut pentru nenorocire!

Oh, lasă-mă voinice, să-mĭ perd urma în pustiŭ, fiĭ mărinimos și dă-mă pradă fiarelor, să ispășesc păcatul săvîrșit de tata...

Da, eŭ nu mai merit lumina zileĭ, sunt fiica unuĭ criminal de al cărui nume mă cutremur. Oh, mi-e cu neputință să mai traesc, nu mai pot suferi a mi se zice: Mia lui Lala! Nu, nu!

E groaznic voinice, nu se mai poate nimic drege...

Mă înspăimîntă gîndul, cum eŭ nevrednica, mai pot sta în fața fiuluĭ al cărui tată a fost ucis din ordinul tatălui meŭ... Și pentru ce? Tot eŭ sunt pricina, Tuliu: dacă n'aș fi fost eŭ, tu aĭ fi avut pe scumpul tăŭ părinte sănătos și voinic... Ah, ce nenorocită sunt, Doamne!

Mia plîngea cu hohote. In prada disperareĭ crude se chinuia, ca și cum s'ar fi găsit pe un rug aprins și limbile de flacărĭ tindeaŭ să o cuprindă din toate părțile.

Tuliu întrebuință toată bărbăția, toată puterea inteligenței sale, să o liniștească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mie, dacă m'aĭ fi iubit într'adevăr, dacă aĭ ține încalte la Tuliu, cu care aĭ crescut din copilărie, care a veghiat și s'a îngrijit de sufletul tău, cum se îngrijește soarele de florile luĭ favorite, nu m'aĭ trece prin ascuștișul celeĭ maĭ năprasnice durerĭ. Mie, nu-ĭ destul un cadavru, pe care destinul l'a pus în calea noastră, să ne încerce puterea de iubire, tu vreĭ să se stingă totul? Dar am luptat cu bărbăție, am pus pept furtunilor deslănțuite din pricina rătăcireĭ părintelui tău și am scăpat teferĭ... Nu te gîndeștĭ la consecințele ce ar decurge de la fapta ce voeștĭ să comiți?

— Ce dorești să fac, Tuliu? Știu că ți-am promis că deasupra tuturora voiŭ pune iubirea ta; dar pe atunci mă socoteam fiica unuĭ om rătăcit, cum aĭ zis, însă nu-mĭ trecea prin cap că el e capabil să devină criminal.

Acum sunt perdută, desonorată...

Ce preț maĭ pot avea eŭ în fața ta?

Lacrimile, carĭ îĭ curgeaŭ șiroaie pe fața aprinsă, i făceaŭ bine, o linișteaŭ din ce în ce, o făceaŭ capabilă să judece.

— Am luptat Mie, urmărind și tu și eŭ idealul de a ne uni o dată. Eĭ bine, în puterea noastră stă azĭ de a ne vedea împlinirea visuluĭ.

— Cum explicĭ lucrul acesta, Tuliu?

— Uite cum: n'aĭ putut străbate maĭ departe conținutul procesuluĭ-verbal. Să-ți spun eŭ ce maĭ urmează: Fârșeroții aŭ hotărît judecata părintelui tău chiar în casa voastră. În acest scop vor veni toate căpeteniile, îĭ voĭ însoți și eŭ. Sentința o vor lăsa să o pronunți tu.

— Ah, nu mă punețĭ să fac eŭ acest oficiŭ, Tuliu!

Nu, fiĭ mărinimos și mă pune la adăpostul uneĭ asemenea cruzimĭ; sunt prea slabă și legea e lege, trebue executată... Cum mi s'ar pu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tea pretinde mie așa ceva, cînd acuzatul e acel ce'mi dete zilele?

— Așa e Mie, dacă în judecata noastră nu vom fi conduși de preceptul Mîntuitorului nostru, că D-zeŭ tatăl iartă pe cel pocăit. Care să fie altul principiul nostru de cît de a erta? Văzînd mărinimia mea și a ta, e lucru natural că Lala, cel ce ne-a dușmănit în rătăcirea lui, să se pocăiască, să revină la calea cea dreaptă, să recunoască că e armîn din aĭ noștri și prin urmare să se simtă mîndru și fericit de a ne bine-cuvînta.

Acesta e scopul judecăței. Ne-am gîndit și sfătuit: la ce am mai vărsa sînge, cînd rațiunea lucrurilor cere ca să mîntuim pe părintele tău de păcat și greșelile din trecut?

Mia era atinsă de mărinimia Fărșerotului.

Asemenea unei vijelii, care pe măsură ce se depărtează, reapare soarele pe cer și florile lăcrîmătoare își întorc fața zîmbitoare spre dătătorul de viață, tot așa și Mia căută în ochiĭ lui Tuliu.

— Cu prețul vieței părintelui tău vreĭ să-mĭ redaĭ mie și familiei mele onoarea, viața, fericirea.

Eștĭ mărinimos, eștĭ bun Tuliu, cum rar se găsesc oameni pe pămînt. Judecata ta e sublimă.

Te voiŭ asculta, te voiŭ urma în toate, căcĭ opera ce voeștĭ să desăvîrșeștĭ, ți-a fost inspirată de D-zeŭ.

Dar ascultă mă Tuliu, dacă tata, în urma celor ce se vor petrece, va rămîne același cum a fost, atuncĭ trebue să știĭ că viața pentru mine va deveni imposibilă și în cazul cînd nu-mĭ voiŭ perde mințile, va trebui să sfîrșesc.

— La asta să nu te gîndeștĭ, Mie; dar să presupunem că ar fi așa, atuncĭ păcatul cază asupra părintelui tău, care își va primi pedeapsa de la Fărșeroțĭ; iar cît pentru noĭ, ne vom

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căuta fericirea în alte lumi, unde nu rătăcește nimeni și unde nu suferă sufletul, ce i e dat să îndure aci.

L'a înțeles ce a vrut să zică, de aceea apropiindu-se mai mult de el, șopti :

— Să murim Tuliu, dar nedespărțiți, să trecem bariera neantului.

Cu tine oriunde mi-ar fi așa de bine!

— Atunci ne-am înțeles suflete drag.

— Da, ne-am înțeles Tuliu și cred că e timpul să ne retragem.

Trebue să-i fi cuprins neliniștea pe ai mei. Ce le voiu spune cînd m'or vedea?

— Vei fi laconică și prudentă cu noutatea ce le-o vei comunica. Două cuvinte vor fi de ajuns.

— Și anume ce să le spui, Tuliu?

— Că în ziua Duminicei, după biserica, vor veni Fărșeroții în vizită și vor arăta singuri motivele întîrzierei lui Simu.

Le vei mai spune că ei n'au voit să-ți arate nimic.

— Bine Tuliu, nici c'așă putea să fac alt-fel.

Se sculară și tot cum au venit, strînși de braț porniră pe același drum, pînă la piatra unde se odihnise Mia.

La despărțire, Tuliu o strînse la pept cu pornire și depuse o sărutare ferbinte pe fruntea ei.

Atît a fost de ajuns ca Mia să se îmbujoreze la față.

O, e lucru ciudat, ne permis, să meargă mai departe cu manifestarea sentimentului de iubire doi tineri, înainte de a fi unul altuia, uniți înaintea altarului.

De aceea Tuliu, el însuși păzitorul moravurilor și virtuților străbune, se stăpîni de a-i atinge cu buzele însetate dulcea ei gură, de al cărei dor trebuia să sufere încă cu bărbăție.

Aureola virtuței ei o vedea simbolizată ca în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tr'un nimb strălucitor, ale cărui luminí, cînd se încerca să le constate, trebuia să închidă ochií, să o adore în taină, curată și blîndă ca o madonă.

V

In ziua de sfînta Maria se serbează hramul mareĭ biserici situată pe platoul *Goriței* din Tîrnova, care domină șesul de la nordul Bitolieĭ. Sf. Maria e cea maĭ vestită biserică din Macedonia centrală, maĭ întaĭ prin minunile prea curateĭ, al doilea prin posiția pitorească pe care se află situată.

Curtea bisericeĭ, în cuprins de cîte-va pogoane, e înconjurată de un zid înalt de piatră. Intrarea se face prin treĭ porțĭ marĭ de stejar și anume: una la răsărit din spre Bitolia, a doua la vest din spre Molovișteși a treia, deasupra căreia vine clopotnița, din spre Tîrnova.

Nu de mult epitropia bisericeĭ a construit dependințe, niște case spațioase cu două caturĭ, în piatră albă și acoperite cu ardesie neagră, carĭ în timpul verei sunt populate de lume, ce vine să facă cură de aer sănătos de munte, dătător de viață.

Construcțiunile sunt în legătură cu clopotnița și se continuă pe de o parte pînă dincolo de poarta din spre Molovișteș, pe de alta spre est și în semicercul stradeleĭ din dosul zidului.

Ferestrele din dosul clădirilor răspund din spre est în regiunea livezilor, unde cucií și pupăzele, pitpalacií și merlele, guguștucií și potîrnichile, populează aceste locurĭ poetice, pentru, a desfăta auzul turistului.

Și familia valiului, compusă din numeroase cadîne și negre, cele dintaĭ de o frumusețe răpitoare, își petrec aci lunile de vară. Ele fac excursiunĭ prin împrejurimĭ, suind în deosebĭ în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dealul Nijopolei, unde pot fi mai la largul lor.

Dar în ziua Sf. Mari dependințele epitropiei sunt reservate exclusiv familiilor, cari vin să-și caute tămăduire în puterea prea curatei.

Încă din ajun camerile, curtea și biserica în interior gemea de lume. Celor bolnavi, aduși aci spre tămăduirea răului, ce s'a încuibat în ei, din pricină că au călcat pe urma ielelor, *luați din afoară*, cari au halucinațiuni și viziuni rele, cînd sunt deșteptî, familiile le aduc așternuturile în biserică și în noaptea de 14 August dorm în interiorul ei.

Biserica e bogată în scule prețioase. Catapetazma e un cap de operă a arteî, ale cărei icoane sunt ornamentate cu aur.

Donațiunile se înmulțesc și prin faptul că fie-care aromîn venit după anî de zile din străinătate, spre a mulțumi prea curatei, că l'a întors sănătos la cămin, i dăruește unul o evanghelie în valoare de zecimî de miî leî, altul depune pe icoana Sfîntului Gheorghe saŭ Dumitru mîna turnată în aur și artistic executată, orî nimbul din prejurul capului Mîntuitorului, care îți dă iluzia unor raze strălucitoare.

Un Misirliu a dăruit policandrul cel mare, cu sticlele luî multicolore, cu cele 100 sfeșnice aurite, a cărui valoare trece peste 100.000 leî.

În curtea bisericeî, de cum înopteză, se aprind sute de focurî, la flacăra cărora oamenii își prepară cele necesare gureî.

De o parte se aude un cimpoî, împrejurul căruia joacă tineretul bulgar nelipsit de la serbarea hramului bisericeî.

E o regulă moștenită la ei părinți din părinți de a veni călărî saŭ cu carele tocmaî din Prespa, din Țapari, Dihuva, Bucova, Bareșani Orizari și Cărcina.

Dincolo un taraf de lăutarî, veniți din Bito-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lia, desfătează publicul cu clarinetele, ţimbalele, viorile şi cobzele lor.

Vin şi negustorí de mîna a doua din Bitolia cu diferite mărfurí, în sfîrşit e un iarmaroc în toată puterea cuvîntului.

Lumea creştină nu e jenată de turcí în partea locului. Ce-i drept, lîngă strada locuinţei lui Tuliu, către *Bliznaţi* se află o stradelă mărginaşe, unde e şi o geamie minusculă cu minaretul de un metru, populată de cîte-va familiĭ turceştí, carí fiind în contact zilnic cu armîniĭ tîrnoviţí, aŭ învăţat limba acestora, s'aŭ romînizat, în cît aproape să-şí uite limba lor.

Nu i-ar cunoaşte cine-va că sunt musulmanĭ, dacă nu i-ar trăda portul.

Sunt pacínicí şi muncitorí; cei cu gîndul de casă, se ocupă cu livezile, fac oare-care cultură de grîŭ şi porumb şi în coşarele lor se văd numeroase vite, printre care bivoliţe bine îngrijite.

Tinerii, carí sunt atraşí de farmecul haiducitului, nu atacă pe tîrnoviţí, pleacă în alte comuní, acolo tîlhăresc la drumul mare, pînă li se înfundă şi lor.

E de remarcat că, bătrînii acestor familiĭ musulmane, pripăşite aci saŭ rămase din vremurí, cînd aceste comuní eraŭ ciflicurí de ale Beylor, ajung de regulă centenarí şi mulţí se înfruptă la ospăţul vieţeí încă un sfert şi nu arare orí şi o jumătate din secolul următor.

Aidin surdu, care a trăit 164 anĭ, văzuse pe fiul săŭ de 120 anĭ, pe nepotu-săŭ de 90 anĭ, pe strănepot de 60, pe fiul acestuia de 30 şi pe acesta cu vre-o treĭ dolofanĭ, cu carí se juca moşu toată ziulica prin ogradă... de a ascunselea.

Şi era fericit, căcí se înţelegea cu strănepoţeí de minune, pe cînd pe fiĭ şi pe nepoţí i certa că nu se poartă cum se cade.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Luĭ Aidin i venise pentru a doua oară vederea şi nu suferea să vadă neorînduelĭ, pe cînd fiu-său cel de 120 anĭ acum era bătrîn... nu maĭ vedea bine.

Printre lumea, care umplea spaţiul curţeĭ bisericeĭ Sfinteĭ Mariĭ, se văzură în dimineaţa zileĭ coborînd scările de marmoră din poarta principală din spre Tîrnova, o femeie în vîrstă, învestmîntată în negru şi purtînd în mînă o lampadă, în tovărăşia uneĭ tinere cam de vr'o 17 anĭ.

— Vaĭ de mine, tetă Marie, ce de lume avem anu ăsta la sărbătoarea hramului bisericeĭ! Nu-mĭ aduc aminte să fi văzut în altĭ anĭ aşa mulţime, zise tînăra, care căuta să-şĭ facă loc în biserică, pe urma bătrîneĭ.

Bătrîna era Maria Moscopolita, care îşĭ serba ziua şi venise la biserică întovărăşită de Vangheluţa, vecina şi amica Mieĭ, să se închine, să asculte serviciul divin, să ia nafura, ca apoĭ să se întoarcă acasă, căcĭ urma să-i vie în vizită multă lume.

Pentru acest cuvînt Mia rămăsese acasă, să pregătească cele necesare viziteĭ.

Maria aprinse lumînarea, o aşeză în sfeşnicul de lîngă icoana Maicei Domnuluĭ, se închină, făcu treĭ mătăniĭ şi sărută evlavioasă mîna Fecioareĭ.

Acelaşĭ lucru îl făcu şi Vangheluţa.

In urma acestora trecură sus la femeĭ, căcĭ aşa e la aromînĭĭ din Macedonia: femeile îşĭ aŭ orînduiala lor sus, de unde ascultă oficiarea serviciuluĭ, privind pe după *cafasurĭ*.

Vangheluţa, maĭ ageră la privire, caută să străbată cu ochiĭ dincolo de aceste gratare.

Rămase uimită, văzînd sub amvon pe Fărşeroţiĭ de la stînĭ, toţĭ învestmîntaţĭ în portul lor alb şi falnic la înfăţişare.

Văzu şi pe Tuliu lîngă Bucuvala.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Maria Moscopolita observă că Vangheluța se uită atentă într'acolo.

Deși din sentiment religios nu se vorbește în biserică, totuși șopti Vangheluței:

— Aceí în alb de colo mi se pare că sunt Farșeroții noștri.

— Da, Tetă, sunt curioasă să văd, dacă voiŭ recunoaște printre eí pe Simu.

Maria suspină a desnădejde. Făcu loc feteí să poată cerceta maí bine cu privirea.

— L'aí recunoscut?

— Așí, nu'l văd; i-am zărit pe toțí, numaí el lipsește.

— Cine știe ce-o fi pățit, sărmanul! Maí bine nu-l maí trimiteam la stînĭ, căcí era bolnav.

Din ziua aceía n'am maí avut nicí odihnă, nicí somn, zise Maria și ochií i se umezíră de lacrămí.

Vangheluța se sili, prin cuvinte chibzuite, să risipească gîndurile eí, căcí n'avea de ce se teme.

— Cine știe: poate că i-aŭ dat luí sarcina să vegheze în lipsa lor. Aŭ zis că vor veni în vizită, ca în toțí anií, Tetă. Dacă ar fi ceva la mijloc, ar fi stat eí liniștiți așa cum sunt?

Diaconul suise pe amvon.

Bine-cuvîntează prea sfinte cetirea...

Cînd a început să intoneze din evanghelie „pe vremea aceía...“ femeile se prosternură în genunchí.

Maria și Vangheluța încetară de a maí vorbi. Amîndouă în genunchí se rugaŭ Maiceí Domnuluí pentru sufletul luí Kendra și pentru sănătatea luí Simu.

După terminarea evangheliei, urmă oficiarea leturghieí, cu o pompă deosebită în ziua aceía. In calea preoților, carí purtaŭ la rînd potirul cu sfînta cuminicătură, evanghelia și linguriță împărtășanieí, eraŭ culcați o sumedenie de su-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ferinzi, femeĭ cu prunceĭ în brațe, copilași alături de bătrîne, în cît cu mare greutate pașeaŭ preoții pentru a ajunge în dreptul *naosului* unde se găsea Inaltul Prelat, Episcopul. Mateiŭ, al vilaetului Monastir, căruia urma să i se presinte spre bine-cuvîntare și să-ĭ sărute mîna. Mateiŭ, un apostol eminent al elenismuluĭ și nicĭ de cum al celor sfinte, pomeni pe Inaltul Patriarh ecumenic al Constantinopoluluĭ, pe ctitoriĭ sfîntuluĭ locaș, pe poporul credincios patriarhieĭ, apoĭ luă cadelnița din mîna diaconuluĭ și cadelnița în toate părțile.

Poporul pios în genunchĭ era transportat cu mintea în regiuni înalte, acolo, unde se înalță fumul de smirnă și tămîe, al căror parfum li se împărtășise de înaltul Prelat.

După ce s'a zis tatăl nostru, paracliserul aduse în dreptul icoaneĭ din mijlocul bisericeĭ, într'o mînă discul, în cea-l'altă pe o tavă de argint nafora tăiată în cuburĭ regulate.

Maria și Vangheluța se grăbiră să coboare, se îndreptară să ia nafură, apoĭ închinîndu-se evlavioase, părăsiră biserica.

Cea maĭ mare parte din lume însă stetea la locul eĭ, în așteptarea „didachieĭ“ pe care avea să o pronunțe P. S. S. Episcopul Mateiŭ. Dar cînd el rosti, în loc de frațĭ întru Hristos, iubit popor descendent al eroilor de la Salamina și Termopile, primul, care făcu mișcarea și dedea semnalul că trebuia să iasă și aĭ luĭ din biserică, fu Bucuvala.

Intr'adevăr așa a și fost, căci Bucuvala fu urmat de grupa tuturor Farșeroților, carĭ fusese presenți la oficiarea serviciuluĭ divin.

Aceasta nu prea conveni Episcopuluĭ Mateiŭ, care strîmbă din nas, dar continuă:

„Cu mare întristare m'am informat că în unele comunĭ s'a săvîrșit în biserica noastră o mare nelegiuire din partea unor preoți și cîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tăreți, carí aŭ îndrăznit să cînte în limba cuto-valahă, fără știrea noastră.

Vă pun în vedere vouă Tîrnoviților și Magaroviților, ca voi, pe carí vă socotesc de ceí maí demní fií aí turmeí ce păstoresc, să feriți ca de foc acest locaș sfînt de papistași, să nu le permiteți cu nicí un chip să oficieze în limba cuto-valahă, căcí e o mare nelegiuire.

Preotul, care nu-și amintește de jurămîntul depus pe sfînta masă, în altarul bisericeí noastre, cînd l'am hirotonisit, că nu va cînta în limba celor ereticí, e un blestemat.

Patriarhul ecumenic din C-pol nu e numaí șeful religios al poporuluí grecesc, ci el se poate folosi de autoritatea și jurisprudența sa peste toți membrií bisericeí ortodoxe răsăritene, ca representant al populației creștine din imperiŭ.

Toate popoarele creștine din imperiŭ aŭ un șef religios: pe patriarhul din Fanar.

Dací de sfîntul luí ordin trebue să ascultați voi, să apărați cu piepturile voastre prestigiul și demnitatea sfinteí noastre biserici.

Adevăr grăesc vouă că D-zeŭ tatăl a toate văzutelor și nevăzutelor, vă va judeca pe limba ce vă predic eŭ astăzí.

Feriți-vă prin urmare de limba ereticilor, ce voesc să o întroneze în biserică, căcí răspunderea voastră va fi grea în ceruri".

Vlahofoniĭ, cum i maí numesc grecii, la fiecare pauză a cuvîntăreí luí Mateiŭ se închinaŭ evlavioși cu capetele pe pept și aveaŭ acul de a scuipa în laturí și de a mărturisi că se vor feri de a cădea în păcat, de a gusta din fructul oprit.

Noroc că Fărșeroții ca de al de Bucuvala și restul confraților eșiseră din biserică și perdusera rara ocaziune de a auzi filipica ce o îndrepta Sf. Prelat în potriva armînilor în casă la eí, că cine știe ce s'ar fi putut întîmpla...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O altă grupă de armînî gramosteni, unul după altul se strecurase afară pe nesimțite prin cele trei eșiri.

Era prea șovinist Mateiu, ca să-i poată mistui toate năzbătiile. Cei ce rămăsese pînă la finele didachiei, se înarmase cu toată răbdarea spre a vedea pînă unde va merge Prelatul cu șovinizmul și să comunice fraților lor asupra stărei lucrurilor.

Grecomanii însă erau electrizați de cele ce auzise și la fine, cînd Mateiu termină ce avea de zis, deși nu amintise nimic despre însemnătatea zilei, se grăbiră a-i săruta mîna.

O... era mare onoare de a obține această favoare!

Lumea aflătoare în biserică se îndrepta acum spre eșire și în grupuri-grupuri se întîlneau în curte, deschideau vorba asupra persoanelor, carî serbau onomastica și imediat ce li se aducea aminte de vre-o Marie, se îndreptau într'acolo în vizită.

D-l Lala, fiind unul din fruntașii Magarovei, trebuia să se aștepte la vizita tuturor grecomanilor din ambele comuni.

Știau Fărșeroții despre asta, de accia ținură sfat în livedea din apropiere.

— Să lăsăm să treacă timpul vizitelor și apoi va trebui să ne prezintăm în liniște și noi.

E bine chiar să fie după prînz, căci afacerea, care ne aduce azi la d. Lala este delicată și dezlegarea ei, fraților, cere chibzuință și socoteală.

Să mergem fie-care la căminele noastre și la nămeaza să veniți cu toții la mine, de unde vom porni la o laltă la d. Lala, zise Bucuvala.

Așa și făcură Fărșeroții.

In acest timp, camera-salon și toate odăile cum și chioșcul cel mare din casele d-lui Lala erau pline de lume.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe lîngă gospodinele caseĭ, maĭ venise să dea ajutor Vangheluța, mama-sa „Țal Vangheli“ și Caterina, care prepara cafelele, pregătea dulcețurile, spăla ceștile și umplea paharele cu rachiŭ.

Vangheluța primea musafirii la scara de jos și aranja în ordine ghetele și pantofiĭ nevestelor tinere, după obiceiul loculuĭ.

Vangheluța era o fată deschisă din fire, de o veselie comunicativă, alb-rumenă la obrăjiorĭ, cu ochiĭ eĭ dulcĭ de un albastru închis, surîsul eĭ era fermecător, rîsul argintat, plin de grațiĭ, mergea la inima fie-căruia.

Uita omul toată mîhnirea sa, în fața acesteĭ muntence, care, cînd zîmbea, imediat se puteaŭ observa două gropițe, ucigător de dulcĭ, pe obrajiĭ eĭ plinĭ de viață.

Dacă un ochiŭ observator de psiholog, ar fi luat seamă și ar fi stabilit o comparație între starea sufletească a Mieĭ și a Vangheluțeĭ în ziua aceasta, ar fi distins o mare deosebire între una și alta.

Pasul Mieĭ era măsurat și nesigur. Ochiĭ eĭ păreaŭ două stele depărtate, abia vizibile, ale căror luminĭ palide tind să străbată în necunoscut; împrejurul globilor păreaŭ că plutesc norĭ tristĭ, întunecoșĭ, prevestitorĭ de furtună.

Zîmbetul eĭ era silit și îĭ muria în clipă, în colțul buzelor.

Răspunsurile, la felicitările, ce i se adresaŭ, i eraŭ scurte, pripite. Ardea ca prinsă de friguri violente și făcea ce făcea, cu ochiĭ era mereŭ la fereastra, ce da în largul străzeĭ, motivîndu-și atenția, față de ceĭ ce o întrebaŭ, de ce se tot uită într'acolo, că vrea să se convingă cine și-a maĭ adus aminte de eĭ.

În realitate, atît dînsa cît și mamă-sa eraŭ îngrijorate de apropierea momentuluĭ sosireĭ Fărșeroților.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dacă Mia se găsea ast-fel sufletește, apoi nici Maria, nici Lala, nu stăteau pe roze.

Vestea adusă de Mia, că Farșeroții vor veni în persoană să arate părinteluĭ eĭ motivul întîrzieriĭ luĭ Simu, i pusese pe gînduri pe amîndoĭ.

Dar ceĭa ce i făcuse să intre în bănueli, că li se ascunde ceva grav și în deosebĭ să deconcentreze pe Lala, era atitudinea misterioasă, plină de resemnare a fiiceĭ sale.

Într'adevăr, i-a trebuit multă bărbăție Mieĭ, să-și ție cuvîntul dat luĭ Tuliu, să nu izbucnească în plîns în fața mameĭ sale, să nu-ĭ arate prăpastia în care a căzut tatăl eĭ, și soarta groaznică ce-l aștepta.

Dar prin radiare tot zbuciumul sufletesc al Mieĭ se comunicase fără de veste și în sufletul rînților eĭ și ast-fel s'aŭ pomenit tus-treĭ întușațĭ, prinșĭ în mrejele obideĭ.

Se silise Lala să pară vesel printre aĭ săĭ, -ĭ îndemne la un pahar de rachiŭ, să substitue pe fondul tristeței sufletești o veselie artificială și totuși se simțea că nu-ĭ într'ale sale.

Venise vorba de Kendra și bietul Lala tremura din picioare.

A pălit la față, dar ca să nu fie observat, dusese la gură, cu mîna tremurătoare, paharul cu rachiŭ, fără să maĭ observe că era gol.

Ar fi vrut să se simtă amețit, să depărteze de la el spaima, ce-ĭ producea acest nume, neliniștea ce'l cuprindea, în nesiguranța în care plutea.

Se apropiase ora prînzuluĭ și Farșeroții nu maĭ veneaŭ.

In casa d-luĭ Lala lumea se perinda încă, o parte luîndu-și rămas bun, o alta venind să ureze matroaneĭ anĭ mulțĭ și fericițĭ.

Cum în salon nu maĭ rămăsese de cît puține femeĭ, Maria profită de ocaziune de a le lăsa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să le înveselească Vangheluța, singura, care strălucea prin seninătatea ei — și trecu în odae la fiică-sa, care cugeta.

— Nu mai vin, Mie, ce crezi tu despre întîrzierea lor?

— Îmi închipuesc, mamă, că vor sosi după masă.

— Crezi?

— Sunt convinsă că așa trebue să fie. Îi cunoști pe Fărșeroți cum sunt. Ei știu că noi trebue să fim vizitați de lume, care nu le convine lor și dacă vor avea ceva de vorbit, dorința lor e să rămîe nejenați de nimeni.

— Cam ce ar avea de vorbit Mie, tu nu bănuești nimica?

— Știu și eu ce să zic, mamă...

Sărmana fată, în ce tortură sufletească se găsea, văzîndu-se silita să mintă pe mama sa, ea care știa totul... și scopul pentru care veneau Fărșeroții...

Simțea că inima sta să-i zdrobească peptul. Trebuia să fie croită de oțel, să înghită tot amarul momentelor prin care trecea, să nu izbucnească în hohot de plîns, căci s'ar fi dat de gol...

Dar era cu putință să izbească ea cu trăznetul în mama sa?

Rămase cît-va timp pe gînduri amîndouă, la pragul ușei, își făcu apariținnea Vangheluța cu figura ei veselă.

— Tetă Marie, vino te rog, căci musafirii se pregătesc de plecare.

— Da, să vin fata mea; uite că uitasem că nu suntem singuri—și trecu în salon, unde se sili să-și ia o atitudine veselă și se scuză că a fost nevoită să le lase cîte-va minute singure.

Maria Moscopolita nu-și aducea aminte zi mai nefastă ca onomastica-i din acest an.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Era ametită de gînduri și un fel de teamă neexplicabilă o urmărea ca însăși umbra sa.

Fetele rămase singure, Vangheluța se încercă prin diferite glume să predispue pe Mia, pe care o îmbrățișa cu drag, o săruta, o dezmerda, dar în zadar; Mia părea de ghiață la toate manifestările iubirei ale amiceï sale.

— Dar bine dragă, părinții ți-s sănătoși, tu ești nu se poate mai bine, ești fericită, nu înțeleg ce ai! De cînd te cunosc, nu-mi aduc aminte să te fi văzut vre-o dată așa de tristă.

Mie, tu-mi ascunzi ceva, tristeța ta mă pune pe gînduri, de ce nu-mi spui dragă ce suferință te mistue?

— Nimic dragă, nu e nimic... Nici eŭ nu pot să-mi dau seamă ce am; îmi va trece... Fii tu veselă puiule, și ne înveseleză și pe noi, carî nu putem fi alt-fel în ziua de azi.

Sărmana Mie, se gîndea că mai bine i-ar fi în iad, de cît în situațiunea în care se găsea: cu minciuna pe buze pentru ființele nevinovate, carî o înconjuraŭ cu dragostea lor și tremurul în suflet, așteptînd momentul suprem de ce are să se întîmple, cînd vor arăta Fărșeroții scopul venireï lor.

Ce chin cumplit, ce suferință pe sufletul eï!

Și cît curaj i trebuia încă de a se presinta în fața lor, de a-ï primi cu zîmbetul pe buze, să se prefacă cum că nu știe nimic, că n'are idee cine a săvîrșit omorul de la izvor, ce s'a petrecut în urmă, și ce avea să urmeze în casa lor.

Intre aceste veni Caterina să le cheme la masă.

Dar cuï îï ardea de așa ceva?

Mia se scuză că nu i-e foame, că e nevoe să fie în picioare spre a primi pe musafirï, în caz cînd s'ar întîmpla să sosească în timpul cît va dura masa, dar o luă pe sus Vangheluța, apoï

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

n'avu încotro văzînd că inzistă mama sa, care nu putea să rămîe liniștită, știind pe Mia singură în odaia ei.

Se așazară la masă, se închinară ca de obiceiu; Mia sărută mîna mamei sale, aceasta o sărută pe frunte, asemenea Lala, înduioșat de a'și vedea soția și fiica lîngă dînsul în această zi mărcată, cu sufletul pocăit în sine, întinse amîndouă mîinile și cuprinzînd mîna Mariei într'ale sale, îi ură sănătate și o rugă să-l ierte, dacă a supărat-o cînd-va.

Se priviră în ochi cîte-și trei în aceiași clipă și de sub genele lor se iviră stropi de lacrimi.

In fața acestei scene mișcătoare, nici Vangheluța, nici mama-sa nu s'au putut abține să nu lăcrămeze.

Cine putea ghici însă ce însemnează lacrimile Mieĭ, cărcia i se presinta ocazia să le dea curs liber.

Lacrimile Mieĭ erau de foc.

Ea numaĭ singură își da seama de ce plînge.

Mama Vangheluței i observă că ea nu trebue să plîngă, că ea e o floare, care trebue să strălucească și să răspîndească numaĭ veselie în jurul eĭ.

— la te uită la Vangheluța mea, parcă ar fi veselia în picioare.

Afară de Vangheluța și de mama sa, carĭ simțeau gustul bucatelor, încolo aĭ caseĭ gustau de formă, nu se lipea nimic de eĭ.

Cuĭ i ardea de mîncare, în acest timp de pustiire sufletească?

Cu toată criza prin care trecea fie-care suflet în parte, Lala își păstra barbația.

Inaintea meseĭ ținuse hangul față de musafirĭ prin cîte-va păhărele cu rachiŭ, acum tot el umplu paharele și ciocni cu Maria și cu „Țal Vangheli".

— D-zeŭ într'ajutor și la mulțĭ anĭ ziua de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

azi, grăi el, la care urare i se răspunse de către femei printr'un „Amin, să te-audă D-zeŭ".

Şi de cîte orî venia să-l străbată vre-un fior, la gîndul ce-l tortura, căuta paharul şi-l ducea la buze, apoi învîrtea nervos mătăniile în mînă.

La finele mesei i se servi cafeaua şi de astă dată ceru să-í pregătească narghileaua, în care s'a introdus „tumbechie", iar în sticlă apă proaspătă.

Femeile ridicară masa.

Fetele trecură în salon, iar Lala rămase la tabet, gînditor.

Dacă ar fi fost cine-va în apropiere, ar fi putut observa mişcările luí dezordonate, dînd cînd din mînî, cînd din cap, afirmînd saŭ negînd, pălind la faţă şi înălţînd din umerî.

Şi orî cît ne-am forţa să-í cetim în suflet, n'am fi în stare să-í definim starea sufletească, de oare-ce, neavînd premisele cugetărilor sale, nu-şî putea da răspunsurî precise.

Destul că o nelinişte vagă şi o greutate ca de plumb i se lăsa pe suflet.

Zadarnic căutase refugiŭ în spirtul din pahare.

In fond era tot treaz şi'şí da seama de situaţia în care se găsia.

De zecî de orî i venise ideea să se scoale, să alerge la Mia, să-í ceară ertare pentru supărarea ce i-a cauzat, cînd cu venirea luí Tuliu, să-í dea consimţimîntul lui, dacă într'adevăr el Tuliu este alesul inimeí eî!

Dar n'avea curajul, căcí acum purta pe suflet un păcat... şi nu se simţea vrednic de a da o asemenea bine-cuvîntare.

De aceste gînduri era dominat Lala, cînd împrejurul luí observă o mişcare neobicinuită.

Mia şi Vangheluţa, palide la faţă şi tremurînde, dădură fuga din salon în chioşc şi cu greŭ luîndu-şî răsufletul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Maria și Țal Vangheli asemenea le eșiră înainte și le întrebară :

— Ce este fetelor, de ce v'ați speriat ?

— Vin !... Vin !... grăi Mia, abia respirînd și devenind la față ca ceara.

— Cine vine ? întrebă Lala.

— Vin Fărșeroți, tată !

Lala sări în sus, ca mișcat de un resort.

Într'adevăr, Fărșeroții toți se îndrumară spre poartă și acum pășeau la rînd unul după altul, în curte.

La pragul scăreĭ de jos Vangheluța îĭ întîmpină cu zîmbetul pe buze, apoĭ la capătul de sus al scărei Mia i aștepta cu resemnare.

Fărșeroții, unii gravi și tăcuți, alții mai familiari cu fetele, le întindeau mîna și de pe buzele lor aluneca un zîmbet fugitiv și cîte un „la mulți ani, s'bănați", pînă cînd deteră cu ochiĭ de Maria Moscopolita, unde se găsea și Lala.

Era ceva grav și solemn pe figura fie-căruia. Maria Moscopolita, totuși, i predomina cu prezența.

Ea zise pentru toți :

— Aproape să cred că v'ați uitat obiceiul. In toți anii eram învățată să vă văd în casele noastre de dimineață în ziua de azĭ și mă gîndeam ce poate fi cu scumpii noștri Fărșeroți, de nu mai vin.

Fiind-că ea vorbise luĭ Bucuvala, acesta răspunse :

— Am venit ceĭ din urmă, pentru ca să plecăm ceĭ de pe urmă, așa ne-a fost înțelegerea.

— Atunci mă bucură vizita voastră, ia poftiți de luați loc pe scaune și ședeți.

Eram doritoare să vă văd.

Lala, a cărui autoritate morală o făcea să treacă în acest moment tot atît de suverană ca în vremurile de demult, după ce strînse de mînă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe fie-care în parte și căută să se asigure de sănătatea lor, întrebă:

— Ei, ce vești îmi aduceți de la stînî?

Răspunsul Fărșeroților fu laconic și plin de înțelesurî.

— Vești bune, d-le Lala; turmelor le merge bine; lupiî carî aŭ îndrăznit să le atace, aŭ pățit-o de-a binelea.

— Așa... așa... făcu Lala, lăsîndu-í să-í scape un rîs zgomotos și plimbîndu-și ochiî sticloșî în toate părțile.

Li se oferi tutun într'un tas.

Fumătoriî răsucirâ țigările.

Se făcu liniște, însă fu întreruptă prin apariția Mieî și a Vangheluței, care purta tava u dulcețî și cafele.

Vangheluța se oprea în dreptul fie-căruia și Mia servia pe unul, apoî pe altul, după vîrstă.

O dată serviciul terminat, Bucuvala grăi ca pentru înțelesul tuturora și răspunsul d-nului Lala.

— Vom putea oare rămîne liniștiți în aceasta odae, căcî avem de vorbit între noî maî multe. Vom avea nevoe de prezența Mieî, încolo d-na Maria poate să-și vadă de treburî și de musafirî. Sunt lucrurî carî cer dezlegare grabnică, curaj și chibzuință.

— Da, se poate, Bucuvala, de ce să nu, răspunse Lala.

Mia dete să înțeleagă mameî sale să iasă, ceia ce și făcu Maria.

— Poți să tragî zăvorul broaștei Costa, să fim siguri că nimenî nu ne va întrerupe, ordonă Bucuvala.

Costa, care stetea la ușă în picioare, făcu întocmaî.

Lala se uita cînd la unul cînd la altul, părea amețit, lipsit cu totul de voință, în cît Fărșeroții nu-l maî cunoșteaŭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Unde era puterea lui de odinioară ?

Bucuvala crezuse la început că va avea mult de furcă cu el, să-l aducă la calea cea dreaptă, să-l facă să-şi vadă greşala şi să se pocăiască, dar cînd l'a văzut şi l'a cuprins cu ochii lui de vultur, cît de slab se prezinta moralmente, îşi zise să fie mai puţin aspru, să procedeze cît de simplu.

De la locul lui unde se aşezase pe scaunul din capul mesei, Bucuvala grăi :

— D-le, cînd consăteanul nostru Kendra a căzut victima unei răzbunări, toată armînimea din ambele comuni l'a jelit, l'a plîns şi ţinînd să-i cinstească memoria, l'a însoţit pînă la vecinica locuinţă : numai d-ta n'ai găsit cu cale să-l cinsteşti, precum se cuvenea.

— Nu mi-a fost bine în ziua aceia, dar am trimis familia să mă reprezinte, îngînă Lala.

— Şi totuşi noi credem că, motive cu totul altele te-aŭ reţinut în casă şi n'ai avut curajul să-l vezi întins, neînsufleţit.

Lala tăcu. Era începutul requizitorului, pe care îl rostea Bucuvala, în numele tuturora.

Urmă :

— Da, motive cari îţi făceaŭ responsabilă conştiinţa de săvîrşirea acestei fără de legi.

Să nu ocolim mult, d-le Lala, căci de la comiterea crimei pînă acum, s'aŭ strecurat 12 zile, dacă nu mă înşel, şi drepta-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tea pe care trebue să o facem noĭ a întîrziat cam mult.

Ştim că uraĭ pe Kendra, pentru că el era armîn neaoş şi fiind-că a îndrăznit să-ţĭ ceară mîna Micĭ pentru Tuliu.

Pornit pe calea răătăcireĭ, nu te-aĭ îndurat să daĭ ascultare glasuluĭ rugător al tinerilor, carĭ s'aŭ iubit şi se iubesc, şi nu te-aĭ mulţumit numaĭ cu atît, ci ţi-aĭ asociat şi complicĭ, carĭ să te scape de eĭ.

N'aĭ întîrziat a'ĭ găsi. Pe unul vroiŭ să numesc pe *neregretatul* Simu, îl aveaĭ la îndemînă, cel-l'alt era uşor de găsit cu un simplu medgid.

La auzul cuvîntuluĭ de *neregretatul* Simu, Lala tresări şi cu privirea părea că cerşeşte mila judecătorului săŭ.

Bucuvala reluă:

Din ordinul d-tale celnicul Kendra a fost împuşcat, lîngă izvor, de către morarul Dimce.

Atît Simu, cît şi d-ta, v'aţĭ făcut socoteală proastă, crezînd că va scăpa Dimce, dar n'a scăpat, căcĭ a fost prins de mine asupra faptuluĭ, aşa că n'avu în cotro, a mărturisit crima şi pe complicĭ, dintre carĭ principalul eştĭ d-ta!

In urma înmormîntăreĭ luĭ Kendra, noĭ am judecat pe criminalĭ şi i-am condamnat la moarte.

Eĭ eraŭ autorĭ materialĭ aĭ acesteĭ fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de legĭ, d-ta eştĭ autorul moral, d-le Lala, şi acum trebue să înţelegĭ pentru ce Simu nu maĭ vine de unde l'aĭ trimis şi cauza, care ne aduce aci.

Vrem să ştim, prin urmare, ce aĭ de răspuns la toate aceste?

Se făcuse o tăcere de criptă în toată încăperea. Părea că nimenĭ nu maĭ respiră.

Toate privirile se îndreptară asupra luĭ Lala, care se desfigurase, în cît era de nerecunoscut. Locul pe care-l ocupa Mia venea în faţa părinteluĭ eĭ.

Il examină de sus pînă jos şi ghicindu-ĭ starea sufletească, interveni, cu gînd de a-l hotărî să se apere:

— Asta e o acuzaţiune gravă, tată. E cu putinţă oare, e adevărat că tu aĭ poruncit luĭ Simu să ucidă pe Kendra? Numaĭ ideia că te-aĭ fi putut gîndi la aşa ceva mă îngrozeşte.

Nu te-aĭ gîndit la dezonoarea familieĭ tale? Răspunde, tată, avut-aĭ curajul să plămădeştĭ în minte o faptă atît de grozavă?

Era ertat unuĭ tînăr să alunece în prăpastie, dar ţie, nicĭ o dată...

Nu, nu, orĭ-cît de rătăcit aĭ fi fost, iubirea pentru casa ta trebuia să covîrşească orĭ-ce pasiune.

Părae de lacrimĭ i inundaŭ faţa şi ea nu maĭ avea vreme să le şteargă urma şi cu capul în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

direcţiune oblică rămase ca o statue în ameninţare, în faţa luĭ Lala, care la rîndul luĭ izbucni în hohote de plîns.

— Oh, nenorocire Mie, de o mie de orĭ nenorocire !

Da, sunt demn de aceiaşĭ pedeapsă pe care aţĭ dat-o celor douĭ nenorociţĭ.

Voiŭ primi cu resemnare hotărîrea voastră, pentru că simt că nu maĭ pot trăi cu conştiinţa împăcată.

Judecaţi-mă voĭ şi mă condamnaţĭ.

Am fost orbit o viaţă întreagă şi n'am văzut că am pornit o luptă în potriva fraţilor meĭ de sînge.

Simu mi-a exploatat furia momentuluĭ, pentru că intenţiunea luĭ era să se îmbogăţească pe urma uneĭ crime.

Din clipa în care mi-a adus vestea că ea s'a comis, eŭ n'am avut zi senină, umbra luĭ Kendra m'a urmărit pretutindeniĭ.

Atunceĭ am văzut că şi eŭ sunt armîn ca şi voĭ. Era prea tîrziŭ.

Mă mîngăiam însă că fiica mea, căreia i-am cauzat atîta răŭ, a compensat naţiunea armînă cu mărinimia şi dragostea eĭ de răul ce i-l făcusem eŭ, nevrednicul şi păcătosul.

Acest păcat voesc să-l ispăşesc eŭ, să n'atingă sufletul curat al Mieĭ, căreia i cer ertare... şi dacă are inimă de armînă trebue să mă erte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tărîndu-se în genunchĭ, cu ochiĭ împăcenjeniţĭ de lacrimĭ, se apropie de Mia şi luîndu-ĭ mîna, i-o duse la buze.

Ea nu maĭ vedea ce se petrece în jurul eĭ şi căzu în genunchĭ lîngă tatăl eĭ.

Fărşeroţiĭ eraŭ mişcaţĭ în sufletde cele ce vedeaŭ.

Ţinta lor era atinsă. Lala se pocăise, era pe calea mîntuireĭ.

Mia grăi printre suspine:

— E alt-cineva aci, tată, căruia trebue să-ĭ cerem amîndoĭ ertare şi arătă cu ochiĭ pe Tuliu.

— Da, să mă erte Tuliu, şi dacă maĭ poate avea preţ bine-cuvîntarea mea, vă rog să o primiţĭ ca cel de pe urmă bine, ce vi-l pot face şi eŭ.

Luînd mîna luĭ Tuliu şi apropiind-o de a Mieĭ, continua:

— De acum înainte, nu va maĭ avea pe altul de cît pe tine „gione“.

Iubeşte-o, căcĭ pentru ea eştĭ totul.

D-zeŭ să vă poarte de grijă şi să vă ferească în viitor de suferinţele prin carĭ aţĭ trecut.

In ce priveşte memoria regretatuluĭ Kendra, vreaŭ să o cinstesc, ca armîn ce sunt, prin ridicarea uneĭ crucĭ de marmoră la izvor, pe care ţin să se sape:

Celniculuĭ Kendra, regrete eterne. Armînimea din comunele unite, în frunte cu armînul Lala.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aceasta voiŭ să se facă înainte de a pronunța hotărîrea voastră, ca să pot muri liniștit.

La ultimele cuvinte ale lui Lala, toate inimile se liniștise.

Părea așa ceva, ca și cum o vijelie se depărtează pe nesimțite în pustiŭ.

Bucuvala, voind să pue capăt uneĭ stărĭ de lucrurĭ chinuitoare pentru toțĭ, zise:

— Pentru că aĭ venit la calea cea dreaptă, d-le Lala, pentru că aĭ dat consimțimîntul acestor 2 tinerĭ să se unească, în sfîrșit pentru că aĭ declarat că ești armîn, așa precum aŭ fost părinții și strămoșiĭ d-tale, judecata noastră te iartă.

Scoală, i-ați locul de maĭ înainte și D-zeŭ să te fericească.

Printr'o dragoste nețărmurită către tot ce e romîn, credem noĭ să dobîndești ertarea judecătoruluĭ Celuĭ mare, care e îndurător și ertător față cu greșelile omuluĭ.

Lala se sculă în picioare tremurînd și apropiindu-se de Bucuvala i cuprinse mîna într'ale sale și cu greŭ îngînă:

— Fiind-că în afacerea aceasta atît de delicată, ați știut să fiți maĭ presus de cît niște judecătorĭ pămînteștĭ, pentru această mărinimie din parte-vă, declar solemn înaintea d-voastră că averea mea, ce o administrați, o ofer tînăruluĭ Tuliu Kendra, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care vă rog să-l primiți de tovarăș, în locul meu.

D-zeu fie cu voi.

— Ura! *s'băncază* Tuliu și Mia — izbucniră Fărșeroții.

Iar Bucuvala, întorcîndu-se către tineri, încheie:

— Voi tineri, nu uitați nici o dată că triumful iubirei voastre însemnează triumful romînizmului la noi, în Pind.

D-zeu să vă ajute așa precum ați gîndit și simțit, să întemeiați o familie puternică romînească, căreia să-i transmiteți în întregime calitățile voastre de armîni cu cari să ne mîndrim.

Să trăiți!

Tuliu și Mia strînși de mînă i mulțumeau printr'un gest din cap. Cuvintele lui Bucuvala li se păreau ca o muzică sublimă, pe care o auzeau aevea.

Soarele era spre asfințit. Razele lui tot mai poleiau vîrfurile brazilor și pe măsură ce dispărea pe sub coama falniceĭ Peristera, desemna un tablou fantastic pe orizontul ei.

Liniștea și pacea domneau în sate, dar ele își întinsese imperiul și în inimile acelor ale căror suflete fusese bîntuite, pînă aci, de tempeste înfricoșate.

Da, era pace în inimi și senin pe orizont.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/anii1901-1932

DE ACELAŞ AUTOR

POEZII

Zorî	1887
Raiana	1892
Lilice de la Pind	1897
Anecdote şi snoave	1898
Pontice	1900

PROZA

Dragomir (roman)	1895
Fecioara „	1900
Icoane din viaţă (roman)	1903
Armîna (roman)	1904

TEATRU

Asasinarea lui Mihăileanu	1901
Acropolis	1901
Duelul (comedie)	1900

IN CURÂND

Genii rele (dramă)
Mizerabilii noştrii (roman)

PREŢUL 2 LEI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932